

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

«Українські культурно-просвітницькі товариства та молодіжно-спортивні організації у Станиславові (1919 – 1939 рр.): структура, розвиток, особливості виховного процесу»

Виконав: студент II курсу,
групи СОІз – 2м

напряму підготовки (спеціальності)

014 Середня освіта (історія)

Гресько Андрій Михайлович

Керівник: кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України

і методики викладання історії

Єгрешій Олег Ігорович

Рецензент: доктор історичних наук,

професор, завідувач кафедри історії України

і методики викладання історії

Райківський Ігор Ярославович

Івано-Франківськ – 2021

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти, студента II курсу О.Р. магістр, заочної форми навчання, групи СОІз-2м Греська А.М. присвячена історичному минулому українських культурно-просвітніх та молодіжних товариств міжвоєнного Станиславова (тепер Івано-Франківськ). Об'єктами дослідження виступають Станиславівські філії найбільших українських організацій – «Просвіта», «Пласт», «Союз Українок», а предметом – їхня структура та виховний процес. Загальний обсяг дослідження складає 142 сторінки, 4 розділи, 2 підрозділи та 5 комплексних ілюстративних додатків.

Джерельною базою для дипломної роботи послуговували неопубліковані матеріали з фондів ЦДІАЛ України та Держархіву Івано-Франківської області. Крім цього нами використано наявні напрацювання з загальної історії організацій «Просвіта», «Пласт» та «Союз Українок» а також їхніх франківських осередків, та фахові праці стосовно їхньої структури і діяльності. У роботі висвітлено: джерелознавчий та історіографічний аспекти проблеми (розділ 1); особливості структури означених товариств в Станиславові у міжвоєнний період (розділ 2); характерні риси виховної діяльності та заходи здійснювані товариствами «Просвіта», «Пласт» та «Союз Українок» у місті в означений час (розділ 3).

На основі опрацьованих матеріалів ми здійснили аналіз: 1) можливості адаптації вивчення означених організацій у школі; 2) застосування окремих рис виховного процесу товариств у закладах освіти; 3) визначили численні білі плями, які стосуються потреби пошуку статистичної, методичної та регіональної джерельної бази, які б стосувалися, власне, місцевих осередків товариств «Просвіта», «Пласт» та «Союз Українок» а не загального характеру.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Держархів Івано-Франківської обл. – Державний архів Івано-Франківської області;

ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка;

Оп. – опис;

М. – місто;

С. – справа;

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік;

С.У. – Союз Українок;

Ф. – фонд.

ЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України, м. Львів;

ЗМІСТ

Вступ	5
РОЗДІЛ 1. Джерелознавчий та історіографічний аспекти проблеми	
1.1 Джерельна база дослідження.....	8
1.2 Зарубіжна та вітчизняна історіографія проблеми.....	23
РОЗДІЛ 2. Структура Станиславівських культурно-просвітніх товариств.....	31
РОЗДІЛ 3. Виховний процес у діяльності товариств.....	58
РОЗДІЛ 4. Використання досвіду виховного процесу українських культурно-просвітніх товариств м.Станиславова у закладах середньої освіти.....	103
ВИСНОВКИ	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	117
ДОДАТКИ	130

ВСТУП

Актуальність: станом на сьогодні продовжуються реформи, спрямована на покращення вітчизняної системи освіти, саме тому доречним є впровадження апробованого досвіду українських організацій та товариств міжвоєнного періоду: «Просвіти» – найбільшого культурно-освітнього товариства Галичини для середнього віку та молоді, «Пласту», як найширшої молодіжної мережі та «Союзу Українок», як найвпливовішого товариства для жінок. Попри детальний аналіз діяльності товариств у загальному, досі залишається актуальним питання дослідження регіональних філій означених організацій задля удосконалення знань про локальну історію. Дана робота присвячена висвітленню джерельної бази, особливостей структури та виховного процесу у діяльності українських організацій міжвоєнного Станиславова. Актуальність буде розширено проблематикою адаптації матеріалу для школи.

Об'єктом дослідження є станиславівські відділення товариств «Просвіта», «Пласт» та «Союз Українок».

Предметом дослідження виступає структура та виховний процес у станиславівських культурно-просвітніх товариствах міжвоєнної доби; можливості використання досвіду товариств у навчальному і виховному процесі закладів середньої освіти.

Метою дослідження: є висвітлення джерельної бази, структури та діяльності здійснюваної товариствами заради виховного впливу на учасників.

На основі мети було визначено **завдання:**

- Здійснити аналіз джерельного матеріалу та історіографії з історії названих товариств;
- Дослідити структуру організацій;
- Виокремити виховні елементи діяльності зазначених організацій;

- Означити коло можливостей адаптації зосередженого у магістерській роботі фактичного матеріалу до навчального і виховного процесу у закладах середньої освіти.

Територіальні межі: м. Івано-Франківськ, Івано-Франківський район, Івано-Франківська область (у той час – Станиславів, Станиславський повіт, Станиславське воєводство) та його околиці (теперішні складові чи підвладні міському управлінню – с. Пасічна, с. Опришівці, с. Крихівці, с. Вовчинець).

Хронологічні межі: 1919 – 1939 рр. Нижня межа обумовлена встановленням польської окупації на території Західній Україні; верхня межа обумовлена початком Другої світової війни та бойових дій у Європі, які завершують існування Польської держави та захоплення її геополітичними супротивниками.

Методологічну основу складають принципи і методи наукового пізнання. При розкритті теми використовувалися методи: історизму, узагальнення, порівняльний і системно-структурний. А також принцип об'єктивізму.

Наукова новизна. На основі доступних нам першоджерельних та історіографічних матеріалів нами здійснено спробу висвітлити структуру та виховний процес у діяльності українських культурно-просвітніх товариств «Просвіта», «Пласт», «Союз Українок», які функціонували у Станиславові в міжвоєнний період. У науковій роботі **вперше:**

- Введено до наукового обігу окремі неопубліковані матеріали з історії товариств у фондах ЦДІАЛ України та Держархіву Івано-Франківської обл.;
- Здійснено спробу комплексного висвітлення структурного та виховного процесу, які здійснювали Станіславські організації безпосередньо для українського населення міста та околиць;

Отримали подальший розвиток теми:

- Висвітлення та деталізація структури культурно-просвітніх товариств;
- Аналіз об'єктивних умов, персоналій та локації осередків організацій;

Удосконалено:

- Порівняльне висвітлення виховного процесу означених організацій з точки зору новітнього компетентнісного підходу;
- Висвітлення історії Станіславських філій «Просвіти», «Пласту» та «Союзу Українок» із уточненням меж сучасної міської агломерації, яка співпадає з окремими населеними пунктами, які з часом були включені в її межі.

Наукова апробація дослідження: проблематику аналізу джерельного матеріалу з діяльності молодіжного скаутського руху «Пласт» у Станіславові, який зберігається у фондах Держархіву Івано-Франківської обл. винесено нами на обговорення та опубліковано у збірнику матеріалів науково-практичної конференції «Перспективні шляхи розвитку гуманітарних та природничих наук», яка відбулася 24-25 вересня 2021 р. в Ужгороді [76].

Практичне значення полягає у тому, що систематизований і опрацьований джерельний матеріал з аналізом структури та особливостей виховання товариств можна використовувати при підготовці наукових публікацій, виступів, конференцій, історичних, наукових, науково-популярних, педагогічних праць з історії названих товариств, історії Івано-Франківська та застосовувати в ході безпосередньої педагогічної діяльності. А також застосовувати отримані знання заради здійснення безпосередньої викладацької чи вчительської виховної роботи.

Структуру роботи складають вступ, 4 розділи, 2 підрозділи, висновки, перелік використаних джерел і літератури та додатки.

РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ ТА ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

1.1 Джерельна база дослідження

Державний архів Івано-Франківської області є однією з базових установ, у якій зберігаються дані про діяльність Станіславських відділень товариств «Просвіта», «Пласт» та «Союз Українок». Найбільш змістовно інформацією у фондах архіву представлена науково-просвітня організація «Просвіта». Це найбільше українське громадсько-культурне, товариство (1868 – 1939 рр.), яке сприяло поширенню освіченості суспільства, формувало власні відділи та читальні у населених пунктах при яких функціонували культурні заклади, гуртки, господарські об'єднання, товариства та ін. Станіславська філія товариства «Просвіта» створена 1877 р. Є. Желехівським, а матеріали ДАІФО висвітлюють події з 1909 р.

Даній організації в архіві виділено 8 фондів, які стосуються філії у Станіславі та окремих читалень і осередкам на місцях. Власне Станіславській філії, підпорядкованій Головному Відділу товариства у Львові присвячений окремий фонд: Ф. 378 «Філія товариства «Просвіта» у м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства» [7 – 37]. У ньому вміщено 66 одиниць зберігання за період передумов Великої війни та міжвоєнного періоду (1909 – 1939 рр.). Даний фонд вміщує широкий масив інформації організаційного, облікового, звітного та робочого характеру.

Джерела організаційного характеру представлені у фонді справам присвяченим: Звітам секретарів філії про поїздку на з'їзд делегатів філій «Просвіти» за 1909 р. (Справа № 1) [7]. У ній вміщено звіт секретаря Станіславської філії Івана Волинського про відрядження у Львів щодо організаційної діяльності від 2 листопада 1909 р. [7, арк. 1 – 8]; Договір про використання філіальної бібліотеки з Товариством «Українська Молодіж» від 10 грудня 1909 р. [7, арк. 12 – 13] та ін.; рукопис, українська мова. Ці

документи дозволяють дізнатися про підпорядкованість Головному Відділу, культурну співпрацю з іншими організаціями на прикладі товариства «Українська молодіж» та іншими товариствами.

Переписка з Головним Відділом з фінансових питань (грудень 1933 – жовтень 1934 рр. (Спр. № 42) [27] вміщує повідомлення від Станіславського філіалу товариства до Виділу про відправлення отриманих коштів [27, арк. 1 – 10]; з відділами читалень «Просвіти» про організаційні питання за січень 1936 – квітень 1937 р. (Спр. 55) [34, арк. 1 – 34], вміщує переписку з господарською-садівничою школою товариства «Просвіта» [34, арк. 1] урядовою дирекцією соціального страхування [34, арк. 3] та ін. Джерела українськомовні та польськомовні, рукописні та машинописні і дозволяють простежити переписку на місцях, з Головним Відділом, урядовим структурами, відстежити події та проблеми організаційних питань.

Протоколи зборів: відділів товариства «Просвіта» за 1922 – 1936 рр. Станіславського уз'їзду (Спр. № 6) [11, арк. 1 – 156]: вміщує повідомлення від місцевих читалень про виконану роботу (діяльність гуртків, заходи, підопічні організації) за вказаний період з самого міста та його передмість: Пасічна [11, арк. 15, 115], Микитинці [11, арк. 1 – 2], Опришівці [11, арк. 13, 24], Вовчинці [11, арк. 72, 75 – 77]. Джерела рукописні та машинописні, українська мова; аналогічного змісту протоколи читалень товариства «Просвітла» Станіславського уз'їзду за 1924 – 1936 рр. (Спр. № 9) [12, арк. 1 – 140] у яких представлено протоколи зборів для вирішення організаційних, структурних та розпорядчих запитань на місцях. Дозволяють встановити мережу просвітніх осередків, основні читальні, центри, управління ними, проблеми та стан речей названого періоду на місцях.

Директиви і вказівки Головного відділу товариства «Просвіта» у Львові про збір пожертв на культурно-просвітні заходи (січень 1924 – листопад 1924 рр.) (Спр. № 10) [13, арк. 1 – 31] вміщують: звітні таблиці про збори пожертв Станіславського відділу [13, арк. 2], повідомлення Львівського Виділу про потребу зборів коштів на ремонті будівель, оплати друкарні та інші потреби

[13, арк. 15]; поширення літератури та збір пожертв 1925 р. (Спр. № 17) [16, арк. 1 – 33]. Окрім цього, ці джерела представляють вартість послуг друку [16, арк. 1], переписка з Львівським відділом щодо отримання грошей та цінних паперів на замовлення нових книг [16, арк. 3] та ін., джерела пов'язані з купівлею, продажем, поширенням і розпорядженням літературою. У більшості випадків внутрішня переписка товариства україномовна, наявні і рукописні, і друковані носії.

Циркуляри і розпорядження Станіславського товариства «Просвіти» за вересень 1925 – січень 1937 р. (Спр. № 19). Справа вміщує інструкцію організації жіночого гуртка, розпорядження про заохочення людей до вступу в «Просвіту» від 24 квітня 1926 р., обіжники від Львівського, Станіславського та місцевих відділів про підготовку святкування Шевченківських свят, заборгованість, конкурсу доброго читання книги, вшанування пам'яті М.Грушевського [17, арк. 35], тощо. Джерела машинописні, рукописні написані переважно українською і польською мовами. Дані джерела сприяють кращому розумінню організації просвітньої діяльності, зборів пожертв, поширення літератури, організації свят та інших заходів.

Облікові джерела Станіславської філії товариства «Просвіта» представлені перепискою, відомостями та циркулярами з Львівським відділом та місцевими читальнями про збір пожертв на культурні заходи за 1910 р. (Спр. № 2) [8, арк. 1 – 47]. У них репрезентовано інформацію про переписки Станіславської філії з іншими складовими товариства щодо потреби зборів і розпоряджень пожертв на підтримку діяльності товариства, збір надходжень тощо. Представлено також викази по зборах коштів на місцях – загальні і відділові списки, таблиці з відзначенням дат, місцевості, ПІБ збирача, сумами збору, списками жертводавців тощо [29, арк. 1 – 10, 14, 90, 94; 33, арк. 3]. Дані джерела переважно україномовні, рукописні та дозволяють відстежити потоки коштів, напрямки використання грошей на культурні, освітні, та економічні заходи. Крім того ці документи відстежують кількість членів товариств, доходи

та оборот коштів всередині організації, соціальний статус і положення членів організації.

Звітна інформація репрезентується річними відомостями про діяльність «Просвітніх» осередків у Станіславові та його околицях, зокрема: с. Вовчинець за 1912 – 1937 рр. (Спр. № 3) [9, арк. 1 – 40]; звіти про Станіславський уз'їзд за 1921 – 1934 рр. (Спр. № 5) [10, арк. 1 – 50]; с. Пасічна за 1924 – 1936 рр. (Спр. № 12) [14, арк. 1 – 38], с. Крехівці за 1924 – 1936 рр. (Спр. № 14) [15, арк. 1 – 24]; с. Опришівці за 1926 – 1937 рр. (Спр. № 27) [19, арк. 1 – 2.]. Річні звіти, або «Звідомлення» склалися переважно головами читалень та відділів щороку у спеціальні бланки із зазначенням близько 30 анкетних параграфів про стан речей у населеному пункті. Документи мали бути завіреними печаткою читальні та підписами голови та писаря. Ці матеріали формують достатню уяву про стан речей у Станіславові та його околицях, що дозволяє сповна відстежити внутрішню структуру товариств, систему підпорядкувань Станіславській філії та Головному Львівському віділу, хід справ на місцях, статистичну інформацію, культурну, соціальну та господарську діяльність відділень. Окрім цього, Станіславська філія товариства формувала люстраційні листки про населені пункти з відомостями про етнічний склад населення тощо. Вказані документи україномовні, поєднують друковані бланки з питаннями та рукописними відповідями.

Чималий масив представляють і відомості про здійснювані заходи, святкування та організації курсів і гуртків, зборів, зокрема проведення лекцій на просвітницько-кооперативних та бібліотечних курсах за 1927 р. (Спр. № 34); проведення святкувань «Просвіти» за 1928 р. (Спр. № 35) [21, арк. 1 – 25]; організацію курсів режисерів театральних та аматорських гуртків та Шевченківські святкування за 1928 р. (Спр. № 36) [22, арк. 1 – 31] та інша цінна архівна інформація. Дані справи складаються з посвідок, повідомлень, відписів, звітів, інструкцій, виписок, анкет, списків курсантів, переліку предметів та іншої документації. Уміщено, зокрема, дані про сільськогосподарські і культурні товариства, гуртки (зразкові хоріві гуртки [25]), практичні курси для

населення (лекції на кооперативних і бібліотечних курсах [20]; курси режисерів драмгуртків [22]), святкування видатних і пам'ятних днів (свята «Просвіти» [21], дня Української Матері та Т. Шевченка [23], Івана Франка [35]); (конкурси правильного розуміння книги [31], змагання аматорських гуртків [32]), тощо. Наявні документи поєднують друкований та рукописний варіанти, наявні як україномовні, так і польськомовні тексти. Це цінні джерела, оскільки напряму через систему заходів дозволяють визначити пріоритетні напрямки діяльності (культурна і господарська) та систему зв'язків між Станіславським відділенням та його філіями.

Загалом для висвітлення структури та діяльності Станіславської філії товариства «Просвіта» можна застосувати названі 32 справи з фонду Держархіву Івано-Франківської обл.: Ф. 378 «Філія товариства «Просвіта» у м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства (Філіал Товариства «Просвіта» в Станіславові)» [7 – 37]. Авторами документів перелічених справ є голови та заступники читалень Станіславської філії та Головного Відділу у Львові товариства «Просвіта». Основний масив інформації сформований у міжвоєнний період: це відносно мирний час для Станіславщини за винятком перебування під польським окупаційним режимом, який чимраз сильніше ставав авторитарнішим та шовіністичним у національному питанні.

Мова цих джерел переважно українська, а польська застосовувалася, здебільшого, для контактів з адміністрацією. Написи у більшості зроблено вручну, присутні друковані бланки та машинописні джерела (переважно від Головного Відділу у Львові та частини Станіславської філії). Кількість машинописних текстів поступово зростає, особливо в 1930-х рр., однак, вони так і не стали переважаючими. Типи документів: документи організаційного (переписка з головними відділами, донесення, повідомлення), облікового (виписки, переліки, описи, списки членів, збору коштів), звітнього (звіти про організацію і діяльність на місцях) та робочого характеру (анкети, доповіді, списки, інструкції та ін. про здійснені заходи і діяльність). Мета створення: залежно від характеру джерела, в основному стосується обороту коштів,

організацію та заохочення населення до участі у діяльності товариства, вирішення організаційних питань, прогнозування подальшої діяльності. Відстоюються інтереси українського населення, товариства та його структурних і союзних об'єднань. Вид першоджерела – оригінали та засвідчені копії.

До опублікованих матеріалів з історії товариства «Просвіта» відносимо доробок еміграційного історика П. Ісаїва, якого можна вважати першим діаспорним дослідником міста, однак він тільки зафіксував наявність та час заснування товариства «Просвіта» у місті – 1877 р. та «Товариства Руських Женщин» 1884 р. У структуру та діяльність цих товариств історик, на нашу думку, не вникав. [56, с. 57 – 58]. Варто відзначити також матеріали збірника присвяченого 350-річчю надання Станиславу Магдебургського права, упорядкованого І. Монолатієм та Альманах Станиславівської Землі – еміграційного видання, яке упорядкували М. Климишин та Б. Кравцев. У останньому вміщено спогади українського емігранта Степана Слюсарчука про відновлення діяльності українських товариств міжвоєнного періоду. Автори відзначили активне перенесення діяльності товариства «Просвіта» у передмістя – Княгинин, Гірка, Майзлі та Бельведері у той час, як у Станиславі воно відроджене не було, а лише виконувало адміністративно-управлінські функції [62, с. 466 – 468; 63, с. 413 – 416]. Відзначимо напрацювання Осипа Залеського про розвиток музичного життя Станіслава та околиці, вплив на музичну діяльність товариства «Просвіта» та його співпрацю з «Бояном» [62, с. 552 – 558; 63, с. 421 – 425]. Варто відзначити також анонімного автора під псевдо «В. Кр.»: «Просвіта у Станиславщині» про структуру «Просвіти» та перелік їх філій, а також роботи Івана Ставничого «Станиславівська «Просвіта» 1918 року» та Михайла Островерхи «Просвіта у Станиславщині в 1923 – 1926 роках» який описує про свою діяльність у Філії протягом 20-х рр. ХХ ст. [61, с. 393 – 414].

Також, на наш погляд, варто виділити збірник документів присвячений тематиці реакції населення Станислава на Голодомор, підготовленого

тандемом авторів І. Монолатієм та Л. Соловкою. У ньому вміщено джерела про заходи здійснювані товариством «Просвіта» щодо засудження даного явища, виступи заради поширення інформації про голод, віддання шани загиблим та організації допомоги голодуючим, тощо. Вміщено також звіт воєводи Станиславівського за серпень 1933 р. про мітинг жителів Станиславова, як знак протесту політиці СРСР [65, с. 44 – 46]. У вказаному документі поміщено звіт комісаріату державної поліції від 29 жовтня 1933 р. в Станиславові про «Свято української національної жалоби» [65, с. 51] та документи присвячені тематиці реакції мешканців міста на Голодомор. Усі названі збірники володіють обширними археографічними передмовами, зазначені посилання на першоджерела (збірники та фонди архівів). Додамо, що документи українською мовою подано мовою оригіналу, іншомовні – перекладено українською зі збереженням змісту. Більшість (крім збірників під редакцією І.Монолатія) мають географічні та іменні показники, присутні авторські примітки при поясненні архаїзмів та окремих аббревіатур.

На основі вище сказаного, ми можемо зробити висновок про широкий та задовільний стан джерельних матеріалів з історії і діяльності товариства «Просвіта» періоду 1921 – 1939 рр. Даний фонд повністю дозволяє розкрити, як структуру товариства у Станиславові та його околицях, так і систему виховного процесу через матеріали про здійснювані заходи, вклади коштів та переписку між структурними одиницями товариства. Основними напрямками діяльності організації стала культурна, освітня та господарська справи, які були актуальними для українського загалу у той час. Товариство «Просвіта» опиралося як на доросле населення, так і на молодь. Налагоджена структура та законна діяльність дозволила йому проіснувати до кінця мирного часу – 1939 р., і зробити вагомий внесок у підтримку та розвиток української самосвідомості та освіченості.

Станіславський «Пласт». «Пласт», як складова українського скаутського руху функціонував у Станиславові протягом міжвоєнного періоду. Основну увагу було зосереджено на патріотичному та практичному вишколі

молоді заради формування у них повноцінних життєвих здібностей, світогляду та запобігання поширенню шкідливих звичок. Це найбільше молодіжне товариство Галичини цього часу. Матеріали Станіславських філій даного товариства у порівнянні із «Просвітою» є уривчастими – інформація у більшості випадків не повна і у багатьох випадках уривчаста, що спричинено на наш погляд, передусім подіями Другої світової війни, тривалою забороною діяльності «Пласту», як націоналістичної організації урядами Другої Речі Посполитої та СРСР [81, с. 66]. Тому збірки справ не є централізовані у єдиній архівній установі, а основний масив їх, скоріш за все – за межами Галичини чи навіть України (якщо не знищений).

Попри це у фондах ЦДАЛ України зберігається близько двох десятків справ, які висвітлюють діяльність Станіславського «Пласту» – вони зберігаються у Ф. 389 «Верховна Пластова Команда, м. Львів» [1 – 4]. Фондоутворююча структура – Верховна Пластова Команда (ВПК) була головним керуючим органом скаутської діяльності організації і завідувала усіма адміністративно-функціонально-структурно-ідеологічними положеннями. Будучи керуючим органом ВПК, відповідно, накопичувала відомості про власну діяльність, а також про власні осередки поза межами Львова. У ЦДАЛ матеріали Станіславського Пласту охоплюють діяльність командування пластового коша [1], та окремих Станіславських куренів [2 – 4].

Джерела вищого структурного управління у Станіславському коші представлені Книгою наказів командування пластового коша у Станіславові, яка охоплює 1 жовтня 1926 – 22 травня 1930 рр. [1]. Вони представляють із себе рукописний зошит із фіксацією основних наказів, які виходили від структури по організації діяльності підлеглих куренів. Всі накази поділені за пластовими роками – починається книга із початку «Пластового року»: 1926 р. = 15-й Пластовий рік. Початок відліку пластових років – 1909 р. Далі зазначається номер наказу, дата, виклад, завершується гаслом «С.К.О.Б!» і підписами голови Пластового Коша та його заступника. Книга використовується повністю: на

окремий наказ окремої сторінки не подається, а фіксується одразу після попереднього з відступом у кілька рядків. Зокрема: Наказ № 9/16 від 21. 02. 1927 р. Командуючим куренів про подачу Командуванню Пластового Коша відомостей про здійснювані іспити зрілості у куренях та проходження екзаменації та інші накази організаційного характеру [1, арк. 6].

Діяльність куренів у Станиславові репрезентовані: книгою наказів та протоколів сходин членів куреня – 11-й курінь ім. Івана Мазепи у Станиславові 1927 – 1930 рр. [2], та Звітами про діяльність куренів: 12-го куреня ім. Княгині Романової у Станиславові та 23-го куреня ім. Ганни Барвінок у Станиславові за 1923 р. [3; 4]. Книга наказів та протоколів сходин представляє із себе аналогічну справу Книзі наказів Пластового Коша тільки охоплюючи діяльність винятково куреня ім. Івана Мазепи. Справа вміщує численні положення організаційного, робочого, структурного та інших питань від розпорядку дня до сплати внесків та ін. [2, арк. 2 – 10]. Річні звіти з діяльності куренів ім. Княгині Романової та Ганни Барвінок представляють щомісячні таблиці за поточний рік з представленням заповнених полів на бланку із зазначенням: дати укладання, членів ради Полку, адресантів, кількість членів куреня, число повних одностроїв, число: прихильників, учасників, розвідників, скобів, сходини полку за місяць, адреса полку, каса полку, число томів бібліотеки, каса бібліотечна та ін. звітна інформація. У фондах вміщено інформацію про річні звіти діяльності куреня ім. княгині Романової січень – червень та вересень 1923 р.; та ім. Ганни Барвінок за січень – червень 1923 р. [4, арк. 1 – 10]. Мова ведення названих документів – українська, книги наказів та протоколів – повністю рукописні, річні звіти: назви колонок машинописні, а заповнення – рукописне.

У фондах Держархіву Івано-Франківської області виділено два фонди, які репрезентують діяльність пластових куренів у місті: Ф. 402. «XVI пластунський курінь ім. Короля Данила у м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства (XVI Пластовий Курінь ім. Кор. Данила в

Станіславові)» [38 – 48]; та Ф. 404. «ХІ пластунський курінь ім. гетьмана Івана Мазепи у м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства (ХІ Пластовий кінь ім. гетьмана Івана Мазепи в Станіславові)» [49 – 53], за 1921 – 1934 рр. Усього у фондах вміщено 15 справ про діяльність двох куренів [81, с. 66].

Доступна інформація поділяється на джерела видавничого, організаційного, робочого та облікового характеру. Видавнича діяльність Пласту висвітлена у збереженні журналів пластової бібліотеки: «Молоде Життя Українського Краєвого Товариства охорони дітей і опіки над молоддю»: збережено чотири номери журналу, за лютий 1921 р. – березень 1923 р., вміщує пластові пісні, реферати, доповіді про прогулянки та ін. (Спр. № 1) [38, арк. 1 – 22]; «Зозуля», пластового гуртка «Зозуля» куреня ім. Гетьмана Мазепи 1922 р. – це саморобний, рукописний журнал пластового гуртка у Станіславові, у справі вміщено два номери за вересень та жовтень 1922 р. Журнал також висвітлював дані про прогулянки, пластові зустрічі та інші статті (Спр. № 1) [49, арк. 1 – 16]. Націоналістичний журнал «Юнацтво» за 1933 – 1934 рр. видавався Крайовою Екзекутивною ОУН і був присвячений тогочасній добі – його поширення приписували колишнім пластунам [48, арк. 1 – 22; 81, с. 68].

Варто відзначити також друкований збірник законів організації «Пласт», упорядкований О. Тисовським, який вміщує 25 законів щодо організації діяльності пластунів, ескізи символіки та уніформи за березень 1922 р., друковане видання-інструкцію про пластовий однострій для хлопців та дівчаток, пастовий прапор тощо (Спр. № 2) [40, арк. 1 – 16]. Можна у цьому контексті згадати про переписку з куренями про проведення Пластового свята за 1929 р., де вміщено повідомлення про здійснені прогулянки, інформацію про заборону польської влади на проведення Пластового свята, різноманітні заяви на прийняття, ухвали сходів та ін. (Спр. № 5) [53, арк. 1 – 11; 81, с. 67].

Матеріали про діяльність пластових куренів у Станіславові представлені, зокрема, циркулярами та розпорядженнями Верховної Пластової Команди, програмами діяльності гуртків за 1926 – 1930 рр., розпорядженнями

із Львова про організацію походів, участь у святах, збір поштових штампів, свідоцтва відходу, розпродажі календарів «Червона Калина» та іншими документами з питань діяльності пластових гуртків (Спр. № 6) [44, арк. 1 – 145]. Можна, до слова, відзначити архівну справу, яка розкриває організацію з'їзду пластунів, які закінчили школу. Справа цікава тим, що містить: параметри Окружної Пластової команди актуального співвідношення висоти, маси, тіла для хлопчиків і дівчат для підтримки здоров'я, початку організації пластового табору в Пістині, запрошення представникам куреня на Свято та інші матеріали. (Спр. № 4), [52, арк. 1 – 11]. Звертаємо увагу на архівній справі, де поміщено протоколи зборів Курінної Ради куреня ім. Короля Данила за 1927 – 1930 рр. Тут розташована протокольна книга куреня, яка була започаткована 1927 р. і містила протоколи зборів, нарад, зборів гуртків, сходин курінної команди тощо (Спр. № 7) [45, арк. 1 – 130].

Із числа опублікованих матеріалів, що стосуються діяльності «Пласту» у Станиславові варто виділити доробки О. Тисовського – педагога та організатора цієї організації. Йому належать три статті присвячені Пластовому вихованню, ідеї та скаутингу [59]. Автор визначає провідну роль педагога та основні якості, які слід прививати підопічному, сприяючи реалізації його умінь і навичок [59, с. 1 – 24]. Український «Пласт» він називав складовою світового скаутського руху заснованого генералом Л. Байден-Пауелом, з доповненими національними особливостями українців [59, с. 37 – 56]. О.Тисовському належить і «Пластовий Устав» – збірник положень з 39-ти параграфів, присвячених Пластовому Уставу, вимогам до іспитів, устрою і практиці, про діяльність «Пласту», зв'язок зі школою та карний устав [60, с. 5 – 43].

Окрім цього варто додати спогади українських діячів та емігрантів, які розташовані в опублікованих матеріалах (Хрестоматії з історії Івано-Франківська, Альманасі Станиславівської Землі, том 2 та збірникові на честь «Пласту» у Станиславові. Слід наголосити на окремих опублікованих матеріалах – спогадах Є. Бойчука про відновлення «Пласту» у Станиславові [63, с. 430 – 437; 64, с. 10 – 27]; спогадах Осипа Левицького [62, с. 272 – 278; 63,

с. 438 – 441] та Миколи Климишина [62, с. 303 – 307; 63, с. 442 – 447] про діяльність української гімназії у Станиславові та гуртку «Пласт» у ній. [63, с. 473 – 480; 64, с. 39 – 51]. У збірнику присвяченому Станиславському Пласту представлено також спогади: Дем'янчука М. («Пласт» у Станиславівській гімназії), Оксани Лемехи-Луцької (загальні спогади про «Пласт» у місті); спогади Макара В. (про життя у Пласті); Чемеринського А. (загальна історія з історії міського «Пласту») [64, с. 28 – 76]

Хронологія укладання джерел: 1921 – 1934 рр. (не актуалізовані), актуалізовані – протягом ХХ ст. Авторами виступали діячі Головного Виділу, станиславівських куренів та гуртків. Відстоюються інтереси української молоді та українських пластунів. Мова джерел зазвичай українська та польська. Мотив створення – підтримка і організація пластової діяльності. Умови укладання: польська окупація, яка невдоволена діяльністю організації заборонила «Пласт» 1931 р.

Таким чином, доступні неактуалізовані та актуалізовані матеріали є не зовсім повними. Значна їх частина розміщена в ЦДІАЛ України та Державному архіві Івано-Франківської області. Там виявлено матеріали про пластові курені Станиславова, діяльність куренів ім. Короля Данила, ім. Гетьмана І. Мазепи, Ганни Барвінок та Княгині Романової. Джерельну базу «Пласту» суттєво доповнюють спогади колишніх пластунів, що сповна достатньо для реконструкції структурної драбини та виховного процесу в організації «Пласт». Основна увага зосереджувалася на формуванні патріотизму, фізичного розвитку, здоров'я та свідомості молодих українців. Це реалізовувалося через мандрівки, пластові вправи, діяльність гуртків та видавництво часописів, систему відзнак та покарань.

Станіславське відділення «Союзу Українок». Це товариство було найбільшим жіночим громадсько-культурним об'єднанням Галичини, однак, ще 1884 р. у Станиславові Наталією Кобринською, було створено «Товариство Руських Женщин», яке в подальшому стане одним із його структурних складових. Воно було одним з українських жіночих об'єднань Галичини, яке

сприяло покращенню жіночої просвітнього рівня, та прагнення до наукової обізнаності і розширення прав. 1932 р. з метою покращення власної діяльності та консолідації, товариство влилося у структуру «Союзу Українок», ставши її філією у Станиславові. При висвітленні особливостей виховного процесу в Станиславові міжвоєнного періоду неможливо обминути без уваги одне з найстаріших об'єднань, орієнтоване на покращення положення жінок.

У фондах Держархіву Івано-Франківської області дане товариство виділене окремим фондом – Ф. 373 «Філія «Союзу Українок» у м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства» [5; 6]. Інформація про діяльність даної організації представлена лише двома справами. Очевидно, основний масив джерел зосереджувався у порядкуванні Центральної Управи товариства у Львові.

Ці архівні справи архіву представляють собою облікові матеріали з історії товариства: Спр. № 1. «Відомості про сплату членських внесків за 1938 р. та організаційно-робочі джерела» [5], Спр. № 2. – «Циркуляри філії «Союзу Українок» про скликання спільних зборів представників філії «Союзу Українок» за 1938 р. [6]. Перша справа вміщує інформацію про членкинь товариства – кожній з них приділено окрему сторінку із зазначенням інформації про рід заняття, місце походження, адресу проживання, дату про прийняття в товариство, інформацію про оплату членських внесків. Тут подано інформацію про 34 членкинь товариства, серед яких: М. Франкова [5, арк. 17], І. Проців, [5, арк. 15], Є. Коломієць [5, арк. 10] та ін. Усі з названих представниць організації жили у Станиславові, хоча були уродженками інших населених пунктів. Зазначені документи написані українською мовою у вигляді переважно друкованих таблиць і ручних записів.

Циркуляри філії за 1938 р. представлені інформацією про скликання 1934 р. у читальні «Просвіти» жіночих сходин, перепискою з Віділом товариства в Княгинин-місті за листопад 1934 р. [6, арк. 4, 5]. Загалом у справі висвітлено матеріали про діяльність гуртка Союзу в Княгинин-Місті, зазначено про їхні зв'язки з товариствами «Рідна школа» та «Просвіта», листування

станиславівської Філії з княгининським відділком. (Разом із тим, потрібно усвідомлювати, що з 1925 р. Княгинин-Місто, а також присілки Княгинин-Гірка і Княгинин-колонія інтегровані до складу Станиславова).

Метою створення джерел справи № 2 є налагодження зв'язків з іншими товариствами та власними філіальними одиницями задля кращої організації співпраці та виконання мети товариства [6]. Мотив – фіксація взаємовідносин та прогноз подальшої діяльності товариства. Мовою документів була переважно українська, а самі документи писалися рукописом або машинописом. Авторство вірогідно належить представницям товариства «Союз Українок», а також членам товариств «Просвіта» і «Рідна школа». Подекуди інформація уривчаста, часто не послідовна і обмежена фрагментами про події 1934 – 1938 рр.

Із числа актуалізованих (опублікованих) матеріалів варто згадати публікацію А. Рубель «Хроніки Філії Союзу Українок у Станиславові» [58]. Даний документ хронікального типу сформувала жителька міста Амалія Рубель в 1934 р., а завдяки представникам еміграції, зокрема, членкиням Союзу Українок матеріал було завершено і видано в США «Союзом Українок Америки» [58, с. 8]. Книга в хронологічному порядку описує основні події з історії товариства – зміни складу, збори і події, опис діяльності впродовж 1888 – 1943 рр., розкриває еволюцію організації «Товари Руських Женщин» до філії «Союзу Українок». Документ жваво ілюстрований фотографіями членкинь товариства. Велику увагу приділено Жіночому конгресові 1934 р. [58, с. 36 – 87], спискам голів організації у Станиславові за 1888 – 1939 рр. [58, с. 122 – 125]. Ці дані роблять дане джерело найбільш інформативним з історії Філії «Союзу Українок» у Станиславові.

Крім цього, збереглися спогади колишніх учасниць, зокрема, О.Лемехи-Луцької [57], членкині ОУН та «Союзу Українок», учасниці конгресу Союзу Українок 1934 р. У своїх спогадах вона висвітлила становлення організації, підготовку та проведення свят, розкрила впливу товариства на розвиток українського жіночого руху в Галичині [57, с. 14, 32 – 40]. Поміщено також

дані про діяльність інших українських організацій, зокрема ОУН, товариства «Просвіти». Звертає на себе увагу матеріал про переслідування польською владою українців – членів товариств та організацій. Саму авторку книги (О.Лемеху-Луцьку) було, зокрема, декілька раз ув'язнено як учасницю ОУН та «Союзу Українок», організаторку Конгресу 1934 р. [57, с. 40].

Слід також згадати і мемуари Дарії Бойчук «Слідами минулого. Спогади про працю жіноцтва в Станиславові» [61, с. 425 – 459]. Будучи учасницею жіночої організації у Станиславові, авторка відстежувала її еволюцію від «Товариства Руських Женщин» (на основі спогадів матері) та діяльність і роботу товариства протягом Великої війни, повоєнної розрухи, злиття із «Союзом Українок тощо. Позитивно те, що авторка збирила спогади інших емігранток і підсилила ними свою розповідь, що додає спогадам більшої достовірності. Таким чином, це цінне джерело означеної проблеми. Уваги заслуговують і періодичні жіночі видання того часу, зокрема Коломийське видання «Жіноча Воля», де вміщено відомості про організацію і проведення Жіночого Конгресу 1934 р. [54, с. 9; 55, с. 2, 3].

Таким чином, попри доволі бідну джерельну базу (трапляється мала кількість джерельних матеріалів у фондах Державного архіву Івано-Франківської області) ми володіємо доволі змістовними актуалізованими матеріалами, які повністю здатні компенсувати відсутність неопублікованих джерел. Структура «Філії Союзу Українок» представлена мережею, яка складалася з Головного Управління у Львові, філій у воєводських містах та гуртках по менших населених пунктах. Виховна діяльність була спрямована на формування нового типу жінок – громадянок, які мали гідно виконувати громадські обов'язки, матерів (берегинь сім'ї) і, власне, жінок (віруючих зі зразковою поведінкою і морально чистих).

1.2 Зарубіжна та вітчизняна історіографія Станіславських товариств

Станіславська «Просвіта». Діяльність «Просвіти» є доволі глибоко вивченою і дослідженою темою. Станом на сьогодні існує чимало монографічних, історіографічних, статейних, статистичних праць присвячених загальній історії розвитку організації, окремо Станіславівського відділення та проблемного характеру.

В радянській Україні дослідження «Просвіти» не було належно розвинуте. Воно, як і організації «Пласт», «Союз Українок» та ін. розглядалося, як буржуазно-націоналістичні, і не підходили під ідеологічні догми написання історії. Зокрема, у 8-томній фундаментальній «Історії УРСР» за 1978 р. під ред. П. Гудзенка та М. Березовчука ці товариства у розділі про міжвоєнний час фактично не згадуються, основну увагу зроблено на КПЗУ [109, с. 410 – 440].

Польська історіографія українських товариств, як: «Просвіта», «Пласт» «Союз Українок» – представлена переважно у спогадах та працях колишньої польської меншини міста. Основною рисою даних праць є висвітлення і деталізація в першу чергу історії польських організацій міста. Зокрема К.Баранський видав 1998 р. у Лондоні збірку присвяченій історії земель Станіславського воєводства. Центральною темою його вивчення є польський аспект в історії міста, історія римо-католицької церкви, кількість населення, організацій та товариств. Щодо української меншини, то він фіксує формування товариства «Просвіти» – 1887 р. яке діяло у Народному домі за адресою Чорновола, 22 (сучасна назва) та «Товариства Руських Жінок» 1884 р. (опіка над освітою жінок та сиріт, згадано Жіночий з'їзд) без широкої деталізації [73, с. 28 – 29, 57, 61].

Російська історіографія на сьогодні не надто проявила інтерес до вивчення українських товариств «Просвіта», «Пласт» та «Союз Українок». Попри це, 2015 р. було захищено дисертацію російського історика Е.Борисенюка що до концепції «українізації» і їх реалізація державами у міжвоєнний період [72]. Щодо українських земель під польською окупацією, то

Е.Борисенюк визнав зв'язок «Просвіти» з провідною українською партією того часу – УНДО, перехід колишніх пластунів в ОУН у знак протесту проти діяльності польської влади та ін. [72, с. 340, 353]. Автор подав лише загальну інформацію про діяльність товариств без виникнення у структуру, та не висвітлив виховний процес роблячи головний акцент на політичний аспект проблеми.

Із числа праць, присвячених загальній історії організації слід виділити фундаментальні збірники праць упорядковані: В. Германом [111] та В. Бойком [110]. Доробок В. Германа присвячений загальній історії «Просвіти», зокрема, статутам організації, філіям, виданням, святам, статистиці росту організації та іншим сферам міжвоєнної «Просвіти» [111, с. 10 – 85]. Збірник В. Бойка висвітлює діяльність Івано-Франківської «Просвіти» від засування до сьогодення. Міжвоєнній «Просвіті» присвятили доробок В. Фащук та Н.Турчин: у другому томі збірника подано видатних діячів, список членів та діяльність Б. Ступарика [110, с. 7 – 82].

Проблемні дослідження з теми діяльності товариства «Просвіта» здійснювали: М. Чепіль – провів аналіз діяльності з використанням літератури: про організацію видання товариством українських підручників, оповідань, історичних, збірок, господарських, календарів, життєписів, юридичних, дитячих журналів та серій з основною метою: залучити дітей та людей до читання та освіченості [104, с. 156 – 165]. Помітний внесок у дослідження вніс також В. Хрущ, який розкрив педагогічний аспект у діяльності товариства: проаналізовано сукупність заходів та основні акценти на формування свідомості та виховання через створення читалень, бібліотек, видавництв, проведення свят, заходи щодо увіковічення Т. Шевченка, І. Франка, та інші заходи що причинило негативне ставлення з боку польської влади та розпуску радянським урядом [103, с. 125 – 129.]. Краєзнавець В. Харитон провів дослідження статистичної інформації про діяльність товариства у Станиславові та його околицях: Княгинині: Бельведері, Колонії, Княгинині-Місті, Гірці, Вовчинцях, (кількість населення, наявність шкіл, голови товариства, кількість

членів, адреси товариств) за 1927 – 1928 р. [101, с. 5; 102, с. 3;]. У статті цього ж автора про заснування філії товариства «Просвіта» у Станиславові розкрито біографію Є. Желехівського та створення ним осередку у місті 1877 р. і коротко проаналізовано перші роки діяльності «Просвіти» у місті [100, с. 1 – 12].

Висвітлення історії «Народного дому» здійснив відомий прикарпатський краєзнавець та урбаніст Полек В. Його дослідження це історична ретроспектива про основну будівлю товариства «Просвіта» у Станиславові – історичної і культурної пам'ятки міста, яка була центром і Українського «Сокола» і «Просвіти» [95, с. 49 – 55.; 96, с. 4]. Невелике дослідження загального розвитку історії міжвоєнного Станиславова: склад і структуру населення міста, формування осередків і діячів «Просвіти», «Пласту», «Союзу Українок» провів тандем авторів О. Єгрешій та Л. Дрогомирецька [86, с. 55 – 67]. Культуролог Анатолій Грицан вивчав історію товариства міжвоєнного періоду з акцентом на діяльність у сфері збереження історичної свідомості населення, розвиток у найбільше культурне товариство через масове відновлення мережі читалень, вплив «пацифікації» та іншу реакцію польської влади на діяльність товариства [82, с. 433 – 437; 83, с. 25 – 31].

Авторське тріо у складі Галини Білавич, Петра Арсенича і Василя Харитона висвітлило видавничу діяльність товариства з акцентом на етимологічний правопис, видання «Зоря», катехізми, шкільні підручники, календарі, «Українську писемність», книги про Т. Шевченка, місячник «Просвіта» та «метелики» культурного, навчального та господарського характеру [76, с. 105 – 113; 79, с. 3 – 8]. П. Арсенич досліджував економічну діяльність «Просвіти»: створення ремісничих товариств, видання господарської літератури, господарських газет, наукові підручники з ведення господарства, створення спілок при читальнях, сприяння українським підприємствам, кооперативам та іншу діяльність цього товариства. [75, с. 6].

Констатуємо, що станом на сьогодні створено багато праць фундаментально-наукового і популярного характеру. Висвітлено різносторонні напрямки діяльності організації у сфері культури, господарства та просвіти.

Єдиним недоліком є переважаюча кількість праць загального характеру з історії і діяльності «Просвіти» з меншим акцентом на діяльності і заходах Станіславської філії.

Станіславський «Пласт». Молодіжна організація «Пласт», як і «Просвіта» була відновлена у період державної незалежної України і продовжує власну діяльність. Це викликало інтерес у дослідників щодо простеження історичної минувшини організації для підтримки тягlosti пластової традиції. Це вилилося у появі численних статей, брошур, загальних праць з історії «Пласту» і його відгалужень у Станіславо́ві.

Існує чимало брошур з історії товариства «Пласту» загального характеру, зокрема про формування організації, присягу, гімн, обіт, формуляри та інші базові поняття авторства Шкалія І. В. [108, с. 26 – 38]. Автор комплексних доробків з історії молодіжних організацій був І. Андрухів [71; 73; 74]. Автор на основі вивчення молодіжних товариств, зокрема товариств «Сокіл», «Луг», «Січ» досліджував і основи діяльності «Пласту». Зокрема, він детально висвітлив структуру (вікові категорії: вовчєнєтє, пластуни, старші пластуни та сєньйорєт), пластового закону, структури: гуртки – чети – сотні – полки – кіш, освітній характер [73, с. 45 – 59; 74, с. 20 – 24]. При аналізі виховного процесу у «Пласті», І. Андрухів робить акцент на поєднанні лицарських чеснот та національно-християнському вихованні [71, с. 12, 16, 19]. Історик О. Шокалюк визнає, що «Пласт» нарівні з «Соколом», «Лугом» та «Січчю» виступив одним із головних чинників формування української національної свідомості, виховання здорового способу життя та розвитку патріотизму в умовах бездержавності українських земель, що відіграло вагомую роль у подальшому розвитку національно-визвольного руху [107, с. 7 – 10]. У науковому середовищі здійснено публікації праць збірників та історій «Пласту» у Станіславо́ві. До них віднесемо такі роботи як, збірник спогадів про історію «Пласту» у минулому та теперішньому стані під ред. А. Чемєринського [64], його ж збірник історичних статей такої ж теми [106, с. 3 – 18] (висвітлено у

Розділі 1.2.). Варто підкреслити також методологічні доробки цього ж автора з аналізом умов формування, діяльності Верховної Пластової Команди імені Івана Чмоли [105, с. 23 – 47].

Загальну історію «Пласту» та його діяльність висвітлював В. Малкош – проаналізував загальні положення, мету, членство, провід та господарсько-фінансова діяльність [89, с. 4]. Професор Б. Савчук розвинув дослідження присвячені історії українського «Пласту» міжвоєнного періоду, проаналізував ідейні витоки скаутингу, організаційні положення виховної системи (вишкіл, культуру, подорожі, літературу, нелегальну діяльність), просвітницьку та соціально-економічну сфери діяльності «Пласту», особливості формування в різних регіонах України [98, с. 8 – 12; 99, с. 91 – 190]. Видано репринтні та сучасні перевидання праць ідеолога «Пласту» – О. Тисовського [59; 60]. Перевидано декілька праць основоположника скаутського руху у світі, який став методологічною основою для українського «Пласту» Лорда Байнеда-Пауела оф Гілвела (про пластування, мандрівки, таборове життя і лісництво) [77, с. 13 – 192].

Дослідження проблемного характеру з історії організації «Пласт» здійснював М. Окаринський. Він розкрив особливості виховання здорового життя у «Пласті», фізичну підготовку, комплекс руханкових вправ та аналіз пластових законів і документів на предмет здорового виховання [94, с. 88 – 89]. Краєзнавець Я. Луцький провів дослідження туристично-краєзнавчої діяльності товариства, зокрема, проаналізував історіографію подій 1914 – 1918 рр., історію організації на Станиславівщині, виділи цієї організації у місті, туристично-краєзнавчу діяльність [87, с. 18 – 46 ; 88, с. 100 – 106]. Студент-магістрант А.Гресько зробив джерельний аналіз матеріалів з історії Станиславівського Пласту у фондах Державного архіву Івано-Франківської області [81, с. 66 – 69].

Можемо зробити висновок про збалансованість вивчення загальної та «Івано-Франківської» історії організації «Пласт». Видано праці загального,

монографічного, проблемного характерів. Окрім цього є чимало збірників, репринтних перевидань та інших доробків з історії організації. Це створює чудові умови для дослідження всіх сторін структури та діяльності організації «Пласт».

Станіславське відділення «Союзу Українок». «Союз Українок», як і попередні товариства відновило свою діяльність у період державної незалежності України, хоча і в менших масштабах у порівнянні з «Просвітою» та «Пластом». Сьогодні дане товариство є одним із центральних у вивченні історії українського культурно-просвітнього руху. Це проявляється у появі численних монографій про жіночий рух і товариство в його контексті, цілих окремих навчальних курсів з даної проблематики та статей присвячених Станіславській філії.

До слова, у наш час івано-франківським видавництвом «Лілея-НВ» під редакцією І. Монолатія та А. Чемеринського здійснено перевидання своєрідного літопису філії «Союзу Українок» у Станіславові – «Хроніку Філії Союзу Українок», авторства Амалії Рубель, однієї з засновниць та активної учасниці даної організації. Цінне першоджерело стало складовою серії «Мое Місто». Таким чином, це найінформативніший збірник-хроніка з історії «Союзу Українок» у Станіславові [57] (аналіз здійснено у підрозділі 1.1).

Однією з найбільших дослідниць історії жіночого руху Галичини є франківський педагог Зіновія Нагачевська. Її перу належать праці присвячені жіночому руху в Івано-Франківську та околиці [90, с. 162 – 173], а також педагогічно-виховному аспекту діяльності жіночих організацій та суспільної опіки жіночого руху. З.Нагачевська у своїх напрацюваннях проаналізувала виховну діяльність, форми та методи їх реалізації [93, с. 136 – 141]. На основі статей науковиця розвинула монографію про суспільну опіку, висвітлила ідейні основи формування жіночого руху в Галичині, умови діяльності. Особливий акцент зроблено на висвітленні впливу товариства на школи, поширення ідеалу

матері та боротьби за формування національної школи та активну консолідацію жіночих рухів міжвоєнного періоду [91, с. 298 – 558]. Дана тема є однією з головних у доробку авторки. Варто відзначити, що на основі власного доробку нею розроблено методичні рекомендації на навчальний курс «Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина XIX ст. – 1939 рр.)», у якому окрім методичної частини вміщено джерела видатних діячок даного товариства: С. Русової, О. Кобилянської, Є. Ярошинської та ін. [92, с. 73 – 134].

Іншою дослідницею жіночого руху Галичини є львівська авторка Мирослава Дядюк, якій належать праці монографічного, наукового характеру з вивчення жіночих організацій Галичини [84; 85]. Розвинувши у науковій статті, авторка розширила до монографічного рівня дослідження присвяченого «Союзу Українок» та його боротьбу за зміну гендерних стереотипів що до освіти та діяльності жінок [84, с. 221 – 235]. М. Дядюк здійснено широкий джерельний та історіографічний аналіз проблеми, умови життя представниць товариства протягом Першої світової війни [85, с. 20 – 81]. Окрім цього, авторка проаналізувала історичну ретроспективу діяльності товариства, політичний аспект руху, Всеукраїнський жіночий конгрес 1934 р., як основу соборності жіночого руху та порівняння діяльності товариства з іншими у світі в той час [85, с. 158 – 288]. Відзначено високий рівень самоорганізації, визначено власну ідею фемінізму з поєднанням політичних та національних ідей та активну участь у виборчих кампаніях.

Комплексну історію жіночого руху Галичини сформував уже згаданий нами вище Борис Савчук [97]. У монографії автор висвітлив передумови формування жіночого руху (дав аналіз положення жінок у суспільстві), розкрив поширення фемінізму, участь жінок у збройних формуваннях Великої війни 1914 – 1918 рр., пролив світло на політичну, масову та підпільну діяльність. Особливий акцент ним зроблено на доволі широкій популярності жіночого руху в Галичині, особливо в родинах інтелігенції та міщанства [97, с. 72 – 142].

Авторкою дослідження «Союзу Українок» виступає також Уляна Головчанська, яка вивчає діяльність товариства у міжвоєнний період [80]. Їй належить авторство першої брошури, яка висвітлює історію названого товариства з додатковим аналізом завдань та напрямків роботи, видавничою діяльністю (часописи «Лад», «Жіноче Діло»), територіальні розширення мережі. Зокрема, вона не відтворює історії Товариства Руських Жінок у Станиславові, однак описала їх об'єднання з «Союзом Українок» [80, с. 1 – 43].

Констатуємо, що попри скромнішу популярність товариства «Союз Українок» у відношенні кількості статейного матеріалів, ця тема є актуальною, оскільки проаналізовані дослідження є фундаментальними, глибокими та повними. Автори приділили належну увагу як загальній історії організації, так і її структурним частинам та діяльності. Зокрема, досконало визначено структуру: Головна Управа – філія – гуртки, та актуалізовано виховні напрямки: сімейну, культурну, громадянську та ін. сфери у житті українських жінок, здійснювану товариством. Фундаменталізм та масивність наявної інформації створюють позитивну картину аналізу наукової розробки з даної теми, що є чудовою основою для висвітлення основних структурних та організаційних напрямків «Союзу Українок» у подальших дослідженнях.

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА СТАНИСЛАВІВСЬКИХ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИХ ТОВАРИСТВ

«Просвіта»

Перш ніж розпочати аналіз «Просвіти», коротко проаналізуємо що із себе представляв Станиславів станом на 1921 – 1939 рр. Перш за все, місто опинилося під контролем Польської Республіки, яка встановила тут свій окупаційний режим. Це супроводжувалося значними утисками нацменшин міста у політичному та культурному житті. Станиславів значно зріс: станом на 1921 р. чисельність населення становила 28204 особи, однак 1925 р. до його складу включено кілька передмість – Княгинин-Гірку, Майзлі, Княгинин-Колонію та Княгинин-місто, внаслідок чого кількість населення зросла до 51 391 особа, із яких приблизно 7348 осіб були українцями. Офіційно, згідно перепису населення 1931 р. у місті проживало 59 960 осіб. Станиславів продовжував залишатися торгово-аграрним населеним пунктом, який зріс завдяки формуванню воєводського центру [86, с. 55 – 61].

Попри свою меншість у населеному пункті, українці повільно, але впевнено збільшували свою вагу у ньому. Зокрема, місто було єпархіальним центром УГКЦ а наявність залізниці дозволяла налагодити контакти із львівськими товариствами та заснувати їх осередки у місті. Розширення Станиславова та українськомовне передмістя поступово збільшувало частку українського населення. Попри це, місто ще у довоєнний час стало одним із центрів таких організації, як: «Просвіта», «Пласт» та «Українське Жіноче Товариство», і тепер поширювало їхню діяльність на довколишні села, таким чином переносячи центр діяльності із міста у села [82, с. 434]. Саме тому, місто стає важливим культурним, господарським та організаційним осередком воєводства.

Філія товариства «Просвіта» заснована у Станиславові значно раніше за міжвоєнний період. Це було здійснено 1877 р. Євгеном Желехівським – саме він є фундатором філіального осередку організації у провінційному, повітовому

місті, – професор очолював товариство протягом 1877 – 1885 рр. (*могила Желехівського збереглася у Меморіальному сквері м.Івано-Франківська – А.Г.*). Його наступниками стали Бучинський Мелітон (1885 – 1889 рр.), Волянський Клим (1889 – 1908 рр.) і Володимир Янович (з 1908 по 1932 рр.) [78, с. 65; 100, с. 6; 110, с. 8 – 11]. Станом на 1899 р. у філії нараховувалося 23 читальні, а 1912 р. – 55; у тому числі на території сучасного Івано-Франківська: Станиславівська (1877 р.), Книгинин Місті (1900 р.), Книгинин-Колонії (1909 голова – Олександр Жуковський), Крехівцях (1902 р.), Княгинин-гірці (1910), Вовчинцях (1912 р.) [110, с. 10, 11]. До головних форм початкової діяльності стали укріплення на місці, формування роботи виділу, налагодження зв'язків із іншими товариствами та формування основ для зародження мережі читалень у околиці [24, арк. 18; 100, с. 12]. 1909 р на виборах до Виділу Станиславівської філії увійшли: Володимир Янович, Теодор Матейко (містоголова), Теодор Грицак, Гаврилів Мирослав (головний бібліотекар), Деменчук Іван, Шевчук Кирило, О. Котиль – секретар; Іван Волинський після нього – Михайло Кушнір (заступник виділу, секретар), Олександр Витковицький, Михайло Бровко та Юрій Луців (господар бурси), М. Губчак (касир) [7, арк. 14].

Організаційно, адміністративно та у вирішенні інших питань Станиславська філія підлягала Головному Виділу Львівського осередку «Просвіти». Зокрема, представники Станиславова неодноразово здійснювали поїздки до Львова заради вирішення організаційних та поточних питань діяльності. Серед таких слід віднести і делегацію Івана Волинського зі Станиславова у Львів листопад 1909 – січень 1910 р. щодо прийняття та внесення змін до статуту організації [7, арк. 1]. (*До слова, могила Івана Волянського збереглася нині на старому цвинтарі у Княгинині*). На основі новоприйнятого статуту можемо усвідомити і стартові позиції, на яких будувалася структура напередодні Першої світової війни та стала фундаментом для відновлення діяльності у міжвоєнний період.

Всі члени організації офіційно поділялися на наступні категорії: члени-звичайні – будь-який українець, який бажає стати учасником організації і

складає щорічно 4 крони (володіли право участі у зборах організації – у читальнях, та філії із дорадчим голосом і правом бути обраним у структуру) [111, с. 28, 29]. Члени почесні – ті, які іменовані за значні заслуги перед організацією та звільнялися від сплати внесків (володіють правом участі у зборах читалень та філій, мають вирішальний голос при прийнятті рішень) [7, арк. 2]; Члени-добродії: ті, які сплачують відразу вкладку у 200 крон (беруть участь у голосуваннях із вирішальним голосом); Члени-спомагаючі – особи склавши при вступі 20-ть крон (мають змогу подавати клопотання що до книжного фонду та майнового питання на вирішення) [111, с. 28]; При обговоренні статуту 1910 р. передбачалося іще введення таких категорій заради вирішення фінансових питань: члени-досмертні: особи, які склали відразу 60 крон; члени-передплатники – особи, які передплачують видання «Просвіти», позбавлені впливу на управу та внутрішню структуру товариства; дійсні члени – особи, які сплачують 2 крони, мають право голосу у внутрішньому уладі товариства; Члени-читальники – ті, які сплачують мінімальний внесок за право участі у сходинах, мають право участі у виборах посадовців на місцях через представників [7, арк. 3].

Людина могла втратити право брати участь у товаристві у випадку зречення участі, скоєння злочину, порушення статуту, шкідливої щодо товариства діяльності [111, с. 29]. Остаточне рішення щодо зміни статуту відбулося 1913 р. Це був вже четвертий статут організації, який стане відштовхуючою основою для відновлення та формування нових читалень у міжвоєнний період. Головним центром «Просвіти» був Львів, де зосереджений Головний Виділ. Адміністративно воно ділиться на філії: які створюються у контролюючих містах, де є повітові суди, під опікою філії будуть довколишні читальні. У межах великих адміністративних одиниць філії об'єднуються у союзи філій, при яких функціонує канцелярія. Найвищою ланкою управління у товаристві був Загальний збір членів із числа від поручників читалень та представників філії. На зборах вирішувалися запитання: визначення розмірів внесків, формує комісію ревизору, підтримує контакт із Виділом у Львові,

затверджує рішення Виділу, читалень та філії. Дані збори скликаються щороку, а у випадку потреби оголошується надзвичайний збір, скликання здійснюється Львівським віділом [111, с. 30].

Львівський Виділ був найважливішим управлінським осередком організації, який складався із голови, шести заступників та 15-ти членів, ротація яких відбувалася кожні три роки. Із числа Виділу обирають заступника голови, референтів, контролерів, касира, бібліотекаря та секретаря. Виділ здійснював: затвердження членів організації (почесні, добродії та ін.); видавнича справа, розширення межі читалень; завідування майном організації; контрольні функції [111, с. 30]. На місцях адміністративною одиницею організації слугувала філія. У повноваження філій входили: вибори голови, поточні питання, організаційні зв'язки, постачання літератури, організація свят та співпраці, ревізія та облік читалень, збір вкладок, погодження питань із віділом та ін. [111, с. 33 – 35]. У фінансовім відношенні філія зобов'язувалася виплачувати Виділу 75% від прибутків за продаж, реалізацію книжної та іншої продукції заради забезпечення та розвитку видавничої та ін. діяльності. На потреби філії залишалися 25 % від коштів, зібраних від членських внесків, зборів вкладів, збуту продукції та заходів здійснюваних організацією у межах територіального підпорядкування [27, арк. 1]. Найменшою структурною одиницею «Просвіти» слугували читальні. До виділу читалень входили за аналогом філії: голова, писар, бібліотекар, місто голова, касир, господар та два заступники голови. До повноважень читалень входили: організація зборів, вибір виділу, зачитування рефератів, порядкування будівлею читальні, накопичення та збереження бібліотечного фонду, ведення діяльності: аматорського гуртка, жіночого гуртка, хору та ін., підтримка зв'язку із філією, щорічна звітність моніторинг громадського ставлення та обстановки у населеному пункті, пропаганда діяльності та ін. [14, арк. 1 – 15].

Перші засідання товариства після завершення Першої світової війни відбулися 1 квітня 1918 р. у будинку «Українська Бесіда» по вул. Собеського (тепер – Січових Стрільців). На зборах, зокрема, був присутній діяч ЗУНР – Лев

Бачинський, який ініціював вибори виділу товариства. Головою обрано – Миколу Лепкого; заступником – Юліана Чайківського; бібліотекарем – Паранкевича Миколу, скарбником – Чайківського Павла. До виділу також увійшли: Бачинський Лев, Королюк Мирон, Пік Василь, Остап`юк Яцко [61, с. 395; 110, с. 12]. Після остаточного відновлення Станиславівської філії 1921 р. її очолював Володимир Янович (голова товариства, повернувся з російського полону), після нього – Юлій Олесницький (до цього обіймав посаду місто голови товариства) [17, арк. 6; 26, арк. 18; 56, с. 58]. До слова, в офіційному діловодстві філія у Станиславові послуговувалася круглою печаткою із зображенням розкритої книги посередині в оточенні лаврового вінка, зіркою над книгою та круговою легендою: «ФІЛІЯ Т-ВА «ПРОСВІТА» «В СТАНИСЛАВОВІ» [16, арк. 6]. Для завірення документів застосовували і прямокутну печатку з легендою: «Філія «Просвіти» в Станиславові Ввійшло дня _ 192_ Ч.:_ прилог» – у яку потім вписували поточні дані вручну [36, арк. 15], [Див. Додаток А].

Головний будинок філії знаходився за адресою: вулиця Голуховського, 20 (тепер – В. Чорновола). Нове приміщення знаходилося по вул. Липова, 80 (тепер – Т. Шевченка). Ще одне приміщення Товариства «Селянська Бурса» – вул. Перацького, 82 (тепер – Т. Шевченка); канцелярія – вул. Сапежинська, 23 (тепер – Незалежності); концерти та виступи давали і у будинку українського «Сокола» (тепер, вул. М. Грушевського, 18); для діяльності хору філії – «Думки» винаймали приміщення у кооперації «Народна Торгівля» на вулиці Собеського 24 (тепер Січових Стрільців). [16, арк. 7; 22, арк. 3; 27, арк. 10; 34, арк. 15]. Серед найбільш уживаних для творчої роботи став будинок українського «Сокола» у Станиславові. Спільними зусиллями із Українським кооперативним банком та «Просвітою», будівля була відновлена після пожежі влаштованої поляками у 1922 р., і стала одним із найголовніших осередків українського культурного життя міста [96, с. 4; 100, с. 50]. Станиславській філії підпорядковувалися осередки з наступних населених пунктів: с. Пасічна, м. Єзупіль, с. Дрогомирчани, с. Височанка, с. Грабівці, с. Братківці, с. Загвіздя, с.

Ганусівка, с. Боднарів, с. Вікторів-Горішній, с. Вікторів-Долішній, с. Майдан, с. Вовчинці, с. Опришівці, с. Угорники, с. Микитинці, с. Тисменичани, с. Черніїв с. Забережжя, с. Добрівляни, с. Лядське-Шляхотське (з 9 квітня 1932 р.), с. Ямниця, с. Забережжя, с. Яструбці, Княгинин-Колонія, Княгинин-Місто, Княгинин-Бельведер та ін. [8, арк. 17; 10, арк. 1 – 9, 11, 15, 23, 42, 44, 46, 48; 11, арк. 3, 8, 29, 40; 12, арк. 89]. При філії ще до 1909 р. функціонувала велика бібліотека. Загалом місту підлягало 45 читалень (станом на 1927 р.) [20, арк. 37].

Читальні у станицлавівських передмістях: Княгинин-Гірка, Княгинин-Колонія, Княгинин-Місті та Княгинин-Бельведер. На жаль, на сьогодні володіємо малою кількістю інформації щодо цих населених пунктів у зв'язку з їх швидким злиттям із містом. Цінну інформацію про них подає дослідник В.Харитон. Головою читальні у Княгинин-Бельведері був Сапович, який зумів організувати бібліотеку на 66 томів, жіночу секцію та аматорський гурток. Головою читальні у Княгинин-Колонії був Грабовський, читальня нараховувала 54 члени, бібліотеку а при ній діяла жіноча секція. Читальню в Княгинин-Місті очолював Ясінський Ю., який організував навколо осередку 120 учасників та хоровий гурток. У Княгинин-Гірці головою був Чорнобіль М. Саме там мабуть розташовувалася найбільша читальня у передмісті – нараховувала бібліотеку, аматорський театральний гурток та хор, усього – 179 учасників [101, с. 5].

В офіційному діловодстві читальня у Колонії послуговувалася печаткою круглої форми із зображенням розкритої книги в оточенні лаврового вінка та зірки над нею посередині в оточенні рамки та кругової легенди: «Читальня «Просвіти» Станиславів-Кольонія» [29, арк. 89]. Читальня у Княгинин-Бельведері мала ідентичну печатку із легендою: «Читальня «Просвіти» Княгинин-Бельведері» [29, арк. 137] [Див. Додаток А].

Читальня «Просвіти» у с. Пасічна відновила свою діяльність із 12-го червня 1921 р. Головами читальні були: Бориславський Микола (з 9 червня 1921 р.), Копалюк Василь (з 8 червня 1925 р.), Галарник Дмитро (з липня 1926 р.), Вітвіцький Чешонь (з 1 січня 1934 р.), Галарник Дмитро (з січня 1935 р.),

Средик Михайло (з 1937 р.) [10, арк. 1; 14, арк. 1, 3, 5, 20, 27, 31]. До слова, окремі з названих осіб поховані на пасічнянському цвинтарі. Кількість учасників на 30 грудня 1923 р. становила 68 чоловік: (13 чоловіків, 35 парубків, 20 дівчат). Для порівняння станом на 1935 р. нараховувалося вже 106 чоловік (84 чоловіків, 4 жінок, 18 дівчат) [14, арк. 1, 17, 27]. При читальні функціонували наступні гуртки: самоосвітній гурток молоді, театральний та хоровий [10, арк. 1; 14, арк. 5, 9, 18]. Функціонувала і бібліотека у якій станом на 1935 р. налічувалося 110 примірників книг [10, арк. 2; 14, арк. 3, 18, 28]. Приміщення бібліотеки збудовано 9 червня 1927 р.

Читальня «Просвіти» у с. Опришівці функціонувала з 1921 р. Головами читальні були: о. Теодор Матейко (лютий 1924 р.), Іван Когутяк (станом на 1925 р.), О. Матейко (з липня 1926 р.), Павло Тимків (1934 р.), Остап Семенчук [11, арк. 13, 16; 18, арк. 6, 12, 15]. Кількість учасників змінювалася – у 1925 р.: 160 (чоловіків – 130, жінок – 30), а у 1935 р. – дещо зменшилася – 134 (чоловіків – 132, жінок – 2) [18, арк. 1, 15]. При читальні існували аматорський та театральний гуртки (з 1925 р.). Із 1925 р. читальня отримала власний дім [18, арк. 2]. Бібліотека станом на 1925 р. нараховувала 267 примірників літератури, а станом на 1934 р. – 290 [18, арк. 1, 14; 19, арк. 1 – 2].

Читальня «Просвіти» у с. Вовчинець відновила свою діяльність після війни у 1920 р. Головами цієї читальні, зокрема, були Михайло Дебенко (з 1 січня 1911 р.), Юрчишин Гринь (з 20 січня 1924 р.), Пилип Галушак (з лютого 1927 р.), Василь Машик ? (1930 р.), Світлий Антін (з 1 лютого 1931 р.) [9, арк. 1, 7, 8; 11, арк. 72]. Кількість учасників як правило зростала – у січні 1912 р. налічувалося 50 мужчин та 10 юнаків (із них 55 були письменними), а станом на 1935 р. – 320 осіб (чоловіків було 204, жінок – 35, хлопців – 32, дівчат – 49 [9, арк. 1, 5, 8, 28]. При читальні працювали аматорський та театральний гуртки, із 1935 р. функціонував хор [9, Арк. 1, 3, 31]. Була доволі представницька бібліотека – станом на 1935 р. у ній нараховувалося 360 книг [9, арк. 1, 5, 9, 29].

Читальня «Просвіти» у с. Крихівці (Крехівці) функціонувала з травня 1922 р. Головами читальні були: Іван Ісаїв (з 22 травня 1922 р.), Дівчин Михайло (з березня 1924 р.), Іван Ісаїв (з 1925 р.), Влашин Іван (з 1927 р.), Вовчук Михайло (з 1934 р.), Роздільський Іван (з 1935 р.) [11, арк. 14, 43; 15, арк. 1, 3, 5, 18]. Кількість учасників станом на 1935 р. – 146 (128 чоловіків, 16 жінок, 2 хлопців). При читальні існували аматорський і театральні гуртки, бібліотека, яка у 1946 р. нараховувала 243 примірники літератури. [15, арк. 1, 12, 17, 19].

Отже, «Просвіта» постає у Станиславові як чітко структуроване, організоване та з налагодженим внутрішнім апаратом товариство, яке ставило перед собою далекоглядні цілі. Станиславів стає філіальним центром організації під порядкуванням Головного Виділу Львівської «Просвіти». Підлеглість виражалася у підпорядкуванню центру, звітності про діяльність, направленні 75% прибутку, отриманні та збуту продукції та сприйняття визначених Львовом пріоритетних напрямків діяльності. Станиславівська філія була наділена правом вибору власного складу: голови, заступника, місто голови, бібліотекаря, господаря, касира (скарбника), референтів та ін.; Працівники філії були уповноважені здійснювати контроль за діяльністю підлеглих читалень, але дочірні читальні відносно автономно влаштовували діяльність з реалізації просвітянського курсу. Місцеві читальні у селах склалися із власного виділу: голови, місто голови, скарбника, бібліотекаря, господаря, членів виділу та заступників та здійснювали свою діяльність у межах визначеного населеного пункту та комплексно у співпраці з іншими.

До безпосередньої сфери впливу Станиславівської філії належали у той час м. Станиславів, а також його передмістя – Княгинин-Місто, Княгинин-Гірка та Княгинин-Майзлі. Однак, в міру зростання міста у наш час, ми не можемо оминати увагою і тих населених пунктів, які були та будуть включені до його складу у подальшому, і де також функціонували просвітні центри у: с. Пасічна, с. Опришівці та, імовірно в майбутньому: с. Вовчинець та с. Крихівці.

«Пласт»

Згідно Основного Уставу «Пласту» товариство ставило собі за мету єднання молоді у єдину організаційну структуру задля виконання виховної мети. Заради її виконання було визначено чітку структуру та ієрархічну драбину всередині організації, якої мали дотримуватися повсюдно учасники організації. Основними авторами даної структури стали Олександр Тисовський та Петро Франко. Розпочнімо із ієрархічної структури організації – до найвищих пластів організації належали так звані «прихильники». Так називали людей, які ще не належали офіційно до організації, однак лояльних до її ідей та знайомі з основними положеннями та правилами «Пласту». Такі особи на онові складання відповідного першого пластового іспиту сповна могли отримати право стати у нищу сходинку ієрархії – «учасника» [60, с. 6].

«Учасниками» у «Пласті» були люди, які на основі базових знань успішно склали перші організаційні іспити: отримати 10 відзнак «хрестиків» за виконання спортивних вправ, досягти визначеного статутом фізичного стану, розуміти пластовий устав і бути обізнаним із біографією людини на честь кого названо полк. На основі цього вони отримали право бути учасниками усіх справ здійснюваних організацією під проводом командирів. Були першою ланкою у складі куренів за географічним принципом. Основною метою стала реалізація себе в умовах організації та підготовка до складання другого пластового іспиту для переходу у наступний чин згідно ієрархії – «Розвідника» [60, с. 9].

«Розвідниками» чи «пластунами другого класу» вважали людину, яка володіла достатніми знаннями заради права самостійно брати участь у пластовому житті. Щоб отримати звання слід було скласти другий пластовий іспит: володіти фізичними та практичними навичками та вміти продемонструвати їх перед інструкторами – розвести багаття підручними засобами, читати сліди тварин на швидкість, долати відстань пластовим кроком за час, надавати першу допомогу під час фізичних травм при руханці, володіти

азбукою Морзе, орієнтуватися на місцевості після ознайомлення з мапою, та ін. Це давало право ставати головним у гуртках [60, с. 6, 10].

Наступною ступінню у ієрархії пластової організації є «пластун першого класу». Носій цього рангу має право бути у числі провідників інших структурних підрозділів організації. Для цього слід скласти іспит на широкі практичні та теоретичні знання: орієнтація у просторі без компасу і з допомогою годинника та небесних світил, розведення вогню без сірників та випікання на ньому їжі. Здобувач також мусив уміти поводитися при надзвичайних ситуаціях та допомагати рятувати інших; а також виконати певні завдання: здійснити триденний табірний похід, долаючи щодня 25 км., скласти певну квоту у пластову касу, привести в організацію та допомогти скласти перший пластовий іспит «прихильнику». Отже, це вимагало широких знань [60, с. 10].

Через складання почесного іспиту на теоретичній та практичній основі пластун першого класу міг отримати звання «почесного пластуна» – скласти відповідний іспит на володіння азбукою Морзе та семафоном (здатність відсилати визначену кількість літер за хвилину), продемонструвати вміння плавати на 1 км з демонстрацією правильних стрибків у воду на ноги та голову, стежити (виконати 12 фото тварин у дикій природі у природньому стані). Здобувач цього ступеня мусив також скласти кулінарний іспит, продемонструвати навички з курінного ремесла. Вищу сходинку ієрархії становить «Гетьманський Пластун – СКОБ». Дане звання вважається найпочеснішим і може бути присвоєне людині за пройденими шаблями ієрархії, складені шість почесних іспитів або ж за героїчні чи надзвичайні здобутки і вчинки. Таким чином, складається структурне дерево ієрархії [60, с. 7, 11].
Перейдемо до структури територіального рівня.

Зазвичай пластові організації виникали у великих, а поступово і менших населених пунктах. Спершу виникає один курінь і пластова ієрархія. У міру

зростання кількості прихильників та учасників організації – кількість куренів підлягала, відповідно, збільшенню чи зменшенню. Згідно Уставу всі пластуни починаючи із «учасників» гуртуються у «гуртки» чисельністю у 8 осіб, яких очолює провідник та поручник. Наступною у ієрархії йде «чета», яка складається із 4-х гуртків; чотири чети становили «сотню», а 4 сотні – «полк». Всі ці структурні одиниці в одній місцевості єднаються у «курінь» [60, с. 7].

Відбір майбутніх учасників «Пласту» відбувався через організацію роботи у середовищі учнів віком 13 – 17 років [74, с. 27]. Вона здійснювалася так званим «будучим зарядом пластового розряду» у складі трьох пластунів. Все починалося із перших зборів, де представники здійснювали виступ: розповідь про сутність, значення та історію «Пласту» з подальшим цитуванням статуту та записом діток у добровольці. Охочі мали принести власне прохання на прийом та згоду батьків на участь дітей у організації – вони формували «відділ прихильників». З метою відсіювання неохочих чи не здатних до пластування зарядний комітет організовував вивчення пластового уставу, в'язання вузлів та найпростіші пластові заняття, яких слід було дотримуватися, а також вказували на кожні похибки та порушення з боку учасників. Усе зведене до підготовки діток до першого пластового іспиту на основі чого поставали «учасники» [60, с. 44].

Усіх учасників розподіляють на гуртки по 8 осіб з виборним із їхнього середовища провідника. Кожен гурток отримував назву, а його учасники – псевдо [2, арк. 7]. Такі назви часто носили розважливе значення а псевдо надавалися дітям за аналогом сільських назвиськ – певного приводу: зовнішність, риса характеру та ін. Гурткові зобов'язані щотижня проводити сходи. Невиправдана відсутність у перевищенні 4-х випадків призводить до виключення. Окрім цього з серед причин неприйняття чи виключення слугують такі: порушення положень та норм поведінки у організації, зволікання участі у сходах чи прогулянках, за ухиляння від діяльності та виконання покладених

обов'язків, неточне виконання наказів, погане навчання у школі, порушення поведінки через що може постраждати організація [60, с. 12 – 14].

Кожен гурток також мав розвинуту внутрішню структуру. На основі голосування серед учасників обирали: референта зовнішніх справ – відповідального за контакти та взаємодію із іншими гуртками чи структурними підрозділами; містопровідника – заступника провідника і його помічника; містописаря – помічника писаря; писаря – фіксатора усіх справ у гуртковій книзі; скарбника – відповідального за касові збори гуртка, який фіксував у звітній книзі; провірника – контролера діяльності писаря та доповідача за фінансовими неспівпадіннями та витратами; та провідника – головного репрезентатора гуртка, відповідального за учасників та контролера виконання основних пластових положень. Він затверджував гурткові рішення у формі приказу, був відповідальним за виконання вправ та репрезентатором гуртка перед курінними особами. Спільною діяльністю вони творили гурток, який був зобов'язаний один раз у тиждень з'являтися на вправу та сходини [60, с. 16 – 17].

Аналогічним чином провадили діяльність чети – групи по 4 гуртки. Один раз у тиждень були передбачені сходини чет і виконання вправ – на них відбувалося виконання вправ та визначення і розпорядження про наступний захід. Початок формування чети розпочиналося із так званого першого гуртка – «пробного», який перший тиждень задає і виконує завдання. Слідом за ним роль пробного відбували наступні 3 гуртки, доки чета остаточно не була сформована. Статутом постановлено, що той гурт, який найкраще впорався із вправою обирав голосуванням на «постійний» четовий гурток, з якого висуваються кандидати у четарі. З середовища інших гуртків обирали також інші четарні посади: парламентаря – відповідального за зв'язки з іншими четами; місточетаря – знавця території, замикаючого у поході; прокуратора – контролера виконання пластових положень у гуртках; писаря – завідуючого діловодства; господаря – відповідального за споруди та спорядження;

провірника – контролер каси; скарбник – обліковець та ін. [41, арк. 1 – 16; 60, с. 19 – 20]. Чотири чети переростають у сотню, а чотири сотні у полк.

Головна Рада Пласту формується серед учасників за наявності в складі щонайменше 25-ти учасників першого класу. Її очолював «Вождь усіх пластунів», який і обирає членів уряду. Рада затверджує обранців на посади всередині структур та формує комісії для прийому справ та на ієрархію [60, с. 24 – 25]. Дана структура видає основні розпорядження пов'язані із пластовою діяльністю і відповідає за уклад та представляє його перед іншими. Кожна структурна одиниця пластової організації була зобов'язана вести власну документацію [42, арк. 2].

Станиславів у міжвоєнний період стає центром Станиславівського воєводства. Пам'ятаємо, що ще раніше він був єпархіальним, а тепер і адміністративним центром. Саме тому місто поступово зростає та стає одним із найбільших на Прикарпатті. Зручне розташування поблизу річок, лісу та відносно невелика відстань до гір робили місто привабливим для зародків скаутського руху у Станиславові навіть попри меншість українського населення у нім. Попри те, що «Пласт» постає у Станиславові ще 1912 р., і пов'язаний із діяльністю педагога української державної гімназії Кичуна Григорія, його повноцінний розвиток того часу був перерваний Першою світовою війною [64, с. 7; 87, с. 6]. Саме тому найбільшого свого розвитку не рахуючи незалежної України він зазнає у міжвоєнний період.

Як і весь «Пласт» загалом Станиславівські курені переживали так званий період «Пластового відродження», спричиненого занепадом організації у період Першої світової війни. Цей період у місті розпочався у вересні 1921 р., а започаткували – Осип Левицький, професор української гімназії (відновив чоловічі коші), та його дружина Надія Білинська (організувала жіночі частини) [62, с. 10; 63, с. 430]. Як наслідок, у місті постають знову та формуються нові курені, про які зараз йтиметься мова. На жаль, скупість джерельного матеріалу

не дозволяє повністю простежити їх еволюцію протягом усього міжвоєннн: велика частка із них обмежується лише окремими роками, і не забуваємо про офіційну заборону «Пласту» у Республіці Польській. Саме тому ми спробуємо висвітити лише те, що достеменно відомо про станиславські курені. Місто було центром щонайменше 5-6 куренів, яких очолював Станиславівський пластовий Кіш.

Офіційними представниками «Верховної Пластової Команди» у Станиславові виступала Окружна Пластова Команда у Станиславові, яка була центром 4-ої «Дністрової» пластової округи (12 червня 1924 р.) [63, с. 434]. Створена 1923 р. [64, с. 74]. Вона вважалася офіційною комісією філії Українського Крайового Товариства охорони дітей і опіки над молоддю. До складу Станиславівської Пластової команди входили всі скавтмайстри, повнолітні пластові скоби, опікуни пластових частин та один делегат філії Товариства охорони дітей та опіки над молоддю. Скликання відбувалися один раз в рік, у разі потреби – скликалося надзвичайне засідання за участі не менше третини складу. До її компетенції входила офіційна переписка зі Львовом, впровадження нововведень, контроль за виконанням пластових положень, збір та обіг коштів на пластові справи, підтримка зв'язків та організація діяльності з куреннями та іншими складовими частинами, посередництво. З числа персоналу у складі ОПК входили: голова, заступник голови, референт організації, референт діяльності, писар і економічний референт [43, арк. 4, 5].

Вціліла книга приказів Станиславівського Пластового Коша за 1926 – 1930 рр., у яких висвітлюється діяльність даної структури у другій половині 20-х років ХХ ст. [1]. Станом на 21 жовтня 1926 р. до складу Окружної Пластової Команди увійшли: Ярослав Андрусович – кошовий; Одарка Окочдополь – місто провідниця; Володимир Бойчук – писар [1, арк. 3, зворот]. Від 1927 р. з невстановлених причин представників Окружної Пластової Команди у Станиславові звільнено від виконання обов'язків. До 1930 р. у Станиславові такої структурної одиниці не було. Переобрання відбулося тільки 19 лютого

1930 р. Після переобрання Курінну Команду у Станиславові очолили кошовий Семен Бойчук та містокошовий – Володимир Гепазенко (?) [63, с. 434].

V-й курінь Старших Пластунів ім. Довбуша. На жаль, ані фонди Держархіву Івано-Франківської області ані сховища ЦДІАЛ України не зберегли окремі фонди з історії даної структури у Станиславові. Усі доступні відомості вкрай фрагментарні та обмежені. Осип Бойчук виводить заснування полку 1925 р. із учнів середніх шкіл Станиславова [63, с. 435; 106, с. 9]. Станом на 17 – 20 липня 1926 р. курінною правницею була Одарка Скочдополь а писаркою курінною – Дарія Сулима. 21-го грудня 1927 р. старшим пластуном куреня було призначено Осипа Бойчука [45, арк. 7]. 15 вересня 1929 р. п'ять учасників 11-го куреня імені гетьмана Івана Мазепи внесли прохання про переведення їх до складу куреня Старших Пластунів імені Довбуша [53, арк. 4]. Після заборони пласту «довбушівці» стали частиною туристичного товариства «Чорногора» [62, с. 27; 63, с. 437]. Шкода, але точної чисельності учасників за відсутності даних про склад і гуртки визначити неможливо.

XII-й курінь імені гетьмана Івана Мазепи. Як зазначає у своїх спогадах Осип Є. Бойчук, полк-курінь був заснований Осипом Левицьким у вересні 1921 р. із числа учнів української державної гімназії (*вулиця Липова, 44, тепер – Т. Шевченка*) [63, с. 432]. Однак, згідно відомостей про святкування 12 листопада 1922 р. – річниці заснування полку, можемо припустити що полк постає 12 листопада 1921 р. [38, арк. 20]. Осип Бойчук наводить наступний список полковників-курінних: 1921 – 1924 рр. Ісаїв Василь; 1924 – 1925 рр. Ісаїв Петро; 1925 – 1926 рр. Пашницький Василь; 1926 – 1927 рр. Тарнавський Омелян; 1927 – 1928 рр. Блаженко Володимир; 1928 – 1929 рр. Гаєцький Теодосій; 1929 – 1930 рр. Саницький Петро; опікуни полку – Осип Левицький та Сава Никифоряк 1921 – 1930 рр. [63, с. 432]. Однак, Логоза Михайло подає трішки інші відомості про курінних та їх заступників: 1921 – 1922 рр. Ісаїв В. та Твердохліб М.; 1922 – 1923 рр. Янович І. та Хомин М.; 1923 – 1924 рр. Ісаїв П. та Пашницький В.; 1924 – 1925 рр. Пашницький В. та Тимчишин М.; 1925 –

1926 рр. Тимчишин М. та Блаженко В.; 1926 – 1927 рр. Сайко Я. та Дорош Ю.; 1927 – 1928 рр. Гаєцький Т. та Шевчук Д.; 1929 – 1930 рр. Саноцький П. та Грушкевич М. та у підпіллі: 1930 – 1931 рр. Тарнавський В. – Литвинович Б.; 1931 – 1932 рр. Гудзований І.; 1932 – 1933 рр. Фединський О., 1933 – 1934 рр. Литвинович О. [63, с. 473]. Не встановлено до кінця точну кількість учасників пластового куреня.

Відомо, що станом на липень 1927 р. затверджено поділ нових гуртків: «Бродяги» – 6 осіб, «Банда» – 6 осіб, «Голота» – 7 осіб, «Голозомори» – 6 осіб [2, арк. 7]. Окрім цього гурток «Зозуля» станом на 1922 р. видавав саморобну газету із однойменною назвою [49, арк. 1; 51, арк. 1 – 8]. Назагал, збереглися відомості про існування 18 гуртків. Якщо відштовхуватися від статутних положень, припускаємо що у курені тоді нараховувалося орієнтовно 144 особи. Отже, у курені функціонувало щонайменше 4 чети, (формувався 5-та (готові 2 гуртки)), одна сотня (формувався друга), полк сформованим не був.

XII-й курінь імені княгині Романової. Як вже нами згадано у відомостях про попередній курінь, 12-й курінь так само як і 11-й святкував 12 листопада 1922 р. свою річницю заснування. Отже він постає у той самий день що і курінь імені Гетьмана Мазепи – 12 листопада 1921 р. як курінь для дівчат [38, арк. 20]. Однак, Осип Є. Бойчук у своїх спогадах виводить дату заснування дещо раніше – вересень 1921 р. Його було сформовано Левицькою Надією (зв'язкова та опікунка полку до 1926 р.; після неї – Ніна Паранкевич) у середовищі дівчат державної української гімназії Станиславова та дівочої гімназії «Рідна Школа» [63, с. 433]. Відомості про нього на жаль скупі – охоплюють тільки перше півріччя та жовтень 1923 р. [3, арк. 1 – 7]. Даний курінь складався переважно із дівчат. Чисельність полку імені Княгині Романової джерела дозволяють відстежити виключно за 1923 р. Станом на січень 1923 нараховувалося 68 членкинь пластунок, 46 учасниць та 24 прихильниць [3, арк. 1 – 7]. На основі аналізу доступних даних можемо зробити висновок, що полк тільки переживав період формування. Нам не відомо про всі його структурні підрозділи та імена

командирів, гуртки та ін. Загальне число членкинь полку станом на жовтень 1923 р. – 146. На основі стандартного обрахунку ми можемо сказати, що у полку було 18 гуртків (формувався 19-й – підготовлено 2-х учасників), чотири чети (формувалася п'ята – підготовлено половину (2 гуртки, формувався третій)), одна сотня (формувалася друга (половина однієї чети готова)). Відомі також імена очолюючих деяких структурних частин: четарка першої полкової чети – Ольга Лисівна та їх правниця – Мирослава Лийшилевська (?); четарка другої полкової чети – Ірина Веберівна, правниця – Ірина Маркевичівна [3, арк. 7]. Таким чином полк іще переживав період свого становлення, оскільки він чисельно не нараховував приписаних статутом 4-х сотень.

XVI-й пластовий курінь імені короля Данила. Осип Бойчук виводить заснування куреня у вересні 1921 р. вчителем Іваном Слободяником (опікун до 1925 р.) із середовища учнів приватної вчительської семінарії «Рідної Школи», а значну частку його учасників становили вихідці з ремісничих закладів [63, с. 433]. Основний масив охоплюють переважно відомості за 1926 – 1930 рр. Відомі імена курінних до 1926 р.: Білецький Филімон та Бондарчук Володимир [63, с. 433]. Станом на 20 січня 1926 р. курінним був Я. Андрюхович а писарем – Б. Назаревич. 23 жовтня 1927 р. посаду зв'язкового обіймав Слободянюк, а 1 січня 1928 р. курінним писарем обрано Льва Поповича [45, арк. 9]. У офіційному діловодстві курінь послуговувався власною печаткою овальної форми із зображенням лілії вплетеної у тризуб по центру із круговою легендою. Точну чисельність пластунів у полку імені Короля Данила встановити неможливо. Відомостей про чети обмаль. Відомо, що станом на 9 жовтня 1927 р. чотарем Ямниці був ? Савчак [45, арк. 3]. На дану мить ми можемо отримати відомості про такі пластові гуртки: гурт «Тур» (перша писемна згадка – 3 липня 1927 р.), неназваний гурток куреня у Ямниці кількість членів станом на 25 травня 1926 р. – 7 (крайня нижня згадка – 24 січня 1926 р.), гурт «Бобр», провідник – Осинкевич Василь (*гурток мав власну домівку у м. Станиславіві,*

вул. Липова 77). Функціонували також гурт «Калини, гурт «Чайка», гурт «Лис» та гурт «Олень» [44, арк. 141].

XXIII-й курінь імені Ганни Барвінок. Важко встановити точну дату його заснування, принаймні крайня рання дата у джерелах визначається вірогідно 19 листопада 1922 р. Тоді заходами даного полку у залі товариства «Руська Бесіда» відбулися пластові сходи з музично-вокальними продукціями [38, арк. 20]. Осип Бойчук відводить початок куреня з вересня 1922 р., а його засновницею називає Надію Левицьку із середовища учениць вчительської семінарії сестер Василіанок (тепер – вул. Василіанок 17) [63, с. 433]. Як і у випадку з куренем імені Княгині Романової – джерельні відомості про курінь обмежені лише першою половиною 1923 р. Попри це ми можемо робити окремі висновки про структуру організації. До команди «Пласту» за січень – червень 1923 р. належали: полковниця – Сулима Дарія, правниця – Орищуківна Наталія, писарка – Токарська Марія, бібліотекарка – Чоловська (?) Ольга, скарбниця (скарбнична) – Ільванська Наталія [4, арк. 3]. Опікунами були: Ковальчук Микола, Чубинський Роман, Дворянин Марія та Яцура Ярослава [63, с. 433].

Станом на січень 1923 р. нараховувалося 54 членкинь та 54 учасниць куреня [3, арк. 3]. А вже станом червень 1923 р. було 87 членкинь, 85 учасниць та 2 прихильниці [3, арк. 10]. Таким чином, станом на крайню дату у організації було 172 особи. На основі пластового уставу можемо зробити висновок, що у коші імені Ганни Барвінок налічувався 21 гурток (формувався 22-й – підготовлено 4 учасники), було 5 чет (перший поділ полку на 2 чети відбувся у березні 1923 р.

Можна вважати, що курінь імені Ганни Барвінок, як і княгині Романової переживав у той час період свого організаційного становлення. Попри це – збільшення кількості пластових куренів у місті дозволяє усвідомити про поступове збільшення інтересу молоді до діяльності організації. На жаль, даний курінь не згадується у книзі наказів Командування пластового Коша у

Станиславові станом на листопад 1926 р. Це може означати, що курінь переведено за межі Станіслава або, що курінь припинив свою діяльність раніше [1, арк. 5]. Однак, О. Бойчук називає тільки три гуртки, один з яких – «Маків Цвіт» (упорядниці гуртків – Котик Тетяна та Вертиполох Леоніда), число членкинь обраховував до 50-ти [63, с. 433]. На наш погляд, відомості пана Бойчука описують більш пізню інформацію про діяльність куреня, імовірно середину або кінець 1920-х рр., оскільки його дані не збігаються із документальними звітами за 1923 р.

63-й пластовий курінь імені Ольги Кобилянської. Матеріалів з історії куреня не збереглося ні у ДАІФО ні у ЦДІАЛ України. Опис Бойчук виводить даний курінь із 1926 р. Засновниця – Дарія Скочдополь, усього діяло до 1930 р. 2 гуртки [62, с. 436].

Курінь Студентів в Станиславові. Це іще один пластовий курінь, який постає в останні дні діяльності станиславівського «Пласту». Згідно офіційної організації присяги учасників було організовано великі святкові сходи першого грудня 1929 р. у домівці «Рідної Школи», на які були запрошені і представники 11 куреня імені гетьмана Мазепи та 16 куреня імені короля Данила [46, арк. 9; 53, арк. 8]. На жаль, ані у фондах ЦДІАЛ України, ані Держархіву Івано-Франківської області відомостей про діяльність і структуру даного куреня немає. Припускаємо, що він формувався із студентів різних вищих шкіл. Свою діяльність гуртківці провадили у приміщенні товариства «Рідна Школа» [105, с. 24].

Посилення польськості під час режиму Юзефа Пілсудського вилилося у хвилю поступових обмежень діяльності усіх українських організацій. Не винятком став і «Пласт». Національний характер та вшанування УСС із моменту відновлення діяльності організації кидалося в очі польським спецслужбам. Безпосереднім приводом для закриття діяльності організації став теракт під Бібркою у серпні 1930 р. Під час теракту було здійснено напад на

поштову карету, у результаті чого загинув старший пластун 11-го пластового куреня імені гетьмана Івана Мазепи у Станиславові. Деталі його участі не встановлені. Однак вияв його тіла у пластовім однострої вистачило для офіційного закриття «Пласту» 29 вересня 1930 р. Львівським повітовим староством [73, с. 59]. А офіційну діяльність в Івано-Франківську організації «Пласт» буде відновлено у 1990 р. [89, с. 4].

Загалом, робимо висновок про зростання товариства «Пласт» у Станиславові у 1920-х рр. У місті функціонувала Окружна Пластова Команда як центр 4-ої «Дністрової» пластової округи. Їй були підпорядковані наступні міські пластові територіальні організації в місті: XI-й пластовий курінь імені гетьмана Івана Мазепи (учні української державної гімназії), XII-й пластовий курінь імені княгині Романової (учениці державної української гімназії та дівочої гімназії «Рідна Школа»), XVI-й пластовий курінь імені короля Данила (вчительська семінарія «Рідна Школа» та ремісничі училища), XXIII-й пластовий курінь імені Ганни Барвінок (вчительська семінарія сестер Василіанок), V-й пластовий курінь Старших Пластунів ім. Довбуша, та дві маловивчені структури: 63-й пластовий курінь ім. Ольги Кобилянської (?) та Курінь Студентів у Станиславові (учні гімназій та середніх шкіл). Діяльність і відомості більшої частки з названих куренів точно відтворити неможливо, оскільки дані відсутні, і порівнювати теж немає з чим. Усі курені мали свою прив'язку до навчальних закладів та вікових категорій, про що вказано вище. Станиславівський «Пласт» підпорядковувався Головній Раді Пласту у Львові, яка визначала виховну політику і функції організації. У місті всі курені підпорядковували Окружній Пластовій Команді, яка відала справами пластунів у Станіславові. Структурно, курені склалися згідно пластового уставу із гуртків по 8 осіб, 4 гуртки творили чету, 4 чети – творили сотню, чотири сотні – полк. Усі структурні одиниці належали до єдиного міського пластового коша. Учасники поділялися за загальнопластовими принципами на прихильників, учасників, розвідників, пластунів першого класу та скобів.

«Союз Українок»

Феміністичні рухи постають в Україні трішки пізніше, ніж на Заході, і відбувається це наприкінці 70-х рр. XIX століття. Одним із зачинателів даного напрямку стає Іван Франко, який піднімає тему освіченості жіноцтва у своїх численних доробках, серед яких: «Женщина-мати», «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу», та ін. [92, с. 36]. Серед представниць прекрасної статі слід віднести таких піонерок жіночого руху, як Уляна Кравченко, Софія Русова та Наталія Кобринська. Саме вони своєю працею розгорнули діяльність українських жіночих товариств слідуючи світовим тенденціям до вибудови рівноправного, освіченого суспільства для усіх представників різних націй. Тому доречним є відстежити структуру і виховний процес найбільшого жіночого товариства «Союзу Українок» (С.У) та його попередників у одному із повітових, а згодом воєводських центрів Галичини – Станиславова.

Попри те, що «С.У.» повноцінно розгорнув свою діяльність у Станиславові наприкінці 20-х – поч. 30-х рр. XX ст., у місті ще раніше виникла організація, яка стала одним із пілігримів жіночого руху Галичини – «Товариство Руських Женщин». Ця організація виникла з ініціативи Наталії Кобринської 1884 р. і у подальшому стала частиною єдиного «С.У.», як соборної жіночої організації Галичини. Вважаємо за доречне перш ніж розкривати «С.У.» належну увагу віддати її «старшій сестрі» – «Товариству Руських Женщин».

Організація постала 8 листопада 1884 р., засновники – Теофіл Окуневський та Наталія Кобринська (згідно позиції Амалії Рубель) [58, с. 10]. Натомість дослідниця Зіновія Нагачевська виводить іншу дату першого акту діяльності товариства – 7 жовтня 1884 р. у Станиславові. На зборах прийнято Статут, а офіційний початок діяльності відносять до 8 грудня 1884 р., перші ж загальні збори пройшли у Станиславові [90, с. 164]. Ця ж авторка визначає дане товариство основоположником, власне, українських феміністичних організацій, заснованих на громадських, а не політичних чи релігійних засадах [91, с. 83].

На засіданні постає Виділ організації – Наталія Кобринська обіймає посаду лідерки організації (голови), Аделя Желехівська – заступниця. Також членкинями управи стали: Є. Парайкова, С. Бучинська, Е. Ничай, Й.Шанковська, О. Левицька та І. Остерманова [58, с. 10]. При заснуванні товариство нараховувало 34 учасниці, через кілька років – 124 [97, с. 55]. Першим центром діяльності Виділу став будинок товариства «Руська Бесіда» у Станиславові. Головною метою постановили підносити рівень освіченості серед жіночого населення та піднімати рівень свідомості. Того ж року Наталія Кобринська покидає товариство а замість неї головою стає Емілія Ничай [58, с. 14]. У центрі діяльності поставлено акцент на просвіту жіноцтва загальної середньої ланки суспільства, а не вищої [90, с. 165].

У ході своєї роботи організація починала, як благодійницька, завдяки зв'язкам із іншими жіночими та громадськими організаціями вдалося назбирати кошти і викупити у місті приміщення на вулиці Липова, 67 (*тепер – Т. Шевченка*). Там же було засновано, 6 лютого 1906 р., жіночу бурсу, над яким товариство мало опіку [58, с. 20]. Це було обумовлено гострою потребою створення, власне, українських жіночих навчальних закладів, оскільки із числа 8 закладів міста Станиславова, де навчалися дівчата, українки становили десятю частину учнів [90, с. 193, 194]. У ході Великої війни товариство очолювала Емілія Сабат. Бойові дії та кількох разовий перехід міста під контроль ворогуючих сторін нівелював виховну та культурну діяльність організації, тому товариство щоб уникнути боргів 12 квітня 1919 р. вимушено продає приміщення на вулиці Липовій [58, с. 22].

Повноцінно відновити діяльність вдалося лише на межі 1920–1921 рр. Саме тоді у Станиславові обрано новий виділ Організації. Його очолила Грушкевич Меланія (з наступного року – Ковальська Марія), її заступниця – І.Марилівна, Н. Бачинська, М. Скождополь, С. Фіголь та ін. Через суд вдалося повернути приміщення бурси. 1922 р. товариство офіційно зміню свою назву на «Товариство Українських Жінок» та обирає нових лідерок – голову Грушкевич Меланію та заступницю Мірчук [58, с. 24 – 26]. 11 грудня 1932 р. товариство

об'єдналося із «С.У.» та офіційно змінило свою назву: «Союз Українок, філія у Станиславові» [56, с. 58]. Тепер, офіційно філія підпорядковується Головному Віділу товариства у Львові (Центральне товариство Союзу Українок у Львові) [58, с. 87]. До єднання товариство опікувалося над бурсою і не мало інших структурних одиниць за винятком жіночих секцій «Просвіти», головою яких вважалася Марія Барановська. У січні 1933 р. було сформовано секцію молоді «Освітня», очолювану Скочдополь Одаркою та заступницею М. Мельник [58, с. 32]. Із відомостей що до зміни статуту 1928 р. з'ясовуємо, що центром Товариства Руських жінок була будівля на вулиці Голуховського, 20 (*тепер – В. Чорновола*) у Станиславові [91, с. 646].

Остаточне прийняття нового, розширеного статуту 1928 р. дає чітке уявлення про структуру і діяльність товариства. Його повна назва – «Товариство Українських Жінок в Станиславові». Головним осередком організації був Станиславів. Воно складалося із членів: а) звичайних – кожна українка, яка склала прохання на вступ у організацію, та здійснює регулярні членські внески; членство можна втратити у випадку несплати внеску, власного бажання, сіяння розладу всередині та шкідлива діяльність щодо товариства; мають право участі у зборах з правом голосу, право вибору, вносити пропозиції що до цільових зборів коштів, користуватися майном товариства та бути учасником його структури [90, с. 150 – 151]; б) почесні – визнані загальними зборами товариства люди, які здійснили видатні чи помітні внески у справу організації; можуть брати участь у зборах без права голосу; не мають права переносити власні здобутки на інших осіб [91, с. 148 – 150]. Головним регулятором внутрішніх справ товариства був статут.

Управлінський апарат товариства складався з: а) Головного збору – скликався двічі на рік у чинному порядку, а в разі потреби – допустимі надзвичайні збори, скликався надзвичайний збір – Віділ. Він складався з усіх почесних та звичайних членів і мав функції вирішувати поточні річні завдання товариства, обирати членів Віділу та Контрольної Комісії, визначення розмірів членських внесків, іменування почесних членів. б) Віділу – очолюваний

головою та ін. посадовцями організації; повноваження: розпорядження майном товариства, налагодження зв'язків із іншими організаціями, прийом звичайних членів та висування почесної кандидатури здійснення внесків, видача обіжників. в) Контрольної комісії – складався із трьох осіб, мета – контроль та корекція постанов Загальних зборів та діяльності Виділу. Рішення усіх структур затверджувалися більшістю голосів, спори – на мировому суді [90, с. 151 – 159].

Однак інші автори, зокрема У. Головчанська виводила початки «С. У.» у Станиславові не від діяльності «Товариства Українських жінок», а від жіночих секцій при читальнях «Просвіти». Перша така постала у місті 7 березня 1924 р. під керівництвом Стефанії Барановської [80, с. 34]. Перші товариства Союзу виникають, на думку авторки, не у самому місті, а у передмістях – Бельведері, Ямниці та інших населених пунктах [80, с. 35]. На нашу думку, це не до кінця пояснює повну передісторію розвитку жіночих товариств у місті. Нагадаємо, що авторка точно не визначає коли ж у Станиславові постає окремий гурток «С. У.». Саме тому вважаємо за доречне виводити початок із «Союзу Українських Жінок» та його злиття 1932 р. із «С.У.» як філіального центру. 1934 р. на Конгресі жіноцтва у Станиславові постановлено, що метою жіночого руху є збільшення її суспільної ролі у всіх сферах життя, розвитку родинних зв'язків як опори суспільного ладу та розвивати жіноцтво у напрямку формування політичної свідомості [97, с. 106].

17 грудня 1933 р. відбулися вибори філії, до якого увійшли: голова Амалия Рубель, заступниця – О. Рубчакова, секретар – О. Пиндус, освітню секцію очолила – Л. Костецька, мистецьку секцію Я. Горницька, організаційну секцію – О. Лемеха, секцію імпрез – Я. Барнич, господиня – І. Лепкова. Крім названих до виділу увійшли: С. Олесницька, Д. Скождополь та С. Курієць [58, с. 34]. Наступні вибори відбулися 10 березня 1935 р. Головою було обрано А.Рубелеву, секретаркою – О. Пиндус, бібліотекаркою – Залізняк, головою організаційної секції стала – М. Когут, мистецької – Я. Павхова, освітньої – Д.Скождополь, скарбничкою – М. Сорохтей, та ін. Того ж року філія взялася за організацію бібліотеки товариства під проводом Оксани Залізняк та Люби

Костецької [58, с. 89]. 1936 р. на виборах було обрано новий Виділ: голова – Амалия Рубель, заступник – Рубчакова О., референт імпрез – Барнич Я., секретарка – О. Пиндус, референт організаційний – Смеричинська, бібліотекарка – О. Залізник, скарбниа – М. Сороха, референт мистецтва – Параскева П. [58, с. 92].

Амалия Рубель навела повний список усіх голів товариства: Наталія Кобринська (1884 – 1886 рр.), Ничай-Кумановська (1886 – 1893 рр.), Антонія Винницька (1893 – 1896 рр.), Олена Шанковська (1896 – 1898 рр.), Надія Марданович (1898 – 1906 рр.), Антонія Кульчицька (1906 – 1908 рр.), Гаванська (1908 – 1910 рр.), Наталія Бачинська (1910 – 1913 рр.), Емілія Сабат (1913 – 1918 рр.), Олександра Олесницька (1918 – 1919 рр.), Грушкевич (1919 – 1923 рр.), Стефанія Копровська (1923 – 1928 рр.), Івана Крупкова (1928 – 1929 рр.), Марія Ковальська (1929 – 1930 рр.), Софія Олесницька (1930 – 1933 рр.), Амалия Рубелева (1933 – 1939 рр.). Авторка нараховувала станом на 1939 р. 44 кружки та 2600 членкинь (у самому місті близько 100) [58, с. 122 – 123].

Таким чином, перед нами постає незалежна організація «Товариство Українських Жінок», яка з метою соборування сил із іншими вливається до складу «С.У.». Я наслідок, товариство стає філією «С.У.», із секціями: мистецькою, культурно-освітньою та організаційною, якій підпорядковуються довколишні осередки [57, с. 14]. Секцію сформовано з ініціативи гуртка української жіночої молоді ім. Уляни Кравченко, очолюваного Іриною Сулимою та Лідії Каратницької, які влилися до складу філії у січня 1933 р. [57, с. 33]. До числа таких осередків слід віднести найбільший, який у подальшому став частиною міста – у Княгинин-Місті, і тим самим він доповнює головний міський гурток. Перші сходини гуртка у Княгинин-Місті відбулися 23 жовтня 1934 р. у домівці читальні «Просвіти» [6, арк. 1]. Із числа виділу даного гуртка С.У. відома тільки голова – Ольга Деманчукова [6, арк. 4]. Однак їй не вдалося належно організувати роботу через брак часу, внаслідок чого представники С.У. в Княгинині-Місті вимагали скликання надзвичайних зборів заради вибору нового Виділу [6, арк. 5].

Із числа інших населених пунктів, підпорядкованих «Союзу Українок Станіславської Філіальної Округи», станом на 21 грудня 1935 р. гуртки функціонували у: Княгинині-Місті, Сільці, Сапоговові, Дрогомирчанах, Ганусівці, Вовчинці, Угринові, Іванківці, Княгинині-Майзлях, Побережжі, Петрилові, Чернієві, Радчі, Підлужжі, Боднарєві, Братківцях, Загвізді, Станіславів-Гірці, Опришівцях, Павелчі (*Павлівці – А.Г.*), Хриплині, Яструбці, Богородчанах, Старих Богородчанах, Княгинин-Бельведері, Вікторові, Єзуполі, Колодіївці, Крихівцях, Микитинцях, Пасічній, Рибному, Угорниках, Ямниці та ін. [6, арк. 17]. Кожен із них мав свого голову, заступника та секретаря, провадили книги касові, секретарські та реєстраційні [6, арк. 27]. У цілому Станіславівська філія була найбільшою серед усіх інших у «С.У.», яка 1935 р. нараховувала 35 гуртків [80, с. 8]. Вони зобов'язувалися регулярно з'являтися у Станіславові на анкети та отримання подальших інструкцій для діяльності і ведення книговодства та діловодства [42, арк. 1 – 22]. Кілька разів на рік Філія у Станіславові скликала Загальні збори усіх гуртків – у січні та жовтні для вислуховування звітів про діяльність та отримання належної інформації. Такі збори відбувалися у залі українського «Сокола» [6, арк. 19].

На початку своєї діяльності, Товариство Руських Женщин послуговувалося овальною печаткою, без зображень, із вміщенням легенди у три ряди: «Товариство», «РУСКИХ ЖЕНЩИН», «в Станіславові» [91, с. 647]. Ставши філією «С.У.» у неї було у вжитку декілька печаток: перший зразок – прямокутної, подовжастої форми без зображення, із легендою вміщеною у два рядки без рамок, верхній «ФІЛІЯ СОЮЗУ УКРАЇНОК», нижній – «у Станіславові» (до 1937 р.) [6, арк. 34]; та другий зразок – овальної форми без зображення, із легендою у три рядочки: перший «Ф І Л І Я», другий – «СОЮЗУ УКРАЇНОК», третій – «у Станіславові» (з 1937 р.) [6, арк. 35]; організаційного відділу – подовжастої прямокутної форми із легендою вміщеною у три рядки в лінійній рамочці: зверху «Філія Союзу Українок», посередині «у Станіславові» та знизу «ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ВІДДІЛ» [6, арк. 20] [Див. Додаток С].

Таким чином, «Союз Українок» у Станиславові отримав належне підґрунтя – «Товариство Руських Женщин», яке в подальшому вливається до його складу. Останнє, було локальним, міським товариством, яке обмежувало діяльність Станиславовом. Його члени поділялися на звичайних та почесних, верховним органом управління і «законодавцем» виступали Головні збори, виконавцем та головним управлінням були Виділ товариства, як контрольна структура існувала Контрольна Комісія. Товариство було самостійне повністю у власній роботі. Із влиттям організації з «Союзом Українок», товариство втрачає власну самостійність, але стає однією з філій даної організації.

Верховною структурною одиницею «С.У.» був Головний Виділ у Львові. Станиславів став центром однієї із середніх структурних одиниць організації – філії. Станиславову підпорядковувалися найменші структурні підрозділи організації – гуртки у селах. Підлеглість виражалася у наведенні звітної, фінансової, організаційної, робочої інформації від нижчих структурних одиниць до вищої, ведення, контроль та поширення основних положень статуту та робочої програми від головного центру на місця та визначення статусу учасників та проведення заходів на місцях. Усього Станиславові підпорядковувалося 35 гуртків «С.У.», із них в межах сучасного Івано-Франківська: філія у Станиславові, гуртки у Княгинині-Місті, Вовчинці, Княгинин-Майзлях, Станиславів-Гірці, Опришівцях, Княгинин-Бельведері, Крихівцях, Пасічній. Кожна структурна одиниця мала власний виділ, до числа якого входили: голова, заступник, місто голова, бібліотекар, скарбник, секретар, господиня. У межах філії функціонували також: освітня, мистецька, імпрезова, організаційна секції. Членкині поділялися на звичайних та почесних.

РОЗДІЛ 3. ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС У ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВ

«Просвіта»

Виховна діяльність «Просвіти» передбачала: 1) збільшення освіченості серед населення шляхом подолання неписьменності, неуцтва та безграмотності; 2) зміцнення власної самосвідомості українців; 3) подолання економічної відсталості; 4) подальший розвиток української культури. Саме ці питання стали актуальним для українського населення Станіславова, як і інших українських земель, окупованих у міжвоєннн Польською Республікою, ЧСР, Угорщиною, Румунією. Засоби реалізації головної мети чітко прописані у головному завданні та діяльності «Просвіти» у Статуті 1913 р. (четверта редакція), який стане фундаментом регламентації діяльності після відновлення читалень і з невеликими доповненнями 1924 р. діятиме до 1939 р. та у еміграції. Будучи товариством, яке підіймало національну свідомість серед українства воно ставало собі за головне завдання зберегти та сприяти прогресу українства навіть попри втрату державності та попри утиски із боку усіх політичних режимів, під контролем яких опинилися території заселені українцями, особливо Росією та Румунією [103, с. 126, 127].

Збільшення освіченості та грамотності передбачалося здійснювати через усні повчання у культурно-господарській сфері, створення гуртків для неписьменних з метою навчання, організацію спеціальних читанок для неосвічених, активне залучення до роботи читалень, спільні читання, створення бібліотек, допомогу у створенні та підтримці діяльності україномовних шкіл, заохочення до вченої діяльності. Самосвідомість вважали за краще укріплювати за допомогою популяризації літератури, організації читання газет, рефератів та книг, укладання вистав та обговорення подій, проведення етнографічних виставок які стосувалися не тільки околиць Станіславова, а й усієї України, включаючи найвіддаленіші етнічні області. Подолання економічної відсталості здійснювалося через поширення господарської літератури, формування

спільних господарських кас, організація виставок та створення зразкових господарств, спільних підприємств і збільшення кількості техніки. Підняття культури відбувалося через проведення театральних і хорових виступів, збільшення числа літератури, формування музеїв та центрів просвіти, проведення народних свят та роковин, збереження народної пам'яті, сприяння творчості, організація творчих змагань та конкурсів [111, с. 27 – 28].

У тій чи іншій мірі у діяльності товариства все оберталось навколо єдиного ключового елементу – книг. В першу чергу – це власна, україномовна книжна продукція на художню, господарську, релігійну, економічну, історичну та культурну тематики, яка підлягала поширенню серед населенню та передачі знань. До найбільш популярного видання того часу слід віднести «Календар Просвіти». Це видання окрім традиційних позначок днів, місяців та пір року містив і чимало інших: важливі дні господарського циклу, релігійних свят та національних празників. Календарі супроводжувалися статтями на корисну господарську тематику, де окрім економічної сфери розміщувалися додаткові статті із історії, етнографії та політичного життя, особливо корисною була інформаційна та економічна частини.

Таким чином, ці книги свого часу замінювали людям мережу знань, саме тому були популярними серед сільського населення [104, с. 157]. Серія «Просвітні листки» призначалася для неписьменних задля навчання друкованого та рукописного письма [104, с. 157]. Були наявні також історична література – «Літопис Червоної Калини» та для дітей – «Дзвіночок», «Світ Дитини». Економічні видання поділялися на п'ять типів: про сільськогосподарські рослини, про сільськогосподарські тварини, про розвиток промислів і садівництва, про господарську кооперацію та проблемні фінансово-економічні [79, с. 4]. Загалом, саме на застосування книги і опиралися члени організації при діяльності у читальнях – залучення людей до читання і стало наріжним каменем виховання населення [72, с. 341]. Отже, сучасними словами,

це ставка на інформаційну компетенцію, через яку розвивали громадянську, оздоровчу, соціальну, просторову та економічні функції.

Філія у Станіславові займалася і налагодженням співпраці з іншими товариствами у межах міста та околиці. Зокрема «Січ» взяло спільну участь у святкуваннях Січових свят, зокрема 29 травня 1910 р. [8, арк. 26] Товариство «Українська Молодіж» підписало угоду про спільне користування бібліотекою філії 10 грудня 1909 р. [7, арк. 12]. Кружок «Рідної Школи ім. М. Шашкевича» у Станіславові організувало акцію позики книг на учнівські потреби [27, арк. 11]. Товариством Охорони Воєнних Могил у Львові та Українським Товариством Опіки над Інвалідами у Львові надано дозвіл збору позик серед читалень «Просвіти» на загальні потреби діяльності. Спілкою Українських Агрономів та Спілкою української студентської молоді у 1929 р. проведено спільні участі у збірках задля збору коштів на покупку мандрівних фільмів [23, арк. 5] Врешті, на «дар Просвіти» по філії 1935 р. зібрано 1615 злотих, із них зі Станіславова – 216 [33, арк. 3]. Це безпосередньо сприяло налагодженню зв'язків між організаціями краю, розвивало соціальну, просторову та загальнокультурні компетенції у її членів.

Згідно перепису осіб, які склали внески за 1936 р., Станіславівська філія склала 675 злотих членських внесків, із них – по одному з читалень та по два з філіального міста із людини. Вкладки внесли серед них із Станіславова – 155 осіб (отже у самому місті читальня філії нараховувала 155 осіб), Княгинин-Колонії – 16 осіб, Княгинин-Місто – 3 особи, Креховець – 3 особи, Вовчинців – 10 осіб. 1927 р. із Станіславова членські вкладки внесли 104 особи. 1934 р. на «Дар Просвіти» населені пункти поблизу Станіславова призначили такі внески: Опришівці – 4 особи, Княгинин-Колонія – 4 особи, Крехівці – 5 осіб, Княгинин-Гірка – 4 особи, Пасічна – 4 особи, Вовчинці – 4 особи [29, арк. 1 – 10] .

При філії «Просвіти» функціонувала чимала бібліотека. Станіславівські представники намагалися поповнювати фонди через зв'язки із Львівським

виділом, редакціями українських видань та ін. Заради популяризації книги серед української меншини у місті, спеціально уклалися договори про спільне користування бібліотекою із іншими товариствами, зокрема «Українська Молодіж» та ін. [7, арк. 12].

Бібліотека вважалася власністю філії. Читачі зобов'язувалися вносити щомісяця 50 сотиків, діти – 30, ті хто вносять 1 крону – отримують право позичити дві книги за раз, хто хоче більше – то по кроні за кожну книгу [7, арк. 12]. Її відкривали щонайменше два рази на тиждень. Накопичення та поширення книжного фонду відбувалося безпосередньо у зв'язку з Львівським віділом організації. Там закуповувалися так знакові просвітянські видання як: «Календар «Просвіти»», «Життя і Знання», «Учітеся» від фонду «Учітеся, брати мої», «Народна бібліотека», «Письмо з Просвіти» та ін. [76, с. 11; 110, с. 8]. Зокрема вартість проданих «Календарів Просвіти» за 1924 р. становила 14 млн. 400 000 крон. Із них 20% = 2880000 залишалися на потреби філії, а решта 11520000 йшли на потреби Виділу [13, арк. 1]. Також відбувалися передачі коштів із читалень: зокрема, 1924 р. із Княгинин-міста у філію направлено 1 млн. крон [13, арк. 1]. Починаючи з 1899 р. усі книги видавані товариством друкувалися виключно фонетичним правописом [76, с. 105].

Окрім виділу підтримувалися навіть зв'язки із українськими організаціями з-за кордону у питанні постачання книг: Українським видавництвом для дітей і молоді в Катеринославі (1924 р.) [13, арк. 6], [Див. Додаток Е.]; Українського Громадського Комітету в ЧСР 1924 р. : «Нова Україна», «Вільна Спілка», «Кооперація в ЧСР» та ін. [13, арк. 7]. Щодо кооперації у питанні книг з Виділом то неодноразово піднімалося питання збільшення обсягів закупівель книг читальнями заради покриття боргів перед видавництвами та постачальниками матеріалів, що дозволяло вирівняти стан справ та поступово збільшувати навантаження. Посольством СРСР у Львові 1928 р. отримано книги Державного Видавництва України, які були призначені на виставку Української книги [22, арк. 19]. Безпосередні зв'язки представників

бездержавної нації дозволяло дізнаватися про умови та сфери життя представників одного народу за кордоном, чим розвивало просторову та громадянську компетенції членів «Просвіти».

При філії діяв і власний хор «Думка». Він давав концерти і виступи по читальнях «Просвіти» у довколишніх селах, а також у будинку українського «Сокола». Хор вважався зразковим і одним із найкращих у філії. У звітах його позиціонували, як найрухливішого та найдіяльнішого. Для потреб хору було винайнято окреме приміщення, – ним стала будівля кооперація «Народня Торгівля» по вулиці Собіського, 24 (тепер – Січових Стрільців). Безперечно, що розвиток будь-якої творчої діяльності завжди носить виховний характер, зокрема, самонавчання (людина сама не помічає процесу навчання), та загальнокультурної компетенції.

Заради заохочення творчості проводилися і змагання хорових гуртків. Одне з таких проведено 3-го лютого 1935 р. До участі залучено шість хорів із: Ляцького-Шляхотського, Підпечар, Загвіздя, Микитинців, Павелчі та Підлужжя. Окрім цього – хор філії «Думка», жіночий хор із Княгинин-Гірки та мішаний із Княгинин-бельведеру [17, арк. 44]. 26-го та 27-го вересня 1937 р. з нагоди 15-тиліття Окружного Союзу Українських Кооперативів «Просвіта» організувала виступ хорів із Чернієва, Загвіздя, Павелча, Єзуполя, Тязева та ін.. населених пунктів і розширила святкування конференцією диригентів хорових гуртків [17, арк. 80].

Функціонував і жіночий гурток. Метою його створення було єднання жінок заради збільшення їх освіченості та виховання, як добрих, моральних та характерних членів родини, громадянок та матерів. Здійснювалися виховні заходи через поширення і читання книг, самоосвітню працю, гладження курсів та викладів. Жінки також мусили здійснювати творчу діяльність, розвивати особисте пізнання народного мистецтва, уникати шкідливих звичок. Управа гуртка складалася з провідниці (іменує Виділ читальні) та шести членів. Окрім

цього до роботи були задіяні: заступниця провідниці, секретарка, господиня, та референтка [17, арк. 1]. Дана тенденція виділення жінок із загалу заради вдосконалення їх освітнього рівня стала одним із ключових елементів культурного розвитку цивілізації того часу, і «Просвіта» не була тут винятком. Співпрацюючи із товариством «Союз Українок» та іншими жіночими об'єднаннями воно активно розвивало жіночий напрям діяльності, включаючи Станиславівське до загальнокультурного процесу створення рівносильної гендерної освіти того часу.

Станиславівська філія «Просвіти» також домовлялася і про друк ходових та найбільш необхідних гурткам читалень матеріалів. Зокрема, надавалася допомога у поширенні популярних сценаріїв, п'єс для аматорських постановок у читальнях. Так, у 1925 р. було поставлено п'єси: «Розумний і дурень», «Наймичка» Тобілевича, «Мати і Наймичка» Тогобочного, «Як вони женихались» Володського І., «Лихо не кожному лихо», «Пошилися у дурні» Кропивницького І., «Миротворці» Грінченка І., «Піймав облизня» Колесниченка І., «Свідки» Курцеби, та ін. [16, арк. 1]. Забезпечували і передплату таких періодичних організаційних видань, як: «Народна Просвіта», «Аматорський Театр» та ін. [22, арк. 8]. Тож, не випадково члени «Просвіти» наполягали на формуванні аматорських театральних гуртків. За відсутності на той час глобальних інформаційних мереж та по суті загальної неписьменності застосовувався спосіб наочного навчання – люди отримували велику кількість інформації через сюжет, вбрання, контекст. Поступово і непомітно для них розвивалася більшість сучасних компетенцій: соціальна, громадянська та просторова через усвідомлення спільності культури, звичаїв та традицій, а також безпосередні надбання представників української культури; логічна та загальнокультурна через слідування за мистецтвом та розумінню його значення; економічна – через реалізацію і збір засобів для утримання діяльності гуртка.

Розвиток театрального мистецтва посідав левову частку у діяльності станиславівської «Просвіти». Ще до війни, у 1930 р. із ініціативи голови «Просвіти», професора В. Яновича у залі «Сокола» у Станиславові постає кооператив «Український народний театр ім. І. Тобілевича», яка із 15 липня 1926 р. активно допомагала читальням та філії, висилаючи інструкторів, приймаючи проби, допомоги у формуванні історичних образів та реквізитом. Проводили свою діяльність за адресою Собіського 28 (тепер – Січових Стрільців) [17, арк. 16; 95, с. 52].

Платний курс режисерів аматорських театральних гуртків був укладений 1 січня 1928 р. станиславівською філією на численні прохання аматорських гуртків читалень філії. Курс вів драматичний артист Сіатовський – референт театральної комісії «Просвіти» у Львові. Метою платного курсу режисерів було засвоєння слухачами техніки слова, міміки, жесту, розуміння драматичного твору, завдань режисера, гриму. проводилася тричі на тиждень у канцелярії філії – вулиця Сапежинська 23 (нині – Незалежності). З метою удосконалення діяльності аматорських груп по читальнях, 21 лютого 1930-го р. при Станиславській філії було організовано зразковий аматорський гурток, метою якого була постановка вистав. До виступів залучали і місцевих представників та інструкторів заради отримання ними досвіду та покращення діяльності у гуртках [25, арк. 4].

Оскільки аматорська театральна діяльність потребувала практики, із 1934 р. проводилися скорочені режисерські курси для провідників сільських аматорських гуртків в окрузі філії «Просвіти» у Станиславові (тривали з 22 грудня 1933 р. по 15 січня 1934 р.). На курси записалося 23 особи, у тому числі представник Станиславова Когут Володимир (із Княгинин-Кольонії). Заняття відбувалися тричі на тиждень, тривали 25 робочих днів – понад 60 годин викладу на теми: «Історія театру», «Дикція», «Інтенація», «Модуляція», «Характеризація» та ін. Навчання проводили режисер Сіатовський та Роман Савицький. Вартість навчання становила 15 злотих з особи [30, арк. 1]. Для

підтримки рівня та заохочення гурткової роботи до творчості між ними влаштували конкурсів змагання драматичних аматорських гуртків Станіславівської філіальної округи.

Один із таких заходів було проведено 1933 р. Він стартував у 18 жовтня того року виступами у Хриплині, Княгинині-Колонії, Павелчі, Микитинцях та Колодіївці [28, арк. 1]. Для аналізу виступу відібрано навіть оціночну комісію у складі Миколи Лепкого, Дмитра Ліськевича, Остапа Хичія, Олесницького та інших діячів, які фіксували зауваги щодо виступу і надавали рекомендації задля усунення помилок [28, арк. 6]. Ще один конкурс аматорських гуртків відбувся у 1935 р. У ньому взяло участь 18 аматорських гуртків із Ямниці, Утринева, Павелчі, Микитинець, Підлужжя, Рибного, Крехівців, Єзуполя, Сільця, Ганусівці, Черніїва, Опришівців, Хриплина, Іванківки, Угорників, Княгинин-Бельведеру, Княгинин-Колонії та Княгинин-Гірки [32, арк. 1]. Отже, організація сприяла жвавому обміну досвідом між своїми підрозділами. Наявність конкуренції заохочувало мотивацію до діяльності, що дозволяло переможцям отримувати призи – поповнення бібліотеки, безкоштовні додаткові курси чи ін. А з часом, кращі допомагали слабшим у їх роботі. Таким чином, вони стають своєрідними «старшокласниками», яких вчителі залучають на урок для набуття досвіду та навчання молодших.

Окрім видавничої, аматорсько-театральної та хорової справи Станіславська філія займалася і педагогічною: станом на 5 березня 1926 р. у приміщенні Станіславівської «Просвіти» утримувалися ремісничо-промислова та селянська бурси [16, арк. 6]. Це примусило організацію розбудовувати свої володіння у місті – другий будинок було споруджено на вул. Липовій, 80, ще один – по вул. Перацького, 32. Розвиток інфраструктури дозволяв додатково накопичувати кошти з читалень для подальшого продовження навчання селянських дітей. Для опіки над цими закладами було невдовзі сформовано товариство «Селянська бурса» [34, арк. 15]. Попри утримання кількох

навчальних закладів філія провадила і чималу кількість курсів, яку проходили люди із 45 підвладних читалень.

Провалилися у Станиславові також і фахові курси. Зокрема з 1 лютого по 6 березня 1927 р. у Станиславові відбувся Просвітньо-коопераційний курс, який прослухали 57 слухачів, у тому числі зі Станиславова: Княгинин-Бельведер, Княгинин-Місто та Опришівців [2, арк. 3 – 7]. Упродовж 28 листопада – 3 грудня 1937 р. у місті пройшли бібліотекарські курси, у яких взяло участь 59 чоловік, у тому числі зі Станиславова: Княгинин-Місто було представлене двома людьми, Княгинин-Колонія – трьома, Княгинин-Гірка – однією особою, Опришівці – трьома, Крехівці – двома, Пасічна – двома [20, арк. 37, 38]. Таким чином, проведення безпосередніх навчальних заходів вже висвітлює прагнення реалізувати поступ інформаційної, логічної та економічних компетенцій заради якісної підтримки діяльності ключових структурних підрозділів організації.

У Станиславові проводився також конкурс правильного розуміння книги. Даний захід був затверджений обіжником Станиславівської філії 31 грудня 1934 р. і мав мету покращити вміння людей освоювати інформацію та розуміти книги. [31, арк. 6]. У конкурсі взяли участь близько 50 конкурсантів, траплялися і ті, які відправляли заявки одразу на декілька категорій. На наш погляд, це яскравий спосіб розвитку з боку організації інформаційної компетенції, зокрема роботи з текстом, збору та інтерпретації інформації.

Важливе значення мали і курси для неписьменних. Неписьменність як уважалось – найбільший ворог «Просвіти». Заради боротьби з неписьменністю заохочувалось залучення до справи інтелігенції до читання та організації курсів для дорослих та молоді. На роль доповідачів нерідко пропонували священників чи представників влади. Проведення курсів передбачалось у вільний від роботи селян час [22, арк. 3]. Здійснювалось проведення курсів заради розвитку у першу чергу інформаційної, економічної та оздоровчих компетенцій. У

подальшому, саме боротьба з анальфаетством серед неписьменних сприятиме у них вихованню поваги до вченості, грамотності. «Просвіта» здобуває почесний статус центральної культурної установи українства, а членство у ній вважалося честю, кари – ганьбою. У порівнянні з тогочасним ставленням населення до освіти та сучасного, досі існує велика прогалина, яка тільки наростає.

Практикувалися й безоплатні інструкторські курси. Вони переслідували мету засвоїти загальні положення та методи освітньої праці задля організації діяльності читання та поширення читацької справи [22, арк. 3]. Курси провадилися з 22 січня 1928 р. протягом 2 тижнів у формі практичних занять. Окрім цього проводили і швидкі вишколи виділових для читалень у селах. Передбачалося проведення і кількаденного інструктажу для потребуючих читалень. Такі курси були проведені у березні 1937 р. в населених пунктах: Павелче, Ямниця, Гутиска, Тязів, Угринів Горішній, Угринів Долішній, Пасічна, Клузів та Тисьменичани [36, арк. 7].

В межах діяльності товариства чимала роль була відведена також економічній сфері. Зокрема, із числа такої належить значна кількість викладів пов'язаних із уникненням хвороб, кращої організації господарського питання та поширення літератури [75, с. 6]. Із числа заходів по Станиславівщині слід віднести, зокрема *курси крою та шиття*, які проводилися жіночою секцією просвіти для жінок та чоловіків протягом трьох місяців. Мета – докладне вивчення основ промислу крою та шиття з подальшим застосуванням досвіду у господарській справі. Через поширеність кравецтва серед населення курс став одним із необхідніших. Його проводили неодноразово, включаючи 1928 – 1930 рр. [25, арк. 2]. Цей вид курсів проводили зазвичай на початку року або в кінці року, аби тривання не випадало на городні роботи. Окрім курсів на господарську тематику дбали і про господарські підприємства. Зокрема у Станиславові діяли: «Маслосоюз», «Сільський господар» та ін. Варто сказати, що і у самому місті постало декілька підприємств за підтримки «Просвіти»,

серед яких: Одинока українська фабрика содової води й шипучих напитків «Буркунт», яка відкрилася на вулиці Карпінського 14 б. Вона виробляла содову воду [36, арк. 18]. Таким чином, розвиток економічної компетенції відбувався через популяризацію сфєрової літератури, проведенню курсів господарського характеру, заохочення і формування зразкових господарств, протекціонізм і споживання продукції власного, українського виробника.

У читальнях «Просвіти» здійснювався і виклад актуальних подій свого часу. Зокрема, описувалися геополітичні умови у яких опинилися українські землі, їхня історія, розкривалися події у світі та інші актуальні питання суспільного життя. Однією із болючих тем постало питання налагодження зв'язків із українськими територіями поза межами Республіки Польської. Поступове формування закритості СРСР для прикладу поступово перекриває окремі джерела видавничої діяльності. Не обминули боком просвітян і політичні та соціальні події на Великій Україні, зокрема, червоний терор. Для прикладу, у знак протесту проти Голодомору в Україні, у Станиславові неодноразово проводилися демонстрації проти геноцидального акту. 25 липня 1933 р. у Львові в газеті «Діло» видано спільну статтю-звернення до громадськості з метою донесення інформації про голод в Україні. Із представників «Просвіти» її підписав Мудрий Василь, який долучився до формування у Львові Українського Громадянського Комітету Рятунку України [65, с. 39 – 41]. 19 серпня 1933 р. у Станиславові відбулася маніфестація українського населення міста та довколишніх сіл проти голоду в Україні. Організатором заходу став голова просвіти Ю. Олесницький, який у своєму рефераті засудив політику радянської влади та закликав до підтримки українців Наддніпрянщини [65, с. 43]. Тоді ж відбулося і публічне засідання комітету УНДО, яке відкрив Ю.Олесницький. На засіданні було офіційно засуджено дію радянської влади [65, с. 44 – 46]. 29 жовтня 1933 р. у греко-католицькій катедрі єпископ Г. Хомишин відправив богослужіння на честь національної жалоби щодо штучного голоду на Наддніпрянщині. На відправі були присутні і

представники філії, зокрема Ю.Олесницький та секретар Михайло Кушнір, які того ж дня провели збори філії і зачитали реферати у будинку українського «Сокола» [65, с. 51]. Отже, простежується прямий розвиток просторової (відомості про українське населення за межами Галичини), соціальної (усвідомлення власної належності до соціальної групи та стану) та громадянської компетенції (знання прав та законів, усвідомлення дружніх та ворожих зовнішніх елементів, політичне відстоювання власних інтересів).

Святкування ювілейної дати організації «Просвіта». 1928 р. товариство святкувало своє 60-річчя. Із львівської філії до Станиславова було направлено програми святкування на січень – квітень 1928 р., згідно яких передбачалися окремі святкування на місцях, а завершення – у філіальному центрі [21, арк. 11]. У рамках святкування передбачалося збільшити підбірку українських книг у продаж заради популяризації книги, організувати змагання хорів, покращити стан домівок читалень, залучити делегатів від офіційних установ, організувати театральні вистави. У Станиславові 1 квітня 1928 р. у катедрі відбулося урочисте богослужіння, яке провів отець М.Ганушевський та виступив хор «Учітеся». Невдовзі у будинку «Сокола» проведено зачитування рефератів та відбувся виступ театральних труп театру імені Тобілевича, у тому числі Софії Стадникові і Івана Рубчака за участі представників усіх читалень філії [21, арк. 12; 23, арк. 3]. У місто було направлено 350 ювілейних відзнак для продажу по 50 сотиків, 350 примірників маніфесту, 2000 плакатів, 43 примірники програми концерту «Учітеся» та примірники «Календаря Просвіти» [21, арк. 13, 14, 15]. Свято було проведене на належному рівні і в інші роки. Зокрема, 1934 р. святкові заходи у Станиславові були організовані у травні місяці. Вони включали: «Просвітянський гімн» у виконанні хорів з Загвіздя, Микитинців, Павелча, Підлужжя та Угорник [27, арк. 5].

Свято «Просвіти». Це щорічні святкування на честь головної мети організації – просвіти українського населення. 1925 р. свято проводили на 8 грудня. Програма святкування передбачала урочисте богослужіння-панахиду за

покійними членами а також концерти та вистави. Свято Просвіти було прилучене до Свята Книги і передбачено, що прибутки з продукції підуть на «Дар Просвіти». У Станиславові успішно були проведені урочистості, які відбулися у будинку українського «Сокола» зі святковим концертом. Констатувалося, що зала Сокола була переповнена селянами [17, арк. 5, 8]. Свято 1933 р. уладжено у той самий час під гаслом «Усі на фронт боротьби з неписьменністю» та «Книжка з «Просвіти» – на міста і села». До святкових заходів входили: реферати, хори, декламації, театральні вистави а також Богослужіння у церкві [17, арк. 29].

Другим за важливістю святкуванням було свято на честь Тараса Шевченка. Його проводили щорічно у Станиславові у встановлений день з березня по травень. Найперше святкування відбулося 10 березня 1921 р. – святкові заходи включали молебень у катедральному соборі міста за упокійних Української революції та читаннями рефератів у театрі ім. Монюшка [110, с. 8, 13]. Зазвичай заходи у місті проводились у травні, так, як у філіальному місті передбачалися фінальні святкування. Вони передбачали цитування його творчості, вислуховування рефератів про його діяльність, вистави та збір пожертв на фонд «Учітеся» [16, арк. 16]. 1926 р. свято було успішно проведене 26 квітня при високій явці гостей, зокрема із сіл Загвіздя, Креховець, Рибне та Микитинці [35, арк. 2]. 1929 р. свято було проведене 20 травня – о 12.00 у будинку «Сокола» свято відкрив Андрій Чайковський, відбулися музичні виступи і вистави: «Катерина», «На Уходах» [23, арк. 19].

1929 р. впроваджено повітове свято імені Тараса Шевченка – у читальнях філії проводилися урочистості власними силами та за підтримки філії у червні місяці [23, арк. 19]. 1935 р. святкування відбулися 10 березня в залі «Сокола» за участі філіального хору «Думка», драматичної студії «Молодої Громади», та хорів з Загвіздя, Микитинців, Пасічної, Підлужжя, Підпечар, Угорник, Хриплина, Княгинин-Бельведеру та Княгинин-Гірки [17, арк. 48].

Свято на честь Івана Франка почали відзначати із 1926 р. на честь десятих роковин смерті діяча. Постанову про святкування роковин І. Франка затверджено Станиславівською філією 27 квітня 1926 р. Представників читалень зобов'язали організувати у себе концерти, вистави та відчити творів Каменяра. Святкування налагоджено у співпраці із Комітетом для вшанування 10-тя смерті Івана Франка. У Львові, очолюваного М. Галущинським – окрім святкових заходів комітетом розіслано листи для збору датків та 1550 наклейок вартістю по 20 грошів на будову надгробка для І. Франка на Личаківському кладовищі Львова [35, арк. 12, 13, 17 – 19]. Урочистості відбулися 27 червня 1926 р., і включали засадження на площі українського «Сокола» Франкового дуба, яке провів Лев Бачинський, а також святковий концерт мішаного хору на честь І. Франка [35, арк. 23].

Варто відзначити також святкові походи на могили героїв – заходи пов'язані з вшануванням пам'яті жовнірів УСС, УГА та Дієвої армії УНР, які проводилися щороку з різною періодичністю 8 червня 1926 р. Виділ філії «Просвіти» у Станиславові сприяв у здійсненні богослужіння та походи на могили Героїв [17, арк. 25] (Ідеться вірогідно про нинішній Меморіальний сквер у м.Івано-Франківську – А.Г.). До святкування залучено людей різної статі та віку та запрошено представників читалень заради встановлення вінків на могилах. Окрім цього влаштовували виставки на честь загиблих – 3 березня 1935 р. у будинку за адресою Собеського, 13 відкрито виставку присвячену УСС [17, арк. 48]. Ці заходи здійснювалися спільними зусиллями із «Крайовим товариством охорони воєнних могил» і стали частиною діяльності товариства по формуванню пам'яті українського народу і самоусвідомлення суспільством власного минулого [83, с. 25].

Нововведенням 12 травня 1929 р. стало свято Української Матері [23, арк. 19]. Уведене з ініціативи Українського Жіночого Товариства та підтримане «Просвітою», у подальшому свято стало щорічним у святкуванні до Другої світової війни. Мета свята – вшанування найважливішої суспільної сімейної

підвалини. Уперше захід відбувся у Станіславові 19 травня 1929 р. Передбачалася участь у святковому богослужінні із подальшим читанням рефератів і хором у будинку українського «Сокола» [23, арк. 19].

Свято книжки. Місяць жовтень із 1924 р. проголошено філією «Святом Книжки». Мета – звеличення та поширення любові населення до книг та читання. Серед гасел лунали «нарід без книжки – німе створіння», «Дім у якому немає книжки прирівняний до людини, у якої немає душі». Для читалень без хору та аматорських гуртків передбачалися широкі сходи з рефератами та декламаціями. У наявних – додається концерт та драматична вистава. Елементами святкування були виставки книжки, конкурс правильного читання книжки, суд над книжкою [17, арк. 60 – 66].

Свято Української Молоді було затверджене 18 березня 1934 р. з ініціативи «Сокола-Батька» задля підняття настрою серед молодого населення. Уперше захід відбувся у Станіславові 3 червня 1934 р. Святкування, зокрема, включали: вправи сокільські, вправи легкоатлетичні, вправи на приладах, масові хори, алегоричні образи та народні танки. Свято було проведене спільно зі Станіславівською філією «Просвіти», Союзом Каменярів в Станіславові та Соколом-першим [30, арк. 2]. Свято відбулося 8 червня 1935 р. [17, арк. 51, 52].

Значно збільшило аудиторію Станіславівської «Просвіти» доручення до складу міста кількох передмість: Княгинин-Гірки, Княгинин-Колонії та княгинин-Міста. У читальні Княгинин – Колонії була бібліотека на 186 книг, жіноча секція, а також власний театральний гурток, який 1933 р. взяв участь у конкурсі аматорських гуртків із п'єсою «Безталанна». До складу трупи входили: Єсінська Розалія, Маланюк Богдан, Пеліх Ірена, Когутяк Микола та ін. [28, арк. 8]. Читальня у Княгинин-Місті нараховувала 336 книг у бібліотеці. 1936 р. сталися труднощі у зв'язку з виборами всередині читальні, однак вона справно продовжувала свою діяльність і залучила до свого осередку 120 членів [34, арк. 3]. Читальня Княгинин-Гірки була значно більшою і нараховувала 843

книги. Крім цього тут функціонувала жіноча секція, здійснювалася опіка над дитячим садочком та функціонував аматорський театральний гурток [101, с. 3]. Отже, створення стабільного календаря українських свят та роковин беззаперечно впливали на стабільність і поступ української культури. Це супроводжувалося розвитком громадянської компетенції (загальноукраїнської, знання і шана загиблим жовнірам), логічної компетенція (вміння розпізнати свого і чужого, відстоювання українського елемента), загальнокультурної (виділення власного культурного елемента та його зв'язок із світовими тенденціями), інформаційної (можливість сприйняття великої кількості інформації усестороннього характеру).

Виховні заходи здійснювалися також читальнею «Просвіти» у с. Пасічна. Зокрема, сходи відбувалися щонеділі та у свята. Кількість засідань: 6 – 12 у рік. Здійснено виступи на різні теми від економіки до повсякденності: «Організація жіноцтва», «Про сучасне положення політичне», «Контроль розвитку читальні», «Про туберкульоз», «Де живе український нарід», «Бій під Крутами» [10, арк. 15; 14, арк. 3]. Гуртком було поставлено вистави: «Наймичка», «Арендар в клопоті», «Верховинці», «Невольник», «За Друзі своїх», «Чорноморці», «Ясні Зорі», «Назар Стодоля», «Сто Тисяч» та ін. [10, арк. 13, 14]. Власний будинок читальні постав лише у 1930 р. [10, арк. 2; 14, арк. 17].

Виховні заходи також проводилися читальнею «Просвіти» у с. Опришівці. Сходи також відбувалися щонеділі та у християнські свята. Читальня виписувала часописи: «Свобода» (з 1924 р.), «Новий Час», «Правда» (з 1926 р.), «Народня Просвіта», «Дар Просвіти», «Наш Прапор», «Голос Покуття» (1935 р.) [18, арк. 1, 7, 10]. Було проведено відначення роковин смертей Тараса Шевченка, Івана Франка, Свято Книжки, Свято Просвіти, Миколаївські, Роковини Лесі Українки [18, арк. 18].

Виховні заходи мали місце і у читальні «Просвіти» у с. Вовчинець. У 1932 р. відбулося сім заходів на теми: «Битва під Крутами», «Армійські операції за Збруч», «Перехід УГА за Збруч», «Верстати праці селянина у різних частих світу», «Як охороняти дітей від туберкульозу» та ін. Власний дім читальні споруджено у с.Вовчинець у 1930 р. Відзначалися свята: свято Тараса Шевченка (з 1925 р.), свято Матері, свято Симона Петлюри [9, арк. 3, 33]. Активну роботу розгорнув у селі театральний гурток у 1930 – 1933 рр. під проводом Михайла Гилька. Гурток поставив такі вистави: «Перехитрити або пошитися у дурні», «Чумаки», «Украдене щастя», «Свекруха», «Новітні чорти» та ін. [27, арк. 4]. Додамо, що представники «Просвіти» здійснювали опіку над утраквістичною гімназією села 1933 р., трупа взяла участь у конкурсі філіяльних аматорських гуртків із п'єсою «Розумний і дурень» [28, арк. 32; 102, с. 3].

У Крихівцях сходини читальні відбувалися також щонеділі та у свята. На зборах відбувалися виклади на теми: «Про Т. Шевченка», «Історія України», «Про кооперацію» [15, арк. 3, 33]. Жителів Крихівців найбільше цікавила література на історичну тематику а також дитяча література. Відзначалися свята «Просвіти», на честь Тараса Шевченка та Івана Франка (з 1925 р.) [15, арк. 4].

Аналізуючи матеріали станіславівської «Просвіти», ми усвідомлюємо, що це була передова культурно-освітня організація українців Галичини протягом усього міжвоєнного періоду. Товариство здійснювало всесторонню діяльність заради: 1) формування національної самосвідомості українців; 2) формування ідеї соборності та потреби створення і розвою української нації; 3) ліквідація курсу анальфабетизму, підтримуваного іноземними тоталітарними режимами; 4) подолання економічної відсталості краю шляхом налагодження кооперативних господарств та підтримку українського підприємництва; 5) подальший розвиток української культури. З цією метою воно використовувало всі доступні легальні засоби заради реалізації власної програми. Основним

засобом провадження виховної діяльності у вибраному напрямку товариство використовувало: 1) поширення україномовної книжної продукції; 2) організація навчальних курсів; 3) проведення культурних заходів (хор, театр, гурток); 4) сприяння економічної роботи.

Виховна робота була спрямована у першу чергу на доросле населення. Використовувалися наочні, практичні та інформаційні засоби заради просування встановленого курсу. У першу чергу, головний акцент робився на розвитку інформаційної компетентності: через літературу, читальні вечори, конкурси, створення бібліотек; наступною за важливістю переважала громадянська компетенція: виховання свідомості, єдності українського народу та потреби його еволюції в націю; економічна: налагодження господарської та промислової діяльності, ознайомлення загалу із досягненням світового поступу у даній сфері, заохочення розвитку українського підприємництва. Можемо виділити і загальнокультурну функцію, оскільки плекалася ідея єдності і поступу української культури за рахунок збільшення кількості друкованої продукції та створення аматорських і професійних культурних установ. Беззаперечно, діяльність «Просвіти» попри непрості умови діяльності під польською окупацією пережила період найбільшого розвитку, а її вплив стане невід'ємним фактором життя українства означеного періоду, як елементу національного відродження.

«Пласт»

Товариство «Пласт» із самого початку своєї діяльності позиціонується, як спортивно-виховне. Доктор Олександр Тисовський визначив головною метою організації – діяльність молоді заради виховання у них патріотизму та всесторонньої підготовки до можливих життєвих обставин – моральних, господарських, польових та ін. Ціллю «Пласту» вважається моральне відродження людства – фізичне вдосконалення особистості та духовного розвитку, сприяння здоровому способу життя [39, арк. 3; 59, с. 7]. У центрі діяльності організації поставлено гасло Байдена – Пауела: «Правда, Добро, Краса» – основна мета якого виховати ідеал сучасного лицарства [39, арк. 4]. Основними здібностями, які передбачалося розвивати у організації: фізичний стан (сучасна «здоров`язабезпечуюча» компетенція), усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки довкола (інформаційна), застосування в реальному житті знань (практична), помічати усе навкруги (логічна), формувати естетичні та етичні норми (гуманістична, патріотична компетенція) [60, с. 5; 107, с. 9]. Дана діяльність поширювалася і на хлопців і на дівчат із головним акцентом на особисто-орієнтований підхід щодо кожного учасника [59, с. 8, 9].

За М. Окаринським значення терміну «пласт» походить від «пластун» – досконало вишколений стрілець-розвідник. Автор справедливо вважає пласт відповіддю на соціальні виклики того часу – антинікотинова, антиалкогольна кампанії та прагнення виправити існуючі вади серед українців, серед яких нараховує: брак дисципліни та сили волі, відсутність відповідальності, надмірна мрійливість та невміння визнавати власні помилки [94, с. 85]. У центрі виховного процесу пластунів є положення про закон власної честі, який покладається на базових загальнолюдських принципах, пластовій присязі та пластовому уставу. Для підсилення даного положення використовували англійський пластовий закон Байдена-Пауела, який став основою пластового руху у світі. Наведемо декілька основних положень щодо розуміння їхнього значення честі: «1. Честью Пластуна є те, що йому можна завірити. 2. Пластун є

вірний своїй державі, старшинам, родичам, своєму Краєві і владі. 3. Обов'язком Пластуна є бути пожиточним і нести поміч другим...» [39, арк. 3]. Аналогічний пластовий закон тільки для українського руху було розроблено і О.Тисовським.

Навіть у сучасних школах подекуди, особливо у молодших класах викладачі при першій знайомстві укладають своєрідний «кодекс честі» для учнів і між собою, що вчить до взаємоповаги та організованості. Пластове «Слово честі» складалося за базовим принципом за Уставом «Пласту» авторства О.Тисовського. Так званий «Пластовий Обіт» складався із семи положень, згідно яких прихильник присягався: виконувати накази пластового уставу; беззаперечно виконувати розпорядження усіх пластових структур; регулярно і чітко брати участь у вправах; регулярно вносити визначену суму грошей у касу; відмовитися від вживання цигарок та алкоголю [60, с. 42]. Констатуємо, що у той час увага «Пласту» була зосереджена проти головних тодішніх та сучасних шкідливих звичок, які панували як в дорослому, так і молодіжному середовищі. Подолання цих недоліків у людей стало однією з запорук успішної діяльності у організації. За основну зброю бралася особисте почуття людини – честь, яку вона самотужки відстоювала стаючи членом організації і доводила власними вчинками.

Окрім пластового обіту на допомогу виховному процесу застосовували так звані «Правила пластового закону» – збірник правил, аргументованих уставом авторства Олександра Тисовського. У них зазначено основні якості пластуна – чемність, точність у самовираженні, справедливість, совісність, ощадність. Зазначено, що пластуни філантропи, є друзями природи, усю свою діяльність здійснюють законно, послухні, веселі, урівноважені. Найвищим ідеалом для учасника організації повинен слугувати постійний особистий та суспільний саморозвиток на основі сукупності цілей – особистих, сімейних та народних [60, с. 8]. Це ж пояснюється у чотирьох головних рисах, зафіксованих у головному гаслі «Пласту» – «С.К.О.Б.!» Це абревіатура із чотирьох літер, яке вміщує у собі риси: сила (лист дуба), краса (галузка калини), обережність

(мухомор) та бистрість (блискавка) [99, с. 43]. Окрім встановлених гаслом положень чимала роль відводилася вірі у Всевишнього, тобто відбувалося поєднання національно-християнських ідеалів [71, с. 12; 99, с. 41]. Констатуємо, що з точки зору сучасних підходів, весь пластовий устав та основні правила спрямовані на розвиток численних компетентностей: інформаційна, практична, евристична, здоров'язабезпечувальна, просторово-географічна, гуманістична, природоохорона, загальнолюдська, економічна, та ін.

Задля переходу у наступні щаблі структури організації необхідно досягти певних розумових та практичних умінь, знань та навичок. Ми не перераховуватимемо вже усіх необхідних щодо кожного рівня показників, оскільки це вже зроблено у розділі 2.2. а лише погрупуємо ті показники, за характером: фізичні: заслужити за виконання пластових вправ десяток відзначок (у грі Кіма вміти запам'ятати 16 предметів із 24), змогти здолати два кілометри за 15 хвилин пластовим ходом, здійснити кількадеенну подорож таборуванням на 25 км щодня, та ін. Понятійні – розуміти пластовий устав, знати про життя та діяльність того, на честь кого названий курінь, змогти проплисти 1 кілометр річкою та здійснювати стрибки у воду на ноги та на голову; уміння в'язати пластові вузли – 6 за дві хвилини, володіти умовними пластовими знаками, прослідкувати рух коня за слідами (400 кроків за 15 хв) та оцінити і записати звіт про виставку протягом візиту на 1 хв., розпалити вогнище підручними матеріалами у полі і двома сірниками, володіти азбукою Морзе, військовою мапою. Вчинки – могли надати допомогу при травмах та при життєвих ситуаціях, під час тренувань, регулярно докладати внески у касу, привести у організацію прихильника та допомогти скласти йому вступний іспит та ін. [60, с. 10]. Система таборування та залишення населених пунктів дозволяє і сьогодні активно проводити заняття. Навіть по сьогоднішнім міркам чимало показників того часу значно перевищили фізичний стан сучасних дітей. На наш погляд, саме брак уваги на фізичне самовдосконалення та пропаганди спорту є

суттєвим недоліком. Одним із головних методів такого своєрідного вишколу і підготовки були пластові ігри [59, арк. 9; 77 с. 12].

Під вихованням ідеолог Пласту – О. Тисовський розумів «...переосмислення та створення кращих умов для розвитку тих рис в людині, які дозволяють їй найкраще реалізувати свої вроджені здібності на користь суспільству... [59, с. 13]». Отже головною метою вихователів є створення умов до яких пристосовується підопічний заради самореалізації. Виховання прирівнювалося до мистецтва а не науки, оскільки ніщо не впливає на людину краще ніж враження від умов та самостійного перебування у них аніж багато теорії не підкріпленої практичним матеріалом. Автор вважає, що ефективного виховання можна добитися за наявності ефективного педагога: 1) підпорядкування молоді досвідченим старшим керівникам, які підкоряються пластовим правилам як і їх підопічні, таким чином стаючи дійсним ідеалом; 2) не може правильно навчити та людина, яка не зацікавлена у своїй роботі сприймаючи її виключно як вимушений тягар; 3) слід донести людям, що їх досвід потребує перевірки – кожен є індивідуальністю, і не всі здатні бути лідерами [59, с. 14, 15]. Кожен учасник є відповідальним за своїм вчинкам та є самосудним – прогалини та погані вчинки будуть помічені, вказані та засуджені товариством [59, с. 21]. Основою та головним рушієм пластової ідеї є особиста сила волі [59, с. 25].

Пласт визначається, не як школа, а «люксус» – формування умов заради саморозвитку і подолання труднощів орієнтований на розвиток тих, хто хоче досягти більшого ніж те, що отримує у школі. Пласт – не гурток самоосвіти а всестороння цілісність. Пласт не туристична організація – вона використовує туристичні елементи заради виховної роботи, однак доповнює їх практикою та ідейним вихованням. Пласт – не спортивне товариство – це лише фрагмент пластового виховання. Пласт – не корпорація – допускається створення різних аматорських та ін. гуртків, якщо вони не суперечать статуту. Пласт – не політична організація, це молодіжний «рух», який спрямований на формування

життєвих ідеалів та ідентичності. Пласт – не військова організація, військові елементи необхідні задля формування порядку усередині та формування уявлення про карність та дисципліну серед учасників [59, с. 9 – 21; 98, с. 10].

Учасників організації з самого початку навчали пунктуальності. Усі накази і постанови мали бути виконані точно і вчасно. Не допускали і правопорушень – пропущення занять (4 без пояснення), ухилення від участі, незадовільне навчання у школі, порушення уставу могли призвести до виключення із організації. Члени гуртків зобов'язані проводити щотижня 1 раз сходуни (проводить впорядник), а в свята та неділю відбуваються спільні вправи на відкритому повітрі. Аналогічним чином раз у тиждень відбуваються збори чети. На сходунах, які тривають до години діти займаються вправами та практичними заняттями. Головною метою сходуни є підготовка їх до здачі пластових іспитів [60, с. 14 – 15]. Роль упорядника у пластових заняттях – здійснювати контроль за виконанням вправ, підбирати навантаження дітям у міру їх здатностей, помічати та повідомляти помилки. Окрім цього впорядник приймає пластові іспити, про які йшлося раніше. У випадку, якщо учасник не складав іспиту – його не допускали до подальших занять доки не складе (мав право скласти кілька разів). У випадку складання іспиту впорядник видавав особі, що пройшла випробування так званій «членський виказ», який підтверджував перехід у наступний ступінь. Слідом за цим формується гурткова, четарська та сотенна структура та обираються відповідні посади, про які ми розповідали у розділі 2.2. Чітка ієрархія, розподіленість обов'язків та структура забезпечувала відносну рамковість та чітке усвідомлення дітьми власної ролі. Програму діяльності гуртка як і упорядник, керівництво гуртком здійснює провідник [60, с. 17]. Кожна ціль вправ мала бути досягнута. Свої справи та діяльність гурток та його учасники владнюють самотужки чи за допомогою інших гуртків.

Особливістю діяльності чети є її більша масштабність та організованість. Зокрема, уставом передбачено що чета повинна володіти

власним майном. До такого належить, зокрема, домівка. Такою може слугувати і кімната у навчальному закладі чи будівлях «Сокола». У домівці передбачено зберігати майно гуртків та загальну літературу чети. Окрім цього у обов'язковому порядку повинен бути на стіні видрукований статут організації, зберігатися четова «золота книга пласту» із зафіксованими здобутками, книга кореспонденції та інші документи діловодства. Усе майно поділяється на майно гуртка та майно чети. Окрім домівки – гуртки та чети мають власні каси. З метою закупівлі серед учасників вводяться спеціальні податки на основі зборів яких реалізуються їхні подальші фінансові можливості [60, с. 18].

О. Тисовський так відзначав щодо сутності організації: «Пласт є добровільною піднятою боротьбою зі всім, що робить враження трудності, небезпеки та навіть неможливості. Ся охота до боротьби є впливом надміру життєвої енергії... пластун невтомно працює над піддержанем і розвитком своїх фізичних сил і вистерігається всего, що могло би підкопати его здоровле... [60, с. 26, 27]». Таким чином, на передній план висувається підтримка оздоровчої компетенції та уникання усіх шкідливих факторів – алкоголю, паління, розпусти. Дітей виховували у загальнокультурному, але ідейному русі. Школа і «Пласт» згідно статуту є взаємодоповнюючими одиницями: згідно уставу школа розвиває теоретичні системні знання а пласт – природні фізичні здібності. Поганий учень – не може бути добрим пластуном, а поганий пластун – добрим школярем [60, с. 37, 38; 73, с. 48].

Усередині організації функціонувала і власна карна система. За порушення здійснювані пластунами слідував урядовий осуд у письмовій формі вчинку. У відповідь на це засуджений повинен був скласти письмову відповідь і справою підтвердити що більше не допустить порушень. До стану «розвідника» таке порушення не загрожувало надзвичайними втратами – у випадку повторення вони могли отримати до трьох виповнень про попередні проступки. У випадку повторення такого вчетверте – їм загрожувало виключення. Натомість порушення слова пластуном першого класу могло

загрожувати виключенням – «карою виключення з пластового укладу». Покарання вирішувалося на зборах чети, а оголошувалося прокуратором гуртка. Впливало на стан підопічних і навчання у школі – у випадку поганих оцінок із 2-3 предметів учня відправляли на кількатижневе відпрацювання для надолуження втраченого та виправлення положення. У випадку провалу 4-х предметів і більше – учасникові надавали необмежену у часі примусову відпустку із позбавленням права до виправлення повертатися у організацію. У випадку чварів усередині гуртка застосовувалася інша кара – винний ставав нерухомо і дозволяв іншим членам гуртка змінювати положення його тіла. В результаті він мав витримати позицію встановлену почергово іншими членами. Після завершення положення, винний просив ласки і давав слово честі що такого більше не повториться [60, с. 39 – 41].

Із числа невід’ємних та обов’язкових атрибутів пластового руху була офіційна форма. Інструкція що до пластової уніформи була видана у Львові, у березні 1922 р. та була обов’язковою для усіх пластунів [40, арк. 1; 41, арк. 1 – 16]. Кожен пластовий полк повинен був накопичувати повні комплекти пластового однострою для усіх своїх членів. За основу взято пластовий однострій англійського зразка авторства Байдена-Пауела. Ним було використано як першооснову англійський однострій, який використовувався у Африці 1887 – 1896 рр. та 1897 – 1898 рр. у Кашмірі: бронзово-кавовий капелюх з широкими краями, бронзового кольору сорочка, трикутна хустинка на шию, короткі штани із шкіряним поясом та пруський пластовий однострій [40, арк. 3]. Право носити однострій дозволялося лише із моменту отримання звання пластун-учасник, тобто склавши перший пластовий іспит. Прихильники могли носити виключно із дозволу полковника. У однострої пластуни з’являлися на виклик пластової влади.

Складовими українського чоловічого однострою слугували: пластовий капелюх (бронзовий, денце якого опоясує поясок, спереду прикріплюється пластова відзнака – лілія на сукні кольору полку у вигляді ромбу); сорочка

(сіро-зеленого кольору, із загнутим уперед ковніром, двома гудзиками над грудними кишенями, на чоловічій сорочці було передбачено дві нагрудні кишені, завжди заправлялася у спідніс); краватка – кольору полку; брюки чорного або темно-гранатового кольору, пентельок вживати не можна; нараменник (закріплювався гудзиком, підшитий матерією); канапі (сиві, вовняні які вигинаються під коліна); палиця (букова, грабова чи дубова, 170 см); пояс (зліва є поясок і карабін для ножа і компасу); наплічник (полотняний із пасами широкими із двома кишенями, довкруги наплічника прикріплюється ремнями плащ) [40, арк. 4].

Складовими українського жіночого однострою слугували: шапка (із оливо-зеленої матерії із приписною пластовою відзнакою на ромбовій підкладці кольору полку); дві сорочки: біла (святкова) та сіро-зелена (прогулянкова) ковнір – стоячо-викладений загинаний спереду двома гудзиками, рукави з манжети, дві нагрудні кишені, перед закривається на 5 гудзиків; чорна або темно-гранатова спідничка; під спід – чорні широкі шведські реформи; на ноги – чорні густі панчохи та високо шнуровані черевики; краватка; 5 поясків; палиця; наплічник [40, арк. 10].

Пластові відзнаки мають шість родів: гурткові, звання, старшинські, службові, за заслуги та іспити вмілості. Пластуни, які склали присягу носять на двох нараменниках квадратні знаки свого гуртка – вигаптовані чорними нитками на білому полотні. Відзнака іспитів – пластова лілея переплетена тризубом виконана жовтою ниткою на щиті кольору полку, яка носить усіма пластунами на лівому рукаві. Знизу щита також відображалось літерою звання: учасник – У, розвідник – Р, скоб – СК, гетьманський скоб – ГСК. Члени Пластової Команди – на щитку по обох боках лілії носять напис В. К. Представники Верховної Пластової команди – замість цього на нараменниках прикріплені лілеї на білому полотні [40, арк. 6].

Відзнаки старшинські – це паски та зірки, які кріпилися на лівій половині грудей над кишенею: гуртковий провідник (срібний пасок на ліву половину грудей та гурткова трикутна хоругва на палиці – біле полотно, з нашитими на нім чорними нитками знамена та номера гуртка: арабськими літерами номер полку та перші дві літери патрона полку, яке прикріплюється 4-ма шнурочками до палиці); четар (два срібні паски), сотник (один золотий пасок); члени полкової команди (два золоті паски), кошовий отаман (п'ятикутна зірка), члени Верховної Пластової Команди (два золоті паски і дві золоті зірки над ними) та Верховний Отаман (два золоті паски та три зірки над ними) [40, арк. 6 – 7].

Відзнакою віку служби у пласті є стяжки кольору полку на 14 мм, що носяться на лівому плечі. Одна стяжка рівна 10 місяцям. Відзнаки пластових іспитів – сірі округлі суконця із знаменом іспиту зрілості. Відзнаки шести головних іспитів вмілості носяться на лівому плечі, решти – на правому. Їх видає Верховна Пластова Команда. За заслуги передбачено чотири відзнаки. За три відзнаки передбачався впис у «Золоту Книгу Пласту». Четверту отримують виключно за визначну заслугу – Пластовий Хрест Заслуги [40, арк. 7].

Передбачено, що кожен пластовий полк повинен володіти власним стягом [108, с. 6]. Плахта могла бути довільного кольору. Кожен стяг повинен містити у правому середньому боці лілею на синьому тлі. Окрім цього там вміщується: напис, число назва полку, місцевість, рік заснування та літер «С.К.О.Б» із окрасами українських килимових узорів. Зліва на стязі вміщено: щит кольору полку із пластовою лілеєю, короткий клич, а кругом симетрично розміщені символи гуртків із передбаченими місцями для нових [40, арк. 9]. Тепер перейдемо безпосередньо до аналізу діяльності станиславівських пластових організацій.

Згідно Книги наказів пластового коша, станиславівські курені мали закуповувати книжну продукцію у «Народній Книгарні» Іваном Четигою –

писарем Окружної пластової Команди, редактором часопису «Український Пласт». Команда організувала і співпрацю із іншими українськими товариствами: 9 жовтня 1926 р. спільно із 45-м пластовим куренем імені Святослава Завойовника постановлено взяти участь у Святі «Просвіти» в Павелчі [1, арк. 2]; організувала пластові видання: 1924 р. у Станиславові розпочато видання журналу «Український Пласт» [64, с. 73]. Було організовано спільні міські пластові сходи у всіх гуртків, зокрема: 21 травня 1927 р. біля шпиталю на вулиці Казимирівській у Станиславові на похорон діяча Василя Євчука (?), сходи у будинку «Сокола» на честь річниці Тараса Шевченка, які відбулися 25 травня 1930 р. На честь святкування Свята Весни 7 червня 1927 р. було скликано наради куренів [1, арк. 7 (зворот)]. Верховна пластова команда у Станиславові ініціювала виготовлення філателійних значків для пластового обігу, виручка з яких йшла на будівництво [44, арк. 4]. Трирічна перерва від 1927 до 1930 р. була спричинена розпуском Станиславівської пластової команди, що призвело до закриття «Пласту» у Станиславові. [1, арк. 8 (зворот)].

V-й курінь Старших Пластунів ім. Довбуша. На жаль, інформація про діяльність даного куреня майже повністю відсутня. Відомо, що курінь імені Довбуша підтримував товариські відносини із 11-м пластовим куренем імені гетьмана Івана Мазепи та 16-м пластовим куренем імені короля Данила [45, арк. 4 (зворот); 50, арк. 6]. Згідно повідомлення Кошової Пластової Команди, домівка довбушівців знаходилася у Станиславові по вул. Голуховського 22, де кілька разів відбувалися пластові сходи, зокрема – 22 травня 1930 р. Ще раніше, 23 жовтня 1927 р. «довбушівці» винаймали спільно домівку із 16-м куренем імені короля Данила та Окружною Пластовою Командою за адресою: м. Станиславів, вул. Липова 77. Починаючи з 30 березня 1928 р. куренем було організовано виклад власних інструкторських курсів, які мали розпочатися у пластовій домівці по вул. Липова 77 [44, арк. 40].

Спільно із 16-м куренем імені короля Данила V-й курінь Старших Пластунів ім. Довбуша 31 жовтня 1927 р. організував спільний похід чети у

Тисмениці; святкування свята «Пластового Миколая» 21 грудня 1927 р. [45, арк. 4 (зворот), 7]. 16 та 29 квітня 1928 р. за сприяння куреню було організовано виставу «Заколот» аматорським гуртком під проводом Осипа Бойчука у будинку «Народного Дому» у Тисмениці [45, арк. 18 (Зворот), 19]. Після 28 червня 1930 р. відомості про діяльність даної пластової структури припиняються [1, арк. 24; 88, с. 100 – 106].

XI-й курінь імені Гетьмана Мазепи. Як повідомляє часопис «Молоде Життя» за січень – березень 1923 р. 12 листопада 1922 р. відбулися святкові сходи одинадцятого та дванадцятого куренів у Станиславові з нагоди річниці заснування пластових полків [38, арк. 20]. Є відомості, що курінь імені гетьмана Івана Мазепи послуговувався двома пластовими таборами, один із яких знаходився у Пістині. Згідно книги приказів другого пластового табору куреня імені Гетьмана Мазепи у Пістині на різні посади у структурі «Пласту» було призначено таких членів табірної ради: обозний – Тарнавський Омелян, містообозий – Дорош Юліан, інтендант – Дейко Ярослав, писар – Рирота Іван, Куховар – Ліськевич Тарас, заступник куховара – Пісецький Григорій, постачальник – Сирота Іван, інструктор вишколу – Полотнюк Платон, інструктор сигналізації – Коротецький ?, інструктор рятувництва – Дорош Юрій, інструктор руханки – Полотнюк Ігор, зобов'язання поштаря виконував Боднарук Юліан, «лучник зі світом» – Блаженко Василь [2, арк. 2 – 3]. У таборі дотримувалися доволі гнучкого, але не простого графіку, кожна година якого була розрахована на певний рід діяльності: від підйому о 5:00 до тиші 21. 00. [2, арк. 2; 52, арк. 10].

Як і у інших пластових куренях окремі гуртки окрім накопичення літератури намагалися забезпечити себе творами власного виробництва. Зокрема пластовий гурток 11-го куреня «Зозуля» видавав саморобну газету із однойменною назвою. Вціліло тільки два номери за: вересень (писана власноручно) та жовтень 1922 р. (друкована на печатній машинці). Передбачалося, що часопис мав виходити двічі на місяць. 30 січня 1924 р.

польська поліція заборонила видавництво журналу, однак подекуди його продовжували видавати й після 1925 р. [104, с. 18].

XII-й курінь імені княгині Ольги Романової. Адресою пластової домівки, куди надсилалося офіційне листування товариства – місто Станиславів, вул. Матейка 23. Пластова домівка знаходилася у будівлі української гімназії для дівчат товариства «Рідна Школа» [64, с. 31]. Чисельний склад та імена командирів нами розглянуто у розділі 2.2. Тому тут ми подамо додаткову інформацію про діяльність та майно полку. Сходини: полкові: 14 січня, 24 березня, 15 квітня, 23 вересня; пластової команди: 29 січня, 28 лютого, 30 квітня, 27 травня, 16 червня, 15 вересня [3, арк. 1 – 7]. Майно полку: станом на січень 1923 р. : 16 шапок, 14 блузок, 22 краватки, 17 спідниць, 22 торбини, усього 5-ть повних одностроїв, 32 рушники, 42 пластові свідоцтва, 7 виказок, 3 журнали, та ін.; станом на жовтень – 63 повні однострої, 32 рушники, 16 булавок, 248 свідоцтв та ін. [3, арк. 1, 7]. Пластова бібліотека станом на січень 1923 р. становила 87 книг, каса бібліотеки – 1800 крон; станом на жовтень – 90 примірників каса станом на травень 1923 р. – 4000 крон [3, арк. 1, 5, 7]. У звітах про діяльність зазначається. Що ставлення загалу до пластової діяльності у цілому байдуже.

З числа інших заходів відомо про: святкові сходини із 11-м куренем імені Гетьмана Мазепи у Станиславові 12 листопада 1922 р. у честь річниці заснування – полковник XII куреня розпочала свято вступною промовою, учасниці брали участь у оркестрі, хорі, спільних вправах [38, арк. 20]; прогулянку до с. Колодіївка 19 лютого 1923 р. [3, арк. 3]; прогулянка у Вовчинець 15 квітня 1923 р. [3, арк. 4]; прогулянки до Маняви 20 і 24 травня [3, арк. 5]. Пластовий курінь підтримував дружні відносини із 11-м куренем імені Гетьмана Мазепи – регулярно відправляли одне одному привітання із святами – зокрема 20 червня 1926 р. та організовували спільні заходи [50, арк. 3]. Окрім цього слід згадати: 1922 р. прогулянку у Вікторів на могилу УСС, прогулянка у Крилос на «Золотий Тік», церкву св. Панталеймона, прогулянка до Скиту

Манявського; краєзнавчі мандрівки в гори: на Хом'як, Сокіл, 3 Брошнів, палату Митрополита А. Шептицького, та ін. [64, с. 67]. При курені функціонували гуртки: літературний, крою та шиття, оркестр, спортивний, драмгурток [105, с. 22].

XVI-й курінь імені Короля Данила. У своїй діяльності цей пластовий курінь, як і багато інших, користувався пластовими законами Степана Тисовського [39, арк. 1]. «Даниловці» проводили сходи пластової команди у будинку «Рідної Школи» у Станиславові (вул. Третього Травня (*тепер – М. Грушевського*)); на площі Сокола (вул. Третього Травня, 18; пластовій домівці на вулиці Липовій [45, арк. 1, 3]. Надалі із 23 жовтня 1926 р. спільно із куренем «довбушівців» та Окружною Пластовою командою «даниловці» почали винаймати кімнату за адресою м. Станиславів, вул. Липова 77. Лише 1 січня 1930 р. було піднято питання про будівництво Пластової домівки у Станиславові [45, арк. 109 (зворот)]. Є відомості, що при цьому курені був і власний невеликий музей за адресою м. Станиславів, вул. Липова 77. Станом на 4 липня 1928 р. завідував музеєм громадський діяч Білогубка [45, арк. 24].

Пластуни шістнадцятого куреня активно співпрацювали із 4-м пластовим куренем ім. Михайла Драгоманова в Дорі, 3-м пластовим куренем ім. княгині Ярославни у Львові [44, арк. 3]. Співпраця відбувалася також з філією товариства «Просвіта» у Станиславові, 11-м пластовим куренем ім. гетьмана І. Мазепи, 45-м пластовим куренем ім. Князя Святослава Завойовника в Павелчі, 54-м пластовим куренем ім. Олени Степанівної, віділом «Просвіти» в Княгинин-Гірці, Станиславівським водним гуртком «Чорноморці» при десятому курені У.У.С.В. [44, арк. 87] та ін.

Із числа інших заходів у діяльності куреня слід віднести участь у пластовому святі 21 вересня 1927 р., та концерт 22 квітня 1928 р. на честь Тараса Шевченка організованого Філією Українського товариства охорони дітей і опіки над молоддю в Тисмениці та 54-м і 56-м куренями [44, арк. 7];

похід 29 та 30 червня 1927 р. у Крилос на першу стрічу Дністрового; освячення прапора третього пластового куреня імені княгині Ярославни у Львові, 5 грудня 1926 р. [44, арк. 73] та цілу низку інших важливих заходів. Таким чином бачимо, що участь у туристичній та іншій діяльності становила значну частку у діяльності Пласту. При курені функціонували наступні гуртки: фотографічний, сигналізаційний, філателістів, драмгурток, спортивний, туристичний, санітарний [105, с. 22].

Як ми констатували вище, крім проведення практичної та теоретичної діяльності кожен пластовий курінь намагався накопичити власний бібліотечний фонд? до якого зараховували і художню літературу, і пластову – набір праць вітчизняних та зарубіжних пластових ідеологів, діячів та власні часописи на практично-виховну тематику. Є відомості у спогадах Осипа Бойчука про те, що якийсь час курінь видавав власну газету «Хі-хі», однак у Держархіві Івано-Франківської області та ЦДІАЛ України ці примірники не збереглися, імовірно їх слід шукати у фондах бібліотеки імені Василя Стефаника [63, с. 431]. З числа журналів, які виписували пластуни шістнадцятого куреня був і календар «Червона Калина» [44, арк. 7], а також «Молоде Життя» – неширокий часопис Українського Крайового Товариства охорони дітей та опіки над молоддю у Львові. Усього вціліло у фондах Державного архіву Івано-Франківської області лише декілька примірників цього часопису [38, с. 1 – 22]. У цілому, це один із класичних пластових часописів свого часу, який охоплював в основному Львівський Пласт.

Куреню імені Короля Данила приписувалося комуністичною та польською владами поширення журналу «Юнацтво», який видавався підпільно ОУН [48, арк. 1 – 22]. Даний журнал окрім висвітлення націоналістичного погляду на долю України вмщував вже нові положення щодо правого виховання національної свідомості. Оскільки польською владою, 1931 р., було заборонено офіційну діяльність Пластових організацій, значна частка колишніх пластунів, пройшовши вишкіл, стала реакційно відстоювати власні позиції

українства, стаючи членами ОУН. Сповна правдоподібно, що колишні представники Пласту могли долучитися до поширення націоналістичної літератури. Пам'ятаємо, що один із лідерів ОУН, який згодом утворить власну лінію у ньому – Степан Бандера також свого часу був учасником «Пласту» у складі V-го пластового куреня ім. Ярослава Осмомисла та II-го пластового куреня старших пластунів «Загін Червона Калина».

У XXIII-го куреня імені Ганни Барвінок точно не було встановлено кількість курінних пластових споруд. Чисельність дітей у курені ми вже розглянули вище, у розділі 2.

Таким чином, «Пласт» поступово стає головною організацією скаутингу для української молоді Галичини. У ній, було поєднано патріотичний, мілітарний, туристичний та практичні курси, які дозволяли всесторонньо впливати на молодь. Товариство розвивало: здоров'язабезпечуючу (оздоровчу) компетентність (пропаганда здорового способу життя, прививання любові до природи, спорту, військових елементів); громадянську (формування свідомості, переконань); практичну компетенцію (здійснення і залучення підопічних до активної діяльності різного характеру); світоглядну (створення об'єктивної картини довколишньої дійсності); економічну (навчання в межах гуртків веденню діловодства, збору засобів та їх використання); соціальну (вміння працювати в команді, військові риси вишколу, кодекс власної честі і честі груп) та ін. Із числа найкращого слід виділити розвиток поваги до України, її історії та ідеї соборності; поваги дітей до самих себе та вироблення у них особистого морального кодексу честі, як регулятора діяльності і життя; формування розуміння понять ієрархії та об'єктивної дійсності; розвиток практичних навичок на всі випадки життя. Переконані, що саме ці фактори і стали причиною ліквідації організації, оскільки не співпадали з офіційним курсом Речі Посполитої Польської, однак «Пласт» таки зумів внести власний вклад у гуртування та розвиток тогочасної і теперішньої молоді.

«Союз Українок»

Основне завдання «Товариства Руських Женщин» було сформульоване на перших сходах організації, у листопаді 1884 р. До таких належали: добиватися рівних із чоловіками наукових та політичних прав та підняття загального рівня освіченості серед жіночого населення [58, с. 12]. Це планувалося зробити за допомогою формувань бібліотек та популяризації відповідної літератури та журналів, театральних заходів, конкурсів, і, звісно навчання [90, с. 165]. Першим своїм завданням товариство постановило заснувати у місті жіночий навчальний заклад, над яким проводило б опіку. Первісну його діяльність можна оцінити як благодійницьку заради збору коштів [58, с. 14]. Для цього було сформовано комітет збору коштів, який із 1891 р. очолила Олександра Олесницька. Авторкою статуту стала Н.Кобринська, який передбачав за допомогою товариства збільшувати рівень освіченості та створити окреме доступне видання для жіноцтва [97, с. 53].

Редакція статуту від 1928 р. визначала головними завданнями товариства: поширення рівня освіченості серед жіноцтва, нарощування обізнаності в економічній сфері та громадському житті [91, с. 648]. Засоби для виконання мети: 1) організація сходів, культурно-виховних заходів, установ та курсів; 2) популяризація тематичної літератури; 3) створення навчальних закладів для жінок різного віку – від учениць до дорослих на освітню та економічну сфери; накопичення коштів на освітні цілі. Організації збираються через прибутки економічні, збут продукції, пільги, дотації, внески [91, с. 648, 649]. Товариство розгорнуло широку культурницьку діяльність. Із числа культурних заходів, проведених ним слід назвати святкування річниці Миколи Костомарова та першого дитячого свята – Святого Миколая, 1894 р., і жіночого віча на якому підтримали курс української інтелігенції того часу на формування окремого українського університету 1902 р. [90, с. 166]. Таким чином, товариство ставило за мету розвивати інформаційну, громадянську та практичну компетенції серед жіночого населення міста. Це було актуальне в

умовах відсутності повноцінних жіночих навчальних закладів у місті з українським характером навчання.

1899 р. товариство формує Допомоговий комітет задля організації справи по створенню жіночого інституту у Станиславові. Головою комітету визнано Ткачуника Симеона, радником став Торонський Северин і Семенів Михайло, усього комітет нараховував 16 осіб, із яких 5 жінок [91, с. 757]. Запланований навчальний заклад постає в 1899 р., але повноцінно розгорнув діяльність лише 6 лютого 1906 р. коли товариство купило власне приміщення за адресою вул. Липова 67. Це був третій навчальний заклад для жінок після Львівського та Перемишльського [90, с. 167]. Тут було відкрито жіночу бурсу, яку очолила Олександра Олесницька [58, с. 20]. На жаль, діяльність даного закладу, як і виховна сфера товариства була перервана Великою війною у ході якої товариство вимушено продало будівлю, займалося допоміжними роботами у місті. Зокрема, членкині шили одяг, однострої, здійснювали поштові відправлення, опіку над полоненими, пораненими та в'язнями у складі Червоного Хреста та Українського Громадянського Комітету [93, с. 10]. Амалія Рубель нараховувала таких активних учасниць товариства періоду війни: М.Котиль, О. Рубчакова, Д. Скождополь та М. Грушкевич [58, с. 120; 84, с. 228]. Окрім цього «Товариство Руських Жінок» допомагало і українським в'язням у Станиславівських в'язницях на Білінського (*тепер – академіка Сахарова*) та «Діброві». Вони збирали пожертви, приносили одяг, свіжу постіль, пайки, літературу та листи від рідних, цю ж саму діяльність вони продовжували і надалі [57, с. 15]. Окрім цього, при товаристві «Бесіда» підтримувало діяльність кухарні для допомоги нужденним та шпиталю на вул. Тринітарській де лікували поранених УСС-ів [61, с. 429]. Після війни товариству вдалося відсудити своє приміщення на Липовій та поновити у ній навчальний заклад.

Відновивши свою діяльність 1921 р. товариство почало тісну співпрацю із «Просвітою», допомагало у організації та опіці жіночих секцій яке здійснювала Марія Барановська. Заради вишколу керівниць жіночих секцій при читальнях у селах 1932 р. було організовано спеціальні курси, які проводила

Д.Скочдополь заради способів повернення до діяльності та організації жіноцтва села [58, с. 32]. При товаристві постала і освітня секція для молодих дівчат, яких очолювала Одарка Скочдополь. Із самого початку «Союз Українок» позиціонує себе, як єдине консолідоване федеративне товариство задля розвитку освіти серед жіноцтва [85, с. 85]. Статут організації постає 1924 р. і з невеликими змінами 1935 р. [85, с. 95].

Як і усі інші жіночі об'єднання товариство проводить свою основну діяльність у кількох напрямках: благодійність, культурна, політичну і економічну, про що вже згадувалося [80, с. 6]. Найбільшим культурним здобутком товариства став Український Жіночий Конгрес у Станиславові, 1934 р. Як головну мету заходу, членкині ставили: аналіз історичної ретроспективи українського жіночого руху, його зв'язок із громадянським та національним життям, уточнення цілей руху, консолідувати товариства в єдине, велике, налагодити зв'язки із іншими жіночими українськими організаціями [91, с. 689]. Станиславівський повіт був обраний у зв'язку з тим, що саме філія даного міста зуміла найкраще організувати роботу жіночих гуртків. Як повідомляє газета «Жіноча Воля» від 15 лютого 1934 р., станом на 1934 р., у половині із 54-х населених пунктів повіту вже функціонували жіночі гуртки, чисельністю 60 – 120.

Додамо, що, під час тривання Жіночого Конгресу, хор виконанням пісні привітав із 50-ю річницею заснування «Товариство Руських Женщин» – перше дійсно українське жіноче товариство на громадських засадах, яке стало основою для заснування філії «Союзу Українок» у Станиславові [54, с. 9]. У ході підготовки до заходу замовлено у місті близько півтисячі кімнат, та приміщення для виступів: будинок українського «Сокола», зал Народної Торгівлі, школу ім. Шашкевича та ін. Конгрес розпочався 23 червня 1934 р. і тривав п'ять днів. На перший день після святкового богослужіння розпочалися збори у будинку «Сокола» на якому були присутні понад 600 членкинь «С.У.» та 45 іноземок, на засіданні розпочалися урочисті вітання делегаток та перші виступи, у тому числі гостей з-за кордону – англійки Шіпшенгс та концерту у

залі театру Монюшка [58, с. 60 – 62]. На другий день відбулося «Свято селянки». На третій день відбулися зачитування рефератів у будинку «Сокола» та театральна вистава театру ім. Тобілевича «Мазепа» [58, с. 78 – 79]. Аналогічним чином проведено четвертий день із прийомом під назву «Шануймо народну Ношу». П'ятого дня знову проводилися читання рефератів та офіційне закриття конгресу, який відвідало назагал понад 4000 жінок, із яких 600 учасниць [55, с. 2, 3.]. Наслідками урочистостей стало затвердження та оприлюднення Резолюції Українського Жіночого Конгресу від 27 червня 1934 р., які закликали українське жіноцтво уникати екстремізму та підтримувати легальні методи боротьби; плекати ідеал матері і громадянки; «влиття українського жіночого чинника у боротьбу за положення та права нації»; розвивати українську мову, освіту, підтримувати здоров'я та фізичний стан учасниць та суспільну опіку; добиватися створення власне українських та жіночих ВНЗ [91, с. 694 – 697].

Активна діяльність товариства та запрошення іноземних гостей не могли оминати стороною уваги польської влади. Ще до початку конгресу були заарештовані такі учасниці філії, як: Оксана Лемеха (обвинувачена у співпраці з ОУН), Л. Костецька, О. Скочдополь, О. Олійник [57, с. 14]. Попри це, як можемо констатувати із попереднього розділу свято проведено успішно. Даний конгрес став своєрідною піковою кульмінацією виховної діяльності «С. У.» не тільки Станиславівського, але і всеукраїнського масштабу. Проведення схожих заходів різних масштабів у Львові та інших містах Галичини сприяло розвитку в учасниць громадянської, інформаційної, просторової та економічної компетенцій, оскільки: 1) вони могли ознайомитися із жіночими організаціями та рухами в різних куточках Галичини та світу; 2) проведення масових заходів тільки посилювала взаємозв'язок між численними філіями та гуртками, а також дозволяла виокремити і підвищити український елемент від іншого; 3) при проведенні заходів відбувалися безпосередні налагодження контактів із різними представницями, що навчало людей кооперації між собою; 4)

товариства освоювали раціональне накопичення та використання коштів задля провадження особистої діяльності.

У березні 1935 р. розпочалися роботи із упорядкування бібліотеки товариства під проводом Оксани Залізняк. 29 червня того ж року товариство взяло участь у спільному святі «Сокола» та «Просвіти» – Святі Української молоді [58, с. 89]. Товариство активно підтримувало зв'язки із жіночими організаціями та економічними підприємствами міста. Із числа таких – жіночий кооператив «Основа», у якому окремі представниці «С.У.» викладали курси та практикуми з кравецтва і шиття [58, с. 122]. Поступово товариство збільшило свою чисельність – саном на 1939 р. до нього належало вже близько 100 представниць із Станіславова. Відомо, що 1934 р. крім виділу товариство нараховувало 24 учасниці, які сплачували регулярні внески. 1935 р. приєдналося ще дві, 1936 р. – 3, 1937 р. – 2, 1938 р. – 1 [5, арк. 1 – 16].

Союз Українок у Станіславові належав до феміністичного руху українського спрямування із притаманними йому: 1) Популяризацією ролі і життя жінок у художніх та наукових творах; 2) Спробами опанувати чоловічі професії та вливатися у парамілітарні та молодіжні рухи; 3) Засновували жіночі періодичні видання; 4). підтримувати курс на економічну незалежність жіноцтва; 5) Охоплювати рухом не тільки інтелігентну частину жіноцтва, але і селянство; 6) Поєднувати жіночий феміністичний рух із національними рухами українців – тримати курс на формування національної самосвідомості та збереження традицій; 6) Укріплювати віру у Всевишнього, моральні чесноти та ідеал материнства та опікунки родини; 7) Поважати демократичні засади та законні права людей [85, с. 116 – 125]. Це викликало певний опір у традиційного католицького та греко-католицького духовенства, яке підтримувало традиційне усталене ставлення до жінок, головною метою яких було подружжя та материнство, а все інше – другорядне. Консервативно сприймав фемінізм також єпископ станіславський УГКЦ Григорій Хомишин [85, с. 144, 151].

Товариство Українських жінок не видавало власних часописів. Хоча обговорення даної проблеми було причиною кількарізних сходин – одні із них відбулися 20 жовтня 1936 р. у залі «Української Хати» в Станиславові (на них постановлено конечну потребу видавництва власного часопису). Ухвалено також збирати відповідний фонд і обрано Комітет у складі восьми осіб під проводом Костя Вісьневського – представника Українського Банку [6, арк. 7]

Відомості про випуск жіночого журналу «С.У.» в Станиславові відсутні. Попри відсутність власного, станиславівського, активно переплачувалися львівські друковані видання: «Жіноча Доля», «Мета», «Жіноче Діло», «Нова хата», «Жінка», «Жіночий Голос» та коломийський «Жіноча воля»; альманахи: «Перший вінок», «Наша Доля», «Для неї все» [58, с. 128]. Окрім цього накопичувалися і інші друковані органи, у тому числі і польські: «Кур'єр Львівський», «Вік новий» «Кур'єр Станиславівський», «Кобета вспулчесна» [58, с. 74; 91, с. 298]. Накопичення засобів інформації становить беззаперечну складову інформаційної компетенції.

Союз Українок Станиславова активно стежив за розвитком українського і світового феміністичного руху [58, с. 14]. Приділялася увага товариствам жінок у інших містах – «Клубу Русинок», «Союзу Українок» у Львові, Перемишльському «Товариству Руських Женщин», Коломийському та Бережанському «Жіночому Кружку», Полтавському «Союзу Рівноправності Жінок», Чернівецькій «Жіночій Громаді», Кам'янецькій «Національній раді Українських Жінок» та ін. [58, с. 14, 18, 22]. Певна увага вділялася і міжнародним феміністичним організаціям – «Українській секції миру і свободи», «Союзу Українок Америки» «Суфраж» [58, с. 26, 28, 30]. При товаристві функціонував хор очолюваний Іриною Сулимою [58, с. 56]. Підтримувалися тісні зв'язки із іншими українськими організаціями – «Просвітою», УНДО, «Соколом», «Рідною Школою», «Сільським Господарем» та ін. Саме ці організації направили своїх представників на конгрес 1934 р. у Станиславові. Чимало учасниць товариства були тісно пов'язані із «Пластом», зокрема – О. Лемеха-Луцька та Д. Скочдополь були пластунками 12-го

пластового куреня імені княгині Романової [57, с. 13, 15]. Окрім цього існували також зв'язки із «Рідною Школою» – відомо, що кружок «Рідної Школи» ім. М.Шашкевича проводив спільно із «С.У.» акцію «Свята Вечірніх Свічок» у грудні 1936 р. у Станиславові та Княгинин-Місті [6, арк. 8]. Налагодження контактів з іншими товариствами та організаціями сприяли розвитку громадянської та просторової компетенцій учасниць.

Станиславівській філії «С.У.» підпорядковувалися і інші гуртки, у тому числі – із колишнього передмістя, Княгинин-Міста, який як і інші сплачував філії регулярні внески. Відомо, що голови товариства проводили лекції на тему фемінізму та історії. Гурток тісно співпрацював із місцевою «Просвітою», зокрема – допомагали збирати кошти на спорудження нового будинку бібліотеки [6, арк. 6]. Заради створення та організації діяльності таких гуртків, у тому числі при «Просвіті» функціонував спеціальний правильник. Цей набір постанов товариства визначав головну мету усіх гуртків – залучення до суспільної діяльності жіночу аудиторію та поширення серед них освіченості на виховання повноцінних членів родини та громадянської позиції. Дані заходи здійснюються за допомогою спільного читання книг, введення серед членів самоосвіти на господарські, економічні та просвітні теми, проведення спеціальних навчальних курсів, аматорських виступів, популяризація мистецтва [90, с. 674, 675].

Товариство здійснювало виховну діяльність і у духовній сфері, зокрема – спільні походи і паломництва до станиславівських храмів. Один із таких походів на запрошення Греко-Католицького уряду парохіяльного у Станиславові відбувся 19 січня 1937 р. до Катедральної Церкви на урочисту службу із Йорданським водосвяттям [6, арк. 13]. Це проявлялося і в потребі регулярного відвідування храму: коли постановляли проводити засідання чи анкети у неділю чи свята – учасниці повинні були з'явитися на годину раніше аби не пропустити службу у церкві: так, зокрема постановлено, що 29 грудня 1935 р. збори анкети мали початися о 9 годині, але всіх зобов'язували прийти

раніше на годину, аби встигнути до храму. Усі збори відбувалися у будинку Княгининської «Просвіти», двічі на місяць у неділю [6, арк. 15].

Філії підпорядковувалися і інші гуртки різного рівня ефективності: станом на 21 грудня 1935 р. активні гуртки функціонували у Княгинині-Місті, Сільці, Сапогові, Дрогомирчанах, Ганусівці, Вовчинці, Угринові, Іваниківці; слабші – у Княгинин-Майзлях, Побережжі, Петрилові, Чернієві, Радчі, Підлужжі, Боднарєві, Братківцях, Загвізді, Станиславів-Гірці, Опришівцях, Павелчі, Хриплині, Яструбці, Богородчанах, Старих Богородчанах, Княгинин-Бельведері, Вікторові, Єзуполі, Колодіївці, Крихівцях, Микитинцях, Пасічній, Рибному, Угорниках, Ямниці та ін. [6, арк. 17]. Задля координації діяльності та інструкцій раз у кілька місяців проводилися спеціальні анкети, зокрема 24 травня 1936 р. у залі «Народної Торгівлі», 13 вересня 1936 р. у тій ж самій залі, вул. Собеського, 24, 27 грудня 1936 р., 18 квітня 1937 р. та ін. дні [6, арк. 26, 28]. Окрім загальних зборів на анкетних днях відбувалися заслуховування і рефератів на санітарні, сільськогосподарські теми а також тривали звіти про діяльність гуртків [6, арк. 33].

Заради підтримки належного рівня управління та діяльності проводилися Вишколи виділових, одні із яких відбулися 3 лютого 1936 р. [6, арк. 19]. Вони проводилися для представниць кружків із Бельведеру, Гірки, Вовчинця, Загвіздя, Крехівців, Княгинин-Міста, Микитинців, Пасічної, Підлужжя, Княгинин-Колонії, Угорників. Вишкіл тривав 5 днів у залі філії «Просвіти», і складався із лекційного та практичного курсу. Мета – покращення кружкової діяльності та збільшення досвіду членкинь [6, арк. 19]. Аналогічний вишкіл розпочато 23 березня 1936 р. для кружків із Опришівців, Чернієва, Хриплина та Братківців. Проводилися курси і на іншу тематику: історія України, мистецтва, театру, феміністичного руху, коопераційні, розвиток фемінізму, про організацію гуртків, ідеологія [80, с. 41]. Таким чином, потребу у кадрах вирішували шляхом виховання таких із числа учасниць організації, яких готували вишколені представниці, і в подальшому передавали той чи інший обов'язок у осередках.

Окрім освітньої цілі товариство здійснювало і опіку над могилами та сиротами жертв Великої війни. Так, великий похід на могили представниць «Союзу Українок» із Філії відбувся 31 травня 1936 р. Похід розпочався із урочистого богослужіння за участі представниць Загвздя, Пасічної, Угринова долішнього, Вовчинців, Підлужжя, Микитинців, Хриплина, Опришівців, Крехівців, а завершився походом на цвинтар та святковою академією у будинку «Сокола» [6, арк. 23, 24]. 1937 р. схожі урочистості проведено 18 травня, на якій окрім богослужіння та походу на цвинтар відбулася святкова Академія на честь «безвісного стрільця». Окрім цього задля сиріт регулярно проводили збори коштів. Один із таких заходів відбувся протягом 22 – 28 березня 1936 р. у Станиславові, Княгинин-Місті та ін. Зібрані кошти передавали у Церкву. 20 квітня 1937 р. для підтримки бідних представників ремісничо-торгової молоді «С.У.» у Станиславові засновувало «Запомоговий фонд» [6, арк. 37]. Крім того, товариство здійснювало закупівлю необхідних товарів для підтримки цих дітей, у тому числі взуття, теплий одяг, шкільні книги [62, с. 731].

Варто також зазначити, що здійснювалася допомога українському шпиталю Андрея Шептицького у Львові – до 19 січня 1938 р. постановлено організувати збори коштів для потреб лікарень та пір'я для подушок і перин у палати [6, арк. 38]. Крім цього проводили заходи із боротьби з туберкульозом та хворобами, через підтримки аптечок у населених пунктах, поширення літератури та підтримку зв'язку із Гігієнічним товариством у Львові [6, арк. 38]. Товариство також проводило опіку над жіночою бурсою по вулиці Липовій та трьома дитсадками у передмістях Станиславова: Княгинин-Колонії (очільниця Повнач), Княгинин-Гірці (очільниця Махниківна) та Княгинин-Бельведері (очільниця Лавринів) [80, с. 37]. Опіка над воєнними могилами та благодійницько-опікунська діяльність тільки підсилювали основну концепцію товариства у розвитку жінки-громадянки, матері, члена родини. Це дозволяло розвивати їхні громадянські, соціальні та економічні компетенції, які були вкрай необхідні для обраного кола проблем.

Товариство «С.У.» у Станиславові намагалося розвивати жіноцтво і у національному і у політичному русі – зокрема, голосувати за українок, які балотуються на виборах до сейму. Проводилися численні виступи у місті та його околицях із рефератами на тему історії, побуту та фемінізму, із числа яких: «Про значення кооперації для жіноцтва», «Суспільне завдання української жінки» та ін. [80, с. 37]. Окрім цього членкині боролися із зовнішніми шкідливими для суспільства чинниками. Зокрема, після отримання відомостей про штучний Голодомор 1932–1933 рр., «Союз Українок» як і «Просвіта» та ін. товариства, долучився до антикомуністичної діяльності. Із числа таких, які проводилися у Станиславові варто назвати антикомуністичне віче, одне із яких відбулося 19 серпня 1936 р. Усім учасницям товариства було заборонено вступати у ворожі українцям партії та організації, у тому числі – комуністичну, що було описано у Обіжчику товариства від 31 серпня 1936 р. [6, арк. 28]. Аналогічним чином вчинила і «Просвіта», як наслідок це послужить одним з приводів для закриття багатьох товариств Західної України після приєднання їх до складу СРСР, як шкідливих та антирадянських [109, с. 410 – 421].

Товариство «С.У.» у Станиславові виступало за створення жіночих секцій у таких партіях як УНДО, УСРП та ін. [83, с. 173]. Членкині брали участь у виборчих кампаніях: 1922 р. (бойкот), 1928 р. (підтримка УНДО, у Станиславові балотується Є. Макарушка у сейм та у сенат – С. Барановська); 1930 р. (підтримка УНДО та УСРП, до сейму із Станиславова балотуються Софія Олесницька та Олександра Гнатковська); 1935 р. (підтримка УНДО, від Станиславова балотуються Наталія Рубель та Ольга Федак), та 1938 р. (не проведено передвиборчих акцій) [84, с. 203 – 228]. Отже, простежуємо розвиток громадянської компетенції через орієнтацію членкинь на підтримку проукраїнських сил заради їх консолідації та відстоюванню інтересу загалу.

Ще одним із засобів підняття культурної діяльності стали святкування урочистих днів на честь українських народних, національних та пам'ятних дат. Особливістю товариства стало доручення до святкування річниць відомих

членкинь жіночого руху, із числа яких – 80 річний ювілей Софії Русової, який відсвятковано із концертом та академією у філії, 10 травня 1936 р. спільно із товариством «Рідна Школа». Із числа інших свят, що відзначалися, слід віднести: Свято Матері (друга неділя травня) та Свято Франка (28 травня), трагедії під м. Базар (22 листопада), свято «Просвіти», свято «Рідної Школи», свято Святого Миколая. Відзначалося також свято Знесення Панщини, 16 травня, Свято Ольги Кобилянської – 22 грудня [80, с. 39]. Серед інших – Коляда «Рідної Школи», Акт Злуки 1919 та (22 січня), Свято Лесі Українки (24 лютого та 1 серпня), Шевченківські дні (9 – 10 березня). Іноді відзначалися роковини Л.О. Василевської (13 березня), свято Писанки «Рідна Школа» (квітень), роковини народження Уляни Кравченко (18 квітня). Святкували також Свято Сільського Господаря (16 травня), тиждень Дитини (перший тиждень червня), Зелені свята Українським інвалідам (червень). Відзначалися також роковини народження Олени Пчілки (17 червня), роковини смерті Софії Галечко (31 серпня), Свято княгині Ольги (23 липня), роковини смерті Ганни Барвінок (5 серпня), роковини смерті Марко Вовчок (10 серпня). Відзначалися також річниці народження Людмили Старицької (29 серпня), ювілей «Жіночої Долі» (вересень); Свято Книжки та Свято Ощадності (жовтень); Листопадовий зрив (1 листопада); Свято «Просвіти» (8 грудня); [92, с. 96]. За свою шкідливу для Польщі діяльність, Союз Українок зліквідований 1938 р. [85, с. 102]

Таким чином, «С.У.» «вбирає» в себе частину основних жіночих організацій Західної України та еміграції та перетворюється у основний загальноукраїнський феміністичний осередок, спрямований на поступ освіченості жіноцтва. Товариство ставить за мету розвиток наступних компетенцій серед підопічних: інформаційна (поширення та забезпечення доступу людям до інформації заради задоволення базових інформаційних потреб), громадянська (виховання підопічних у напрямку політичної та національної зрілості, вмінню правильно реалізовувати та відстоювати власну громадянську позицію), соціальну (сприяння формуванню єдності жіночих організації до лав яких входили членкині різного статусу та положення,

виховання в них ідеалу материнства, громадянства та родини), економічна (заклик до організації та ведення зразкового господарства, сприяння опанування нових професій та ремесел), загальнокультурна (збільшення загального рівня освіченості жіноцтва та ознайомлення їх з досягненням світової культури та сфер діяльності), здоров'язабезпечувальна (формування можливості забезпечити особисте здоров'я, здоров'я членів родини та окремих членів суспільства). У даному напрямку товариство стало логічною складовою світового феміністичного руху з українським характером, де ідеал фемінізму поєднався з боротьбою українства за власну державність.

Задля реалізації обраного курсу, об'єктом виховного процесу обрано дівчат та зрілих жінок. Свою діяльність реалізовували завдяки заходам аналогічних «просвітнім» з більшим акцентом на жіночий елемент діяльності. Центральним положенням у виховній діяльності було формування жіноцтва у трьох головних напрямках – громадянській, соціальній та материнській. Слід відзначити, що саме членкині «С.У.» стали одним із джерел єднання української громадськості із діаспорою та рушієм ідей українства посеред прекрасної статі, що суттєво збільшувало кількість освічених українців краю та України в цілому.

РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИХ ТОВАРИСТВ М. СТАНИСЛАВОВА У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Безперервний поступ прогресу людства та соціально-економічні зміни поступово роблять життя школярів та студентів динамічними, різносторонніми та напруженими. До слова, кожного десятиліття кількість знань, які відомі людству примножується вдвічі, що вимагає їхньої адаптації та введення у заклади початкової, середньої та вищої освіти. Це напрочуд складно, що добре видно на прикладі уроків історії України. На них ми стикаємося з обмеженим регламентом занять, великим масивом інформації, яку необхідно подати підопічним, а їм засвоїли і розуміли. Такий хід справ призводить до сильного укрупнення тем заради висвітлення найголовніших аспектів проблеми. В таких умовах на передній план висуваються в основному події політичного, хронологічного, персоналістичного та міліарного характеру, в той час, як фактори економіки, релігії, суспільної думки, культури, мистецтва та ін. не розкриваються вичерпно часто відносячись на другорядну роль. Серед таких факторів та підтем є діяльність українських культурно-просвітних товариств «Просвіта», «Пласт» та «Союз Українок», які привабливі для вивчення через багаторічний досвід виховної роботи серед усіх категорій населення.

На жаль, сьогодні здобувачі середньої освіти знають про діяльність означених товариств у більшості фрагментарно та поверхово. Попри відзначення у підручниках соціальної ролі цих організацій, дітям складно вникнути у реальну роль та значення діяльності цих товариств через брак знань про об'єктивний комплекс соціально-економічних та геополітичних подій міжвоєнного періоду. Проте за останні роки в Україні здійснено чимало на шляху до формування такого синтезного підходу щодо вивчення уроків історії в школах. Одним із найбільших таких стала «Концепція Нової української школи» від 2016 р. [66]. Цим програмним документом регламентовано: «... різнобічний розвиток, виховання та соціалізацію особистості, яка усвідомлює

себе громадянином України, здатна до життя у суспільстві... має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя... » [66, с. 5]. Отже відштовхуючим пунктом розвитку здобувачів освіти визнано всесторонній розвиток ключових компетентностей, особистісно-орієнтований підхід навчання та партнерство педагога та здобувача освіти в ході освітнього процесу.

Серед ключових компетентностей, яким відповідає вивчення культурно-просвітніх товариств міжвоєнного Станиславова та самих організацій у цілому припадають: вміння вчитися протягом життя (пошук і засвоєння інформації, використання доступних ресурсів та ін.); громадянська та соціальна (орієнтація в історичнім часі, вміння здійснювати історичні ретроспективи та паралелі з сучасністю, засвоєння громадянських цінностей, норм та ін.); культурна (знання та розуміння формулярів, джерел, персоналій та течій культури і мистецтва у всіх проявах протягом різних епох та сутності власної ідентичності); здоров`язабезпечуюча та екологічна (вміння раціонально забезпечити збереження здоров`я на основі досвіду попередників та сучасних новинок, шанобливе ставлення до природи та ін.) [66, с. 11 – 12]. Окрім цього, концепцією «Нової школи» передбачені: орієнтація на здобувачів освіти, яка потребує врахування фізичних та вікових особливостей, боротьби з перенапруженням та стресом, навчання об'єктивності; ціннісне виховання: загальнолюдські, національні та особисті та плекання ідентичності [66, с. 18 – 20]. Водночас, такі цінності існували у вже названих нами українських організаціях. Більш детально про практичне втілення ми висвітлимо далі.

Загалом, у підручниках з Історії України за 10 клас (оскільки хронологічно межі нашої проблеми припадають саме на цей відрізок вивчення дисципліни) редакції до 2016 року притаманні поверховість та нечіткість висвітлення даної проблеми. Часто підручники наповнені загальними твердженнями, на кшталт: «...Тривала діяльність осередків товариства «Просвіта», вплив якого на розвиток культури важко переоцінити ...» [116, с. 318]. Не рідко про організації «Пласт» та «Союз Українок» при аналізі

становища Західноукраїнських земель 1921 – 1939 рр. фактично не згадується, вже не кажучи про здійснювану ними роботу, вплив на суспільство, персоналії та регіональні осередки [115, с. 248 – 255]. Тобто, попри значну роль цих організацій у формуванні національної ідентичності діти знатимуть про них абстрактно і з часом забудуть усе окрім назв та кількох загальних положень. Щодо підручників рівня стандарту виданих після 2016 р., варто відзначити позитив у виділенні в окремий розділ тему культури західноукраїнських земель Міжвоєнного періоду та збільшення статистичних відомостей про товариство «Просвіта» та «Союз Українок», однак названі вище проблеми висвітлення цих товариств та «Пласту» залишилися майже незмінними [113, с. 161 – 169, 180 – 187]. За винятком констатації фактів переслідувань під час «Пацифікації» підручники профільного рівня не представляють з історії організацій «Просвіта», «Пласт» та «Союз Українок» більше нічого нового [112, с. 225 – 234].

Тобто проблема нашого дослідження фактично залишається поза увагою у здобувачів середньої освіти. Попри те, що історію формування та діяльності названих організацій зачіпається в 9-му класі, у дітей не буде об'єктивного образу про них у подальші етапи, чим втрачається відстеження тяглості діяльності товариств до сучасності [70, с. 40]. Вважаємо це суттєвим недоліком сучасного освітнього процесу. Українські культуно-просвітні та молодіжні товариства заслуговують більшої уваги, оскільки: а) вони зуміли викристалізувати в середовищі західних українців власну національну ідентичність; б) більшість українських діячів цього часу належали хоч до однієї з філій цих товариств, звідки черпали досвід та навички для діяльності; в) організації були реально популярними серед українців, про що свідчить наявність розгалуженої мережі складових частин у кожному повіті та великих і середніх населених пунктах краю. Г) саме просвітніми заходами а не силою зброї чи виборчого голосу українці добилися самозбереження і поступу ідей соборності та національно-вихвольних рухів за незалежність.

До слова, поглиблення вивчення і висвітлення проблематики «Просвіти», «Пласту» та «Союзу Українок» можемо обумовити кількома організаційно-настановчими положеннями МОН України щодо організації освітнього процесу, серед яких: «Робоча навчальна програма для вивчення дисципліни «Історії України» для 10-11 класів рівня стандарту», яка вимагає від учнів 10-го класу знання: просвітніх організацій краю а також культурне і релігійне життя населення в означений період (як складова навчально-пізнавальної діяльності); «...визначення основних тенденцій та протиріч розвитку культури українських земель означеного періоду...» [68, с. 10] (як один з результатів навчально-пізнавальної діяльності); знання ключових персоналій (які до слова мають відношення до культурно-просвітніх товариств): Василя Мудрого (член Головної управи товариства «Просвіта» у Львові), Августина Волошина (діяча «Просвіти» на Закарпатті), Євгена Коновальця (представника львівської «Просвіти»), Андрея Шептицького (вищої духовної особи УГКЦ, яка підтримувала контакти і з «Пластом», і з «Просвітою», і з «Союзом Українок») та ін. [68, с. 10].

Аналогічні вимоги тільки з більшою деталізацією висуває і навчальна програма з дисципліна «Історія України» профільного рівня [69, с. 10] та чинний наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2019 р. «Про внесення змін до навчальних програм з історії України для 5 – 9 та 10 – 11 класів загальної середньої освіти» [70, с. 49, 50]. Окрім цього, «Методичні рекомендації про викладання історії у 2021/22 навчальному році» від 22.09.2021 рекомендують надавати учням більше завдань практичного характеру, проєктів та есе заради вивчення історичних біографій, портретів, родинної історії та заохочення наукової роботи [67, с. 4]. Цим ж документом регламентується автономія вчителя у плануванні роботи навчального і виховного процесу з можливістю акценту на певних положеннях, підтемах, діячах, краєзнавчих особливостях і доповнення основного матеріалу додатковим на основі джерельної бази [67, с. 4].

Ми усвідомлюємо, що неможливо вмістити у одному підручнику абсолютно усієї історії, проте наша проблематика вимагає належної уваги та уточнення в офіційному навчальному процесі. Це обумовлюється великою соціальною значущістю цих організацій у міжвоєнній Галичині, як відштовхуючий формуляр українців. Саме тому вважаємо за актуальне використовувати всі можливості, які забезпечують нам названі документи задля організації проведення уроків, факультативів та гуртків.

Отже, вважаємо за доречне, щоб здобувачі освіти засвоїли наступні речі, пов'язані із товариствами «Просвіта», «Пласт», «Союз Українок»: умови виникнення та соціальна роль кожного товариства; основні акценти у їхній діяльності; функціонування організацій у Великій війні; діяльність товариств в умовах окупації іноземними режимами; еволюцію ставлення суспільства до товариств, причини їхнього ущемлення та закриття; відновлення організацій у еміграції та реставрацію у незалежній Україні. Серед переваг товариств слід назвати відновлення їхньої діяльності в Україні. Кожне з них володіє визначеним набором компетенцій, які розвивають учасники та віковою орієнтацією. Розберемося ж, яким чином можна адаптувати їхній досвід під умови реалізації компетентнісного підходу на уроках історії.

Як ми вже згадували, товариства відновили роботу. Більш детально про виховний процес розглянуто нами у розділі третьому даної роботи, тому зараз коротко підіб'ємо найголовніше. На сьогодні, як і в минулому «Просвіта» орієнтується більшою мірою на доросле населення, проте існує напрямок роботи і з молоддю, для чого створено окрему комісію. Серед ключових аспектів діяльності організації варто виділити: акцент на утвердження української мови, реставрація та закріплення історичної свідомості та пам'яті, збереження цінностей, виховання молоді у патріотичному дусі, популяризувати тематику екобезпеки та економічного і господарського прогресу, видавнича та просвітньо-виховна робота. Як і в минулому, так і тепер основний акцент робиться на наступних компетентностях: інформаційна, громадянська, загальнокультурна, економічна та евристична [110, с. 8].

Діяльність «Пласту» на сьогодні орієнтується переважно саме на молодь. Виховна робота досі базується на принципах започаткованих засновниками «Пласту», які включаються у себе: самовиховання, навчання через діяльність, гурткову систему та закон і присягу. Збереглися традиція і практика зборів, табірної діяльності, уніформи та вишколу. Основні акценти зосереджені навколо здоров'язабезпечувальної, практичної, громадянської, економічної та світоглядної компетентностей [60, с. 7 – 38]. Аналогічним чином «Союз Українок» на сьогодні орієнтується на роботу серед жінок різних вікових категорій на засадах Конституції України, християнської моралі та загальнолюдських і національних цінностей. Основні компетентності, на які опирається організація є: громадянська, соціальна, економічна і загальнокультурна [85, с. 150 – 288]. Тобто, дані товариства можуть стати чудовою альтернативою для позакласної чи гурткової роботи. Діти досягши відповідної вікової категорії спроможні стати членами будь-якої з названих організацій (окрім «Союзу Українок», оскільки він призначений виключно для дівчаток). Це забезпечить здобувачам освіти: громадську активність, досвід командної роботи і комунікації, широку інформаційну мережу, безпеку здоров'я та ін. Зокрема, за аналогічним чином діють школи у США та Європі – дітям зараховується громадська активність а престижем вважається велика кількість гуртків, у яких бере участь дитина, що забезпечує кращу реалізацію теоретичного матеріалу на практиці, стимулів з боку оцінювачів та певні пільги у подальшому просуванні в освітніх щаблях (загалом, на такий досвід опирається і «Нова Українська Школа»). Окрім цього, участь хоч в одній з перелічених організацій гарантує розвиток щонайменше третини необхідних компетентностей.

Щодо проведення уроків на означену тематику, то потреба вивчення українських культурно-просвітніх організацій є обов'язковою складовою розділу/теми «Західноукраїнські землі в міжвоєнний період», особливо в підтемі уроків «Українські землі у складі Речі Посполитої» та окремого уроку

«Культурне та релігійне життя на західноукраїнських теренах в умовах іноземного панування» [68, с. 10]. Попри те, що підручники та навчальна програма чітко не означають, які саме товариства мають бути розглянуті, до запропонованих ми користуючись автономією в наголосах і подачі матеріалу вважаємо за доречне належну увагу приділити товариствам «Просвіта», «Пласт», «Союз Українок» та ін. Ми вже означили вище, що вважаємо необхідним для засвоєння учнями з історії та суті цих організацій. Окрім цього, безпосередня участь дітей в товариствах чи організація зустрічей або роботи з представниками забезпечить їм кращі: 1) вивчення історії суспільства, культури та просопографічний аспекти; 2) поглибить засвоєння синхронності курсу «Історії України» з регіональними акцентами та особливостями; 3) розширить дитячий світогляд та сприятиме кристалізації у них особистісних, громадянських, духовних та загальнокультурних цінностей на противагу маскультури, яка зараз панує у середовищі молоді.

Оскільки вивчення організацій є складовою освітнього процесу за 10-й клас, то для цього підходять наступні типи уроків: урок формування нових знань, формування навичок і вмінь, комбінований, узагальнення і систематизації знань [115, с. 216 – 228]. Найкраще для теми підходить комбінований урок чи формування нових знань, оскільки товариства «Просвіта», «Пласт» та «Союз Українок» слабо висвітлені у підручнику і викладачу-педагогу доведеться самотужки готувати фактичний матеріал і розставляти основні акценти для подачі підопічним.

Для проведення занять у школі на ігрову тематику підходять численні дидактичні ігри. Зокрема: «Аналітики і дослідники»: аналітики характеризують об'єктивні умови в яких доводилося працювати організаціям у Міжвоєнний період (політика іноземних держав, геополітика, зв'язки з еміграцією, українське суспільство) а дослідники опрацьовують представлені параграфи статутів, основні питання для розгляду: становище українського суспільства, актуальні проблеми періоду та роль верств населення у програмі організацій;

«Історичний прогноз»: діти аналізують перспективи українського суспільства у випадку своєчасного закриття поляками означених організацій на початку правління: політичні та національні орієнтації, вплив урядових заходів та геополітики; «Що? Де? Коли?» – найкраще підходить при вивченні теми культури, оскільки багато діячів Західної України цього часу мали відношення до однієї з представлених організацій плюс питання культури наповнені достатньо представленим фактологічним, понятійним та персоналістичним забезпеченням у підручниках та ін. Окрім цього доречними можуть бути і такі інтерактивні технології засвоєння матеріалу і тем, як: «мозковий штурм» (рекомендовано давати на початку уроків для повторення матеріалу і рефлексії з боку учнів), «асоціативний кущ» (як форма закріплення матеріалу через формування учнями умовних ментальних карт для тем і підтем), понятійна таблиця (формування мінісловничка), «дискусія» (для актуалізації здобутих в ході навчання знань, коли учні виступають рівносильними суперниками, які представляють опоненту чи педагогу власні судження) та ін.

Серед методів навчання, які найкраще відповідають проблематиці українських культурно-просвітніх товариств найкраще підходять: вивчення чи закріплення нового матеріалу (за дидактичними цілями); проблемний чи пояснювально-ілюстративний (за характером учнівської пізнавальної діяльності); синтетичний і порівняльний (за способом подачі інформації). Вважаємо за краще застосовувати не кожен окремо, а намагатися здійснювати комплексний синтез. Тобто, для вивчення діяльності товариств «Просвіта», «Пласт», «Союз Українок» найкраще підходять комбінація проблемного та пояснювально-ілюстративного методів, оскільки товариства володіють як спільними, так і відмінними рисами, що найкраще сприймається у порівнянні, візуалізації та проблемному підході до кожного з них, що дозволить виокремити спільні та відмінні завдання і риси, які ми представимо дітям. До слова, ставши учасниками організацій діти зможуть не тільки провести час з користю, а й краще засвоїти сутність праці і впливу цих товариств.

Хотіли б додати ще кілька елементів, які б ми застосували до навчального процесу у цілому з досвіду означених організацій:

- 1) Спільні риси: національний характер; плекання власне українських цінностей (мова, національна пам'ять, ідентичності та ін.); видавництво корисної літератури (у наш час активно вливається в Інтернет); структурованість, підтримка українського виробника; почесність участі; особистісно-орієнтовний підхід у роботі; активна кооперативність з іншими товариствами; здорова конкуренція всередині колективу та структурних підрозділів; інтеграція учасників незалежно від соціального походження; та ін.
- 2) «Просвіта»: популяризація української книги і продукції, заохочення до гурткової (мистецької, економічної діяльності, гуртків за інтересами) роботи; комбінований підхід до подачі інформації (подача світових і власне українських здобутків у сфері культури та економіки); особлива увага до свят та роковин як засобів збереження історичної пам'яті та ін.;
- 3) «Пласт»: кодекс честі; відповідальність, плекання педантизму, сили волі і пунктуальності; шана до старших за віком, званнями чи положенням; уніформа; комбінація виховної теоретичної діяльності та практичної зайнятості; ефективна карна система; посилена пропаганда здорового способу життя та поваги до природи; рівність умов, символізм, міжрегіональна інтеграція через мережу куренів та ін.
- 4) «Союз Українок»: плекання ідеалу жінки-матері, жінки-громадянки та жінки-особистості; прищеплення справжніх цінностей на засадах національного характеру, прав людини та законів України; кооперація; збереження сакральних архетипів; не агресивна гендерна політика; ідеал сім'ї та ін.

Таким чином, попри відносно слабке висвітлення тематики культурно-просвітніх товариств та їх регіональних осередків у Станиславові та інших містах ми, як вчителі повинні самотужки заповнити прогалини. Попри те, що українська освіта в останні роки продовжує поступ у питанні розвитку комплексної системи освіти досі залишається актуальним питання висвітлення усіх аспектів Історії України у сфері політики, культури, релігії, суспільної думки та економіки. На жаль, неможливо відобразити абсолютно всіх аспектів в єдиному підручнику чи висвітлити усе в обмеженому уроці. З цією метою ми вважаємо за доречне оптимальне висвітлення нашої проблематики на уроках вивчення культури Західної України за 10-й клас шляхом комплексного поєднання проблемного та пояснювально-ілюстративного методів, заохочення пізнавальної роботи у даній галузі, гурткової і факультативній роботі та безпосередньої участі дітей у «Просвіті», «Союзі Українок» та «Пласті», що дозволить їм не тільки заповнити прогалини освітньої програми, а й набагато краще вникнути у сутність проблематики та її регіональні особливості. Це дозволить розвивати у дітей щонайменше третину ключових компетентностей, серед яких: інформаційна, здоров'язабезпечуюча, громадянська, загальнокультурної та економічна. Однак, на дану мить рупором даної роботи має стати сам педагог.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки, ми усвідомлюємо про достатньо широкий розвиток проблематики дослідження джерельних та історіографічних матеріалів діяльності товариств «Просвіта», «Пласт» та «Союз Українок». Станом на сьогодні вже введено в науковий обіг чимало джерел та написано багато праць присвячених діяльності цих товариств. Єдиним недоліком є відсутність комплексного монографічного дослідження, яке б висвітлювало виховну діяльність та структуру цих організацій у Станиславові.

На основі вивчення фондів Державного Архіву Івано-Франківської області нами було виявлено матеріали з історії і діяльності товариства «Просвіта» у фонді: Ф. 378 «Філія товариства «Просвіта» у м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства»; діяльність «Пласту» розкривають фонди: Ф. 402. «XVI пластунський курінь ім. Короля Данила у м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства»; та Ф. 404. «XI пластунський курінь ім. гетьмана Івана Мазепи у м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства»; «Союз Українок» представлений фондом: «Ф. 373 «Філія «Союзу Українок» у м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства». У фондах ЦДІАЛ матеріали по станиславівському «Пласту» поміщені у фонді Ф. 389 «Верховна пластова команда, м. Львів».

Найбільш репрезентативною є діяльність товариства «Просвіта», оскільки наявні джерела сповна дозволяють проаналізувати структурну підпорядкованість Станіславської філії товариства Головному Відділу у Львові та підлеглість йому читалень з довколишніх населених пунктів, господарську, культурну та організаційну діяльність товариства на Станиславщині. Матеріали Івано-Франківського «Пласту» представлені у фондах архіву значно скромніше: наявні джерела лише про два курені з семи функціонуючих у міжвоєнний період. Попри це, наявної інформації сповна достатньо для реконструкції структури організації у Станиславові: гуртки – чети – сотні – полки – кіш, підлеглість Верховній Пластові Команді у Львові та здійснювану

діяльність. Найскромніше збереглися в архівній установі матеріали діяльності «Союзу Українок»: вціліли лише декілька справ за середину 30-х рр., відсутні матеріали про діяльність Станіславської філії, як «Товариства Руських Женщин» та матеріалів про єднання з «Союзом Українок». Попри це доступні матеріали висвітлюють підпорядкованість осередків товариства Станіславській Філії а тої – Центральній управі у Львові та діяльність у просвітництві жіночого населення. Саме тому, аналіз товариств «Пласт» та «Союз Українок» потребує подальших пошуків і досліджень.

Еміграційна історіографія проблематики представлена численними спогадами та працями засновників, учасників та діячів названих організацій міжвоєнного періоду, це спогади, методичні праці, своєрідні хронічки, збірники та статті. Сучасна українська історіографія характеризується глибиною досліджень цілісного, комплексного, загального та проблемного характеру. Усі товариства отримали висвітлення структур та виховної діяльності у численних статтях, монографіях, збірниках та ін. працях. З числа найбільших дослідників «Просвіти» варто назвати: В. Бойка, А. Грицана та В. Харитона; «Пласту»: Я. Луцького, Б. Савчука та А. Чемеринського; «Союзу Українок»: У. Головчанську, М. Дядюк та З. Нагачевську. Сповна можливо розкрити структуру та діяльність організацій.

Усі названі організації (окрім «Союзу Українок» до 1932 р.) в Станіславові належали до середніх адміністративних ланок власних структур. Усі вони підлягали своїм головним осередкам у Львові та були їм підзвітними. Водночас, всі вони здійснювали управління власними меншими одиницями в межах Станіславського повіту (за винятком «Пласту», який охоплював виключно міську Станіславську агломерацію): «Просвіта» – повітові читальні (45 у повіті та філія у місті), «С.У.» – повітові кружки (філія у місті та 35 кружків), «Пласт» – курені (7 куренів та Окружна Пластова Команда). Всі ці філії були автономні у праві внутрішнього управління, визначення посад та розпорядження коштів, але організаційно, фінансово та у інших сферах були

залежні від центрів у Львові. Перед нами яскравий приклад традиційних тогочасних централізованих організацій, які діяли на легальній основі.

Виховна діяльність була центральною у діяльності товариств «Просвіта», «Пласт», та «Союз Українок». Існувала різниця у аудиторії, на які в основному спрямовувався виховний процес: перша – на доросле українське населення, друге – молодь обох статей, третє – на жіночу аудиторію, переважно дорослого віку. Існувала різниця і в основних компетенціях, які реалізовувалися в ході здійснювалися названими товариствами: «Просвіта» – інформаційна, громадянська, економічна, загальнокультурна та евристична; «Пласт» – здоров'язабезпечувальна, громадянська, практична, світоглядна, економічна; «Союз Українок» – інформаційна, громадянська, соціальна, економічна та загальнокультурна. По суті, всі ці товариства стали відповіддю на загальні проблеми та негаразди українського суспільства того часу: 1) відсутність власної держави; 2) антиукраїнські тенденції у політиці іноземних режимів, які контролювали українську землю; 3) загальна бідність та неосвіченість населення, де влада підтримувала поточний статус кво; 4) загальна поширеність алкоголю, паління та шкідливих звичок. Таким чином, названі товариства ставили за мету виправлення поточних проблем шляхом розвитку загальної культури, формуванню національної свідомості, популяризації української культурної та промислової продукції, політичного відстоювання інтересів.

Саме тому, що діяльність даних організацій була ефективною і не вписувалося у польську політику в Галичині, вони майже всі були поступово ліквідовані: 1930-го р. Пласт та 1938 р. «Союз Українок». По суті, лише «Просвіта» повністю функціонувала протягом всього міжвоєнного періоду. Серед відмінних рис діяльності слід віднести те, що «Пласт» використовував польово-похідні заняття та збори заради виховної діяльності, «Просвіта» – освітнього, культурного, книжного та святкового характеру, аналогічним чином і «Союз Українок» тільки з більшим акцентом на жіноче виховання ідеалу громадянки та матері. Попри відносну нетривалість їх діяльності ці організації беззаперечно вплинули на просування ідеї поступу серед українства Галичини

та Станіславова зокрема, із числа яких: остаточне розвіяння соціалістичних та прокомуністичних міфів, утвердження за українцями власне українського а не русинського характеру, дали основу власним кадрам та плеяді молодій еліті, які в подальшому продовжать тяглість національно-визвольних змагань українців протягом другої половини ХХ ст.

На жаль, попри наявність значної кількості досліджень на дану тематику велика кількість питань досі потребує висвітлення: кількісного складу організацій, просопографічний аспект проблеми, бракує джерельного матеріалу у архівах обласного значення. Вбачаємо перспективу подальшої розробки даної проблематики та пошуку додаткових джерел у фондах Центрального Державного Історичного Архіву України у м. Львові, зокрема: Фонд 319 «Центральне українське товариство «Союз Українок», Фонд 348 «Товариство «Просвіта», м. Львів», Фонд 389 «Верховна пластова команда, м. Львів» та ін. Подальше детальне вивчення діяльності названих товариств дозволить покращити педагогічну діяльність молодих викладачів, сприятиме краєзнавчій та виховній діяльності.

Тематика Станіславських українських культурно-просвітніх товариств залишається мало розкритою в офіційному курсі вивчення дисципліни «Історія України». З цією метою щоб здобувачі освіти сьогодні засвоїли всю сутність цих організацій у цілому педагогу необхідно самому висвітлити правильні акценти з історії, структури та діяльності цих організацій а також заохотити наукову роботу щодо них. Позитивом є реставрація діяльності названих товариств в незалежній Україні, що створює можливість участі самих дітей у них як один з варіантів гурткової і факультативної роботи. Активне висвітлення нашої проблематики сприятиме розвитку у підопічних інформаційної, здоров'язабезпечуючої, громадянської, загальнокультурної та економічної компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Неопубліковані матеріали.

Центральний Державний історичний Архів України, м. Львів.

1. Книга наказів командування пластового коша у Станіславові. 1926 – 1930 рр. *ЦДАЛ України*. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 707. Арк. 1 – 3, 5 – 8.
2. 11-ий курінь ім. Івана Мазепи у Станіславові. Книга наказів та протоколів сходин членів куреня. *ЦДАЛ України*. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 714. Арк. 2 – 10.
3. 12-ий курінь ім. Княгині Романової у Станіславові. Звіти про діяльність куреня. 1923 р. *ЦДАЛ України*. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 720. Арк. 1 – 7, 10.
4. 23-й курінь ім. Ганни Барвінок у Станіславові. Звіти про діяльність куреня 1923 р. *ЦДАЛ України*. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 723. Арк. 1 – 10.

Державний архів Івано-Франківської області

5. Ведомости по уплате членских взносов членами кружка за 1938 г., 1938 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 373. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 10, 15, 17.
6. Циркуляри філії «Союза Українок» о созыве общин собраний філії, о съезде представителе лей «Союза Українок». 23 сентября – 28 марта 1938 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 373. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 1 – 48.
7. Отчет секретаря філії о поездке на съезд делегатов філії «Просвиты» по вопросу об изменении устава «Просвиты». 1 ноября 1909 г. – 4 января 1910 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1 – 8, 12 – 14.
8. Переписка с Главным Отделом товарищества «Просвиты» о проведении сбора пожертвованый для культурно-просветительских целей товарищества, «Просвиты», о праздновании 50-летия со дня смерти Т. Г.

Шевченко. 11 января 1910 г. – 12 декабря 1910 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 1 – 17, 26.

9. Годовые отчеты о деятельности читальни «Просвита» в с. Вовчинец Станиславского уезда. 1 января 1912 г. – 4 февраля 1937 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 1 – 40.

10. Отчеты о деятельности читальни «Просвита» Станиславского уезда. 9 июля 1921 г. – 30 апреля 1934 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 1 – 50.

11. Протоколы собраний отделов читален товарищества «Просвита» Станиславского уезда. 11 марта 1922 г. – 11 июня 1936 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 3, 8, 13 – 14, 16, 29, 40, 43, 72.

12. Протоколы общих собраний читален товарищества «Просвита» Станиславского уезда. 20 декабря 1924 г. – 28 января 1936 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 1 – 140.

13. Директивы и указания товарищества «Просвита» во Львове об организации и проведении сбора пожертвований на просветительные цели организации «Просвита». 15 января 1924 г. – 10 ноября 1924 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 1 – 31.

14. Годовые отчеты о деятельности читальни «Просвита» в с. Пасечная Станиславского уезда. 21 января 1924 г. – 28 марта 1936 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 1 – 38.

15. Годовые отчеты о деятельности читальни «Просвита» в с. Креховцы Станиславского уезда. 15 декабря 1924 г. – 22 января 1937 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 1 – 24.

16. Переписка с Львовским Главным Отделом товарищества «Просвита» о распространении литературы, о проведении сбора пожертвований на просветительные цели организации «Просвита». Доклад доктора Олейника о «празднике Просвита». 1 января 1925 г. – 20 декабря 1925 г. *Державний Архів Івано-Франківської Области*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 17. Арк. 1 – 33.

17. Циркуляры и распоряжения Станиславского товарищества «Просвита». 1 сентября 1925 г. – июль 1929 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 1, 5 – 6, 8, 16, 25, 29, 35, 44, 48, 51, 60 – 66, 80.

18. Годовые отчеты о деятельности читальни «Просвита» в с. Опрышивцы Станиславского уезда 25 января 1926 г. – 31 января 1937 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 27. Арк. 1 – 2, 6 – 7, 10, 12, 14 – 15, 21.

19. Списки членов товарищества «Просвита» Станиславского уезда. 20 августа 1927 г. – 1938 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 1 – 2.

20. Планы проведения лекций на просветительско-кооперативных и библиотечных курсах со списками их слушателей. 1927 г. – 1927 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 34. Арк. 37 – 38.

21. Инструкции Главного отдела товарищества «Просвита» о проведении празднований «Просвиты». 2 травня 1928 р. – 22 грудня 1928 р. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 1 – 25.

22. Циркуляры об организации курсов режиссеров театральных аматорских кружков, о проведении Шевченковских празднований и о деятельности читален. 3 января 1928 г. – 10 декабря 1928 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 1 – 31.

23. Циркуляры о проведении праздника «Украинской матери» и Тараса Шевченко. 28 января 1929 г. – 14 февраля 1930 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 37. Арк. 3, 5, 18.

24. Списки членов товарищества «Просвита» Станиславского уезда. 1929 г. – 1937 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 38. Арк. 18.

25. Циркуляры об организации и проведении праздника «Просвиты», об образовании образцового хорового кружка. 25 марта 1930 г. – 17 ноября 1930 г.

Державний Архів Івано-Франківської області. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 1 – 14.

26. Циркуляри о сборе книг для библиотеки. 5 марта 1931 г. – 25 августа 1931 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 41. Арк. 1 – 18.

27. Переписка с Главным Отделом товарищества «Просвита» по финансовым вопросам. 20 декабря 1933 г. – 18 октября 1934 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 42. Арк. 1 – 10.

28. Протоколы, анкеты конкурса драматических кружков читален «Просвита» Станиславского уезда. 8 октября 1933 г. – 12 декабря 1933 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 1, 8, 8, 32.

29. Ведомости по сбору пожертвований на просветительные цели организации «Просвита» по Станиславскому уезду. 12 ноября 1934 г. – 8 декабря 1934 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 1 – 10, 14, 89 – 90, 94, 137.

30. Отчеты о проведении режиссерских курсов для руководителей сельских аматорских кружков. Отношение об организации и проведении Праздника Молодежи. 29 февраля 1934 г. – 31 декабря 1934 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 1 – 13.

31. Конкурс правильного понимания книги в целях пропаганды украинской литературы. 1 января 1935 г. – 1935 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 6.

32. Переписка о проведении конкурсных соревнований аматорских кружков отделов читален «Просвита». 29 января 1935 г. – 7 декабря 1935 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 52. Арк. 1 – 21.

33. Переписка с Главным отделом товарищества «Просвита» о проведении сбора пожертвований на просветительные цели организации

«Просвіта». 27 января 1936 г. – 15 декабря 1936 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 53. Арк. 3.

34. Переписка с отделами читален «Просвіта» по организационным вопросам. 27 января 1936 г. – 13 апреля 1937 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 1 – 34.

35. Переписка о проведении празднований и увековечивании памяти Ивана Франко. Инструкторское письмо: «перед III Краевой конференцией просветительных работников». 27 января 1936 г. – 16 декабря 1936 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 2, 12 – 13, 17 – 19, 23.

36. Циркуляры о проведении сбора пожертвований для просветительных целей товарищества «Просвіта». 28 января 1937 г. – 29 октября 1937 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 7, 15, 18.

37. Списки членов товарищества «Просвіта» Станиславского уезда. 1938 г. – 22 мая 1939 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 65. Арк. 39.

38. Журнал «Молоде життя» Українського Крайового Товариства охорони дітей і опіки над молоддю. лютий 1921 р. – квітень 1922 р. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 402. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1 – 22.

39. Роз'яснення і доповнення пластових законів. липень 1922 р. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 402. Оп. 1. Спр. 1 а. Арк. 1 – 20.

40. Ескізи пластової символіки / прапор, форма, відзнаки. 1 березня – 13 березня 1922 р. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 402. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 1 – 16.

41. Інструкція про ведення пластового діловодства. 1922 р. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 402. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 1 – 16.

42. Інструкція про ведення пластового діловодства. 1923 р. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 402. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1 – 22.

43. Урядові вісті Верховної Пластової Команди. 1924 р. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 402. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 4 – 5.

44. Циркуляри Верховної Пластової Команди та програми занять гуртків. 25 травня 1926 р. – 29 грудня 1929 р. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 402. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1, 3, 6 – 7, 11, 14, 20, 39 – 40, 48, 73, 87, 141.

45. Протоколи загальних зборів та засідань Курінної Ради, Команди 16 куреня ім. Короля Данила. 4 травня 1927 р. – 16 вересня 1930 р. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 402. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 1 – 3, 7, 9, 18, .

46. Циркуляри Верховної Пластової Команди про організацію шкільних пластових відділів. Звіти про роботу 16 Пластового Куреня ім. Короля Данила. 12 червня 1929 р. – 6 вересня 1930 р. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 402. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 9.

47. Анкети вступаючих в члени «Пласту» та довідки про вибуття з 16 Пластового Куреня ім. Короля Данила, 29 січня 1930 – 20 червня 1930. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 402. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 1 – 46.

48. Журнал «Юнацтво» організації українських націоналістів / ОУН /. січень 1933 р. – лютий 1934 р. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 402. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 1 – 22.

49. Журнал «Зозуля» издаваемый кружком «Зозуля» Пластового куреня. 1 сентября 1922 г. – 1 октября 1922 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 404. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1 – 16.

50. Приветственные письма пластовых организаций в связи с 15-ти летием Украинского Пласта. 17 июня 1926 г. – 20 июля 1926 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 404. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 1 – 7.

51. Заявления членов куреня о снижении уплаты членских взносов. 30 сентября 1927 г. – 11 декабря 1929 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 404. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 1 – 8.

52. Директиви Верховного Пластового атамана об організації сьезда пластунов, окончивших средние школы, 25 января 1928 г. – 23 октября 1928 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 404. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1 – 11.

53. Переписка с куренями Станиславовского уезда о проведение Пластового праздника, 25 февраля 1929 г. – 1 декабря 1929 г. *Державний Архів Івано-Франківської області*. Ф. 404. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 1 – 11.

II. Періодичні видання

54. О. К. Про жіноцтво станиславівського повіту й про Жіночий Український Конгрес. *Жіноча Воля*. 1934 р. 15 лют. (Ч. 4.). С. 9.

55. Великий Український Жіночий Конгрес. *Жіноча Воля*. 1934 р. 15 лип. (Ч. 4.). С. 2, 3.

III. Оpubліковані документи і матеріали

56. Ісаїв П. Історія міста Станиславова. Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2008. 96 с.

57. Лемеха-Луцька О. Спогади: статті, рецензії, публіцистика. Тернопіль – Нью-Йорк, 2005. 300 с.

58. Рубель А. Хроніка філії Союзу Українок у Станиславові. Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2009. 128 с.

59. Тисовський О. Ідеологія Пласту – українського скаутингу. / упоряд. та передмова В. Р. Струганця. Івано-Франківськ: «Місто НВ», 2012. 56 с.

60. Тисовський О. Пласт. Репринтне видання видавництва «Лілея-НВ», м. Івано-Франківськ, 2013. 48 с.

61. Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975 р. 959 с.

62. Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / ред. М. Климишин. Т. 2. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1985. 900 с.

63. Моє місто: хрестоматія з історії Івано-Франківська / упоряд. І. Монолатій. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2012. 672 с.

64. Пласт у Станиславові та Івано-Франківську (1911 – 2009 р.) / упор. А. Чемеринський, В. Іваночко. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2009. 224 с.

65. Станиславів і голодомор. Документальні свідчення про реакцію станиславівців на геноцид українського народу 1932 – 1933 років. / упор. І. Монолатій, Л. Соловка. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2009 р. 64 с.

IV. Законодавчі та нормативні документи.

66. Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи. Ухвалено рішенням МОН 27.10.2016. – 40 с.

77. Методичні рекомендації про викладання історії у 2021/2022 навчальному році. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 22.09.2021 р. № 1/9-482. 10 с.

68. Навчальна програма 10-11 класів з дисципліни «Історія України (Рівень стандарту). Історія: Україна і світ. Історія України: всесвітня історія. (інтегрований курс)». Чинна від 1 вересня 2018 р. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення 14.11.2021)

69. Навчальна програма 10-11 класів з дисципліни «Історія України Профільний рівень.» Чинна від 1 вересня 2018 р. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення 14.11.2021)

70. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2019 р. «Про внесення змін до навчальних програм з історії України для 5 – 9 та 10 – 11 класів загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-navchalnih-program-z-istoriyi-ukrayini-dlya-5-9-ta-10-11-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення 14.11.2021)

V. Автореферати дисертацій

71. Андрухів І. Виховна діяльність українських молодіжних товариств в Галичині (1894 – 1939 рр.). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Івано-Франківськ, 1997. 23 с.

VI. Дисертації

72. Борисенюк Е. Концепции «украинизации» и их реализация в национальной политики в государствах восточноевропейского региона (1918 – 1941 гг.). Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. Москва, 2015. 948 с.

VII. Монографії, брошури і статті

73. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». Івано-Франківськ, 1992. 80 с.

74. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (короткий іст. нарис). Івано-Франківськ, 1995. 72 с.

75. Арсеневиц П. Економічна діяльність «Просвіти». *Вперед*. 1993. 16 жов. (№ 79 – 80). С 6.

76. Арсенич П., Харитон В. Видавнича діяльність «Просвіти». *«Просвіта»: історія, постаті, чин. Матеріали наукової конференції, присвяченої 125-й річниці заснування «Просвіти»*. Івано-Франківськ. 1993. С. 105 – 113.

77. Лорд Байден-Пауел оф Гілвел. Пластування для хлопців. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. 304 с.

78. Баранський К. Станиславів до і після 1919 року. Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2009. 104 с.

79. Білавич Г. Видавнича діяльність «Просвіти» як засіб підвищення господарської культури дорослих у Галичині (1868 – 1939 рр.). *Вісник Прикарпатського університету: Педагогіка*. Вип. 45. Івано-Франківськ, 2013. С. 3 – 8.

80. Головчанська У. Діяльність товариства Союзу Українок Галичини у 20-30-х рр.. ХХ ст. Присвячується 115-річчю зародженню українського жіночого руху в Галичині. Івано-Франківськ. 1999. 48 с.

81. Гресько А. Матеріали з історії Станиславівського Пласту у фондах Державного архіву Івано-Франківської області: джерелознавчий аспект. *Перспективні шляхи розвитку гуманітарних та природничих наук*. Матеріали науково-практичної конференції (м. Ужгород, 24 – 25 вересня 2021 р.). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2021. С. 66 – 69.

82. Грицан А. Галицька «Просвіта» у період між світовими війнами. Українсько-польській відносини в Галичині у ХХ ст. Івано-Франківськ, 1997. С. 433 – 437.

83. Грицан А. «Просвіта» у боротьбі за збереження історичної пам'яті українського народу на Прикарпатті. *Наук. Зап.* Вип. 4. Івано-Франківськ, 1999. С. 25 – 31.

84. Дядюк М. Жіночі організації Східної Галичини в контексті польсько-українського протистояння під час Першої світової війни і у повоєнний період. *Ucrainia Polonica*. Т.1. Київ: Видавн. центр КНЛУ; Житомир, 2004. С. 221 – 235.

85. Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: Між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю : монографія. Львів: Астролябія, 2011. 367 с.

86. Єгрешій О., Дрогомирецька Л., Храбатин Н. Станиславів у складі Другої Речі Посполитої. *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис Галичина*. № 18 – 19, 2011. С. 55 – 67.

87. Луцький Я. З історії туристично-краєзнавчої роботи в «Пласті» (1911 – 1930 рр.). Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. 60 с.

88. Луцький Я. Краєзнавчо-туристичний рух у молодіжних товариствах Галичини в 20-30-х рр. ХХ ст. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2001. Вип. IV – V. 2001. С. 100 – 106.

89. Малкош В. Молодіжне просвітницько-спортивне товариство «Пласт» [Його історія і сьогодення]. *Радянська Верховина*. 1990. 15 листоп. (№ 102). С. 4
90. Нагачевська З. Івано-Франківськ та Івано-Франківщина в жіночому русі Західної України : історико-педагогічний аспект // *Вісн. П.У. Педагогіка*. Вип. 11. Івано-Франківськ. 2005. С. 162 – 173.
91. Нагачевська З. Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина XIX ст. – 1939 р.). Монографія. Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я. 2007. 764 с.
92. Нагачевська З. Програма і методичні рекомендації до спецкурсу «Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина XIX ст. – 1939 р.)». Івано-Франківськ: Плай, 2002. 136 с.
93. Нагачевська З. Суспільна опіка в теорії та практиці жіночого руху (Західноукраїнські землі кінця XIX ст. – 1939 р.). *Ідея опіки дітей і молоді в іст.- пед. Науці: Зб. Наук. Праць*. Івано-Франківськ, 2005. С. 136 – 141.
94. Окаринський М. Формування здорового способу життя у Пласті (міжвоєн. час). *Джерела*. 1999. № 4. С. 85 – 89.
95. Полек В. «Народний Дім Просвіта»: Сторінки Історії. *«Просвіта»: історія, постаті, чин*. Матеріали наукової конференції, присвяченої 125-й річниці заснування «Просвіти». Івано-Франківськ. 1993. С. 49 – 55.
96. Полек В. Народний Дім «Просвіта» у Станиславові. *Рідна Земля*. 1993. 19 листопада (№ 58). С. 4.
97. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX – 1939 р.). Івано-Франківськ: «Лілея-НВ» 1998. 280 с.
98. Савчук Б. Український Пласт як виховна система і молодіжна організація. *Гуцул. Шк*. 1998. № 1. С. 8 – 12.
99. Савчук Б. Український Пласт 1911 – 1939. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 1996. 270 с.
100. Харитон В. Заснування «Просвіти» у Станиславові. *«Просвіта»: історія, постаті, чин*. Матеріали наукової конференції, присвяченої 125-й річниці заснування «Просвіти». Івано-Франківськ. 1993. С. 6 – 12.

101. Харитон В. Цифри і факти: До 125-річчя «Просвіти»: [м. Станиславів, Тисменичани, Угринів Горішний, Черніїв, Чукалівка, Хриплин, Ямниця, Яструбець (присілок Ганнусівки)]. *Вперед*. 1993. 11 груд. (№ 93 – 94). С.5.
102. Харитон В. Цифри і факти: До 125-річчя «Просвіти»: [Братківці, Бранівка, Вовчинець, Ганнусівка, Добровляни, Драгомирчани, Єзупіль]. *Вперед*. 1993. 11 груд. (№ 91 – 92). С. 3
103. Хрущ В. Освітньо-організаційна діяльність «Просвіти» як джерело і предмет історії педагогіки. *«Просвіта»: історія, постаті, чин*. Матеріали наукової конференції, присвяченої 125-й річниці заснування «Просвіти». Івано-Франківськ. 1993. С. 125 – 129.
104. Чепіль М. Книга ,як засіб формування національної свідомості дітей і молоді у діяльності «Просвіти» (1868 – 1939). *Вісн. Прикарпат. Ун-ту: Педагогіка*. Вип. 3. Івано-Франківськ, 200. С. 156 – 165.
105. Чемеринський А. Маленькі вузлики великої гри. Івано-Франківськ, 2001. 48 с.
106. Чемеринський А. «Пусти ж мене, мати до табору ...» Матеріали до історії Пласту на Станиславівщині. Івано-Франківськ, Місто-НВ. 2004. 20 с.
107. Шокалюк О.І. Західноукраїнські молодіжні товариства в боротьбі за державність України (1894 – 1939) // *Матеріали наук. Конф. «Україна та слов`янський світ»*. Івано-Франківськ, 1999. С. 7 – 10.
108. З історії української молодіжної організації «Пласт» (Матеріали на допомогу педагогічним працівникам шкіл та СПТУ). Івано-Франківськ, 1990. 38 с.
109. Історія Української РСР. В восьми томах, десяти книгах. Том шостий. Українська РСР у період побудови і зміцнення соціалістичного суспільства (1921 – 1941). / ред. кол. П. П. Гудзенко, М. Д. Березчук, В.О. Горбик. та ін. К.: «Наукова Думка». 1977. 536 с.

110. «Просвіта Івано-Франківська: минуле й сучасне». У двох книгах. Книга перша. За редакцією професора В. Бойка. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. 204 с.

111. «Просвіта»: історія та сучасність (1868 – 1998). / упор. В. Германа. ОКиїв: Видавничий центр «Просвіта», Видавництво «Веселка», 1998. 488 с.

VIII. Підручники і посібники.

112. Власов В., Кульчицький С. Історія України. Профільний рівень. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ.: Літера ЛТД, 2018 р. 305 с.

113. Гісем О., Мартинюк О., Історія України. Рівень Стандарту. Підручник для 10 класу закладів середньої освіти. Харків.: «Ранок», 2018 р. 243 с.

114. Померун О. Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006 р. 328 с.

115. Померун О. Гуцан Н. Історія України: підруч. Для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: рівень стандарту, академічний рівень. Київ: «Освіта», 2012 р. 288 с.

116. Турченко Ф., Гупан Н. Новітня історія України. Частина перша. 1914 – 1939. Підручник для 10-го кл. серед. загальноосвіт. навч. закл. Вид. 3-тє, виправл. Та допов. К.: Генеза, 2003. 352 с. Київ: «Освіта», 2012 р. 288 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Офіційні печатки Станіславської «Просвіти» протягом 1921 – 1939 рр.

<p>Філія «Просвіти» в Станіславові. Джерело: [36, арк. 15]</p>	 <p>Філія „Просвіти” в Станіславові Ввійшло дня 19. 5 1926 Ч: 222 прилог. —</p>
<p>Філія Товариства «Просвіта» в Станіславові Джерело: [36, арк. 23]</p>	
<p>Філія Товариства «Просвіта» в Станіславові; Джерело: [36, арк. 8]</p>	<p>а Виділ Філії</p>
<p>Філія Товариства «Просвіта» в Станіславові; Джерело: [37, арк. 39]</p>	

Продовження Додатка А

<p>Читальня «Просвіти» Станиславів-Кольонія; Джерело: [29, арк. 89]</p>	
<p>Читальня «Просвіти» Книгинин-місті; Джерело: [6, арк. 6]</p>	
<p>Читальня «Просвіти» Книгинин Гірка; Джерело: [44, арк. 52]</p>	

Продовження Додатка А

<p>Читальня «Просвіти» в Кнігинин-Бельведері</p> <p>Джерело: [29, арк. 137]</p>	 <p>самість особи збірщика потверджує: За Виділ Читальні</p>
<p>Читальня Просвіти в Пасічній;</p> <p>Джерело: [11, арк. 115]</p>	 <p>ЧИТАЛЬНЯ ПРОСВІТИ в Пасічній</p>
<p>Читальня «Просвіти» в Пасічній;</p> <p>Джерело: [14, арк. 30]</p>	 <p>ЧИТАЛЬНЯ „ПРОСВІТИ“</p> <p>домлення треба написати довших відповідей - овнює це свідомлення рниках: один</p>

Продовження Додатка А

<p>Читальня «Просьвіти» в Опришівцях; Джерело: [11, арк. 13]</p>	
<p>Читальня Просьвіти ім., Тараса Шевченка в Крехівцях; Джерело: [15, арк. 17]</p>	
<p>Читальня «Просьвіти» в Вовчинці; Джерело: [9, арк. 2]</p>	
<p>Читальня «Просьвіти» в Вовчинці; Джерело: [9, арк. 27]</p>	

Джерело: [6, арк. 6; 9, арк. 2, 27; 11, арк. 13, 115; 14, арк. 30; 15, арк. 17; 29, арк. 89, 137; 36, арк. 8, 15, 23; 37, арк. 39; 44, арк. 52;]

Додаток В

Офіційні печатки Станіславського «Пласту» протягом 1921 – 1939 рр.

<p>Окружна Пластова Команда в Станіславові.</p> <p>Джерело: [44, арк. 39]</p>	
<p>Команда Пластового Коша в Станіславові.</p> <p>Джерело: [44, арк. 11]</p>	
<p>Команда Пластового Полка імені Івана Мазепи в Станіславові.</p> <p>Джерело: [44, арк. 6]</p>	

Продовження Додатка В.

<p>Команда Пластового Куріня імені Івана Мазепи у Станиславові;</p> <p>Джерело: [44, арк. 20]</p>	
<p>Команда XII пластового полка імені княгині Романової в Станиславові;</p> <p>Джерело: [50, арк. 3]</p>	
<p>XII Пластовий полк імені княгині Романової Станиславів;</p> <p>Джерело: [3, арк. 4]</p>	

Продовження Додатка В.

16 пластовий курінь ім. Короля
Данила в Станиславові;

Джерело: [64, с. 16]

XVI Пластовий курінь імені Короля
Данила. Станиславів;

Джерело: [45, арк. 2]

XXII Пластовий Полк імені Ганни
Барвінок в Станиславові;

Джерело: [4, арк. 3]

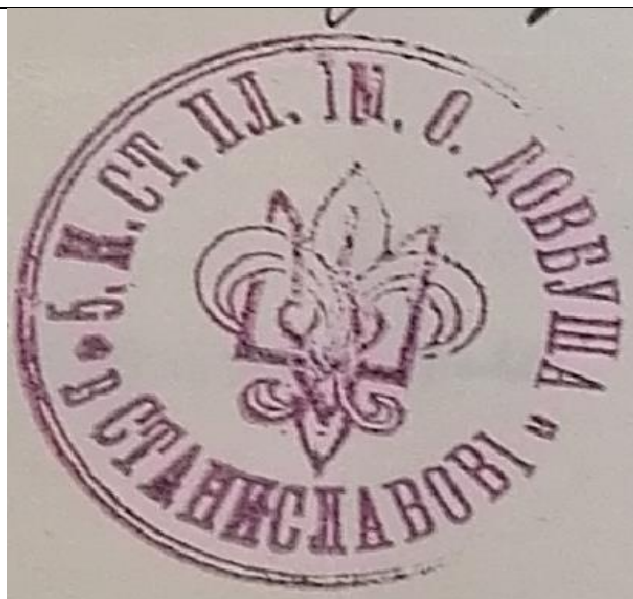

Продовження Додатка В.

5 курінь старших пластунів імені
Олекси Довбуша в Станиславові;

Джерело: [53, арк. 9];

Джерело: [3, арк. 4; 4, арк. 3; 44, арк. 6, 11, 20, 39; 45, арк. 2; 50, арк. 3; 53, арк. 9; 64, арк. 16]

Додаток С

Офіційні печатки Станіславського «Союзу Українок» протягом 1921 – 1939 рр.

<p>Товариство Руских Женщин в Станиславові. 1884 р. Джерело: [65, с. 647];</p>	 <p>ТОВАРИСТВО РУСКИХ ЖЕНЩИН в Станиславові</p>
<p>Філія Союзу Українок у Станиславові. Організаційний відділ. 1936 р. Джерело: [6, арк. 29];</p>	 <p>Філія Союзу Українок у Станиславові ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ВІДДІЛ</p>
<p>Філія Союзу Українок у Станиславові. 1937 р. Джерело: [6, арк. 34];</p>	 <p>ФІЛІЯ СОЮЗУ УКРАЇНОК у Станиславові.</p>
<p>Філія Союзу Українок у Станиславові. 1937 р. Джерело: [6, арк. 35]</p>	 <p>ФІЛІЯ СОЮЗУ УКРАЇНОК у Станиславові</p>

Джерело: [6, арк. 29, 34, 35; 65, с. 647]

Додаток D

Філателійні знаки, які використовувалися пластунами для збору додаткових коштів на пластовий фонд. Зокрема – спорудження пластового дому у Львові.

Джерело: [44, арк. 14, 48; 47, арк. 22]

Додаток Е

Документ, який підтверджує отримання Станіславською філією книг із Катеринославського Видавництва для Молоді за 1924 р. Це один із доволі рідкісних випадків отримання літератури з УРСР

